

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Stávání se otcem

Becoming a Father

Bc. Nad'a Kabancová

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie

Odevzdáním této diplomové práce na téma Stávání se otcem potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. 7. 2020

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na vzniku mé diplomové práce. Především potom své vedoucí práce, PhDr. Pavle Presslerové, Ph.D., za její za její trpělivost, vstřícnost, podporu a odborné vedení mé práce. Dále chci ze srdce poděkovat všem respondentům, kteří ochotně souhlasili s realizací rozhovoru, nechali mě nahlédnout do jejich soukromí a obohatili tak výzkum. Bez nich by tato práce nemohla vzniknout.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce je zaměřena na zkušenost mladých mužů s procesem stávání se otcem od období plánování těhotenství, nebo v případě neplánovaného rodičovství, od zjištění těhotenství partnerky, až po narození a následný vývoj dítěte do jeho 2 let věku. Práce si klade za cíl prozkoumat a porozumět tomu, jak u mladých otců, prvorodičů, probíhá proces zrodu otcovství a otcovské identity. Je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se věnuje přiblížení tématu otcovství z různých perspektiv. Zabývá se jeho proměnami v historii a současným vývojem otcovství, důležitostí role otce v rodině a v jednotlivých fázích procesu prerodičovského a raně rodičovského období. Praktická část prezentuje kvalitativní výzkum uskutečněný s mladými muži, kteří se stali poprvé otci. Výzkum byl založen na provedení a obsahové analýze sedmi polostrukturovaných rozhovorů s respondenty zmíněného vzorku.

KLÍČOVÁ SLOVA

Otcovství, stávání se otcem, otcovská role, otcovská identita, rodičovství

ABSTRACT

This master's thesis is focused on the experience of young men with the process of becoming a father from the period of pregnancy planning, or in the case of unplanned parenthood, from finding out the partner's pregnancy to birth and sequent development of the child until his 2 years of age. The aim of this study is to examine and understand how the process of birth of fatherhood and paternal identity takes place in young fathers, first-borns. It is divided into theoretical and practical part. The theoretical part deals with the topic of fatherhood from different perspectives. It deals with its changes in the history and current development of fatherhood, the importance of the role of the father in the family and in the various stages of the process of pre-parental and early parental. The practical part presents qualitative research conducted with young men who became fathers for the first time. The research was based on the implementation and content analysis of seven semi-structured interviews with respondents of the sample mentioned above.

KEYWORDS

Fatherhood, becoming a father, father role, father identity, parenthood

1 Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
2 Otcovství.....	10
2.1 Rodičovství.....	10
2.2 Fenomén otcovství.....	11
2.3 Podoby otcovství v historii.....	13
2.4 Nový (Aktivní) otec	17
2.5 Dnešní podoby rodiny a otcovství v ČR	20
3 Role otce v rodině	25
3.1 Otcovství vs. mateřství.....	25
3.2 Důležitost role otce ve vývoji dítěte a rizika jeho nepřítomnosti	27
3.3 Ideální otec	29
3.4 Otcovská láska.....	31
4 Otec v prerodičovském a raně rodičovském období	33
4.1 Muž v období plánování potomka	33
4.2 Muž v období těhotenství partnerky	34
4.3 Otec v období porodu.....	36
4.4 Otec v prvním roce života dítěte – kojenecké období	38
4.5 Otec a dítě v batolecím období.....	39
EMPIRICKÁ ČÁST	42
5 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	42
6 Metodologie	43
7 Sběr dat.....	44
7.1 Kritéria výběru účastníků	44

7.2	Výzkumný soubor.....	45
7.3	Etické aspekty výzkumu	47
7.4	Metoda sběru dat.....	48
7.4.1	Příprava osnovy pro rozhovor	48
7.4.2	Pilotní rozhovor	50
7.4.3	Způsob sběru dat – realizace rozhovoru	51
8	Metoda analýzy dat	53
9	Analýza dat a výsledky.....	54
9.1	Seznámení s příběhy respondentů	54
9.2	Významné kategorie zrodu otcovství.....	56
9.2.1	Připravenost rodičů – „Správný čas na dítě“	57
9.2.2	Vnímání a plnění otcovské role	66
9.2.3	Osobnostní změny v procesu.....	73
9.2.4	Změny v partnerském vztahu	78
9.2.5	Otcovská identita	83
	DISKUZE	93
	ZÁVĚR	103
	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	104
	SEZNAM PŘÍLOH.....	111

ÚVOD

Na téma mateřství a jeho prožívání ženami vznikla spousta populárně naučných i odborných knih. Co se týče otcovství, často debatovanými tématy souvisejícími s ním a proměnou struktury rodinného života 21. století jsou potom např. problematika krize mužství a otcovství, zvýšená rozvodovost manželství a s tím spojené přidělování dětí do péče rodičů, odcházení otců od rodin atd. Otcovské roli, jako jedné z nejdůležitějších rolí v životě muže, není však věnována dostatečná pozornost. Je to ale velmi důležité téma, tím více v dnešní době, kdy se otcové více než v uplynulých desetiletích zapojují do péče o děti a vstupují s nimi do interakce. Víme, že mnozí muži se dnes na roli otce aktivně připravují - absolvují kurzy s partnerkami, čtou knihy o vývoji dítěte a péči o něj, radí se s blízkými, nakupují dětskou výbavu atd. Dokonce je již obvyklé, že jsou muži přítomni samotnému porodu. Tyto aspekty a mnoho dalších ukazují na to, že otcem se muž nestává až narozením dítěte. Skočovský (2004) konstatuje, že proces stávání se otcem je procesem dlouhodobým - začíná dlouho před porodem, možná už před jeho početím, a pokračuje mnoho let po něm. Tento proces je pro muže silným zážitkem, obrovskou změnou v životě, a právě tomuto procesu se chci ve své diplomové práci věnovat, a k jeho porozumění se snaží můj výzkum dojít.

Předkládaná práce je věnována tématu otcovství, zejména procesu stávání se otcem u mladých mužů, a klade si za cíl prozkoumat a porozumět tomu, jak u mladých otců, prvorodičů, probíhá proces zrodu otcovství a otcovské identity.

Teoretická část práce je rozdělena na několik kapitol. První kapitola obsahuje krátký úvod do tématu rodiny a rodičovství a dále se zabývá fenoménem otcovství jako takovým, proměnami otcovství v historii a seznámením se současným modelem otcovství, tzv. Aktivním otcovstvím a současnou podobou otcovství v České republice. Další kapitola pojednává o důležitosti role otce v rodině a různých aspektech této role, přičemž úvodem do ní je krátké vymezení rodičovství a funkcí rodiny a odlišení role mateřské a otcovské. Poslední kapitola se zabývá rolí otce v jednotlivých fázích procesu prerodičovského a raně rodičovského období.

Empirická část mé diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu, jehož cílem bylo prozkoumat, jaká specifika s sebou nese prožívání celého procesu stávání se

otcem a jakým způsobem se u mladých otců rozvíjí jejich otcovská identita, s porovnáním plánovaného a neplánovaného rodičovství. V této části práce je popsán její výzkumný design, jsou stanoveny výzkumné otázky a dále jsou analyzována a interpretována data, jejichž sběr proběhl prostřednictvím realizace polostrukturovaných hloubkových rozhovorů se sedmi respondenty, mladými otci, prvorodiči, ve věku kolem 30 let.

V závěrečné části práce jsou výsledky mé obsahové analýzy podrobeny komparaci s teoretickými a empirickými poznatky odborné literatury společně s návrhy na další výzkum v této oblasti.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Otcovství

2.1 Rodičovství

Jedním ze základních rozměrů osobnosti člověka je rodičovská identita. To, jak se v rodičích utváří, má dalekosáhlý vliv na sociální vývoj dítěte. Pokud člověk porozumí identitě rodičovské, v mnohém mu to umožní porozumět i vývoji dítěte (Matějček, 1994).

Rodičovství, jako životní role přináší do života rodičů uspokojení základní životní potřeby – mít někoho, o koho se mohou starat, kdo je závislý na jejich péči a potřebuje je – dle terminologie Eriksona jde o generativitu. Vágnerová (s. 108, 2007) rodičovství definuje jako výrazný projev „generativity dospělého věku, ale i specifickým způsobem intimity, protože umožňuje vznik výlučné, hluboké citové vazby, většinou přetrvávající po celý život.“

Instituce rodičovství vystoupila na povrch ke zkoumání zejména kolem 70. Let, s feministickými hnutími. Byl zaznamenán výrazný pokles porodnosti a rodičovství tak ztratilo svou samozřejmost a stalo se zajímavým (Možný, 2002).

Převratným vynálezem byla v tomto ohledu podle Možného (2002) antikoncepce. Do první linie vstoupila možnost rozhodnout se, kdy a kolik dětí bude mít. Dnes tedy mluvíme o rodičovství pánovaném a neplánovaném. Hartl a Hartlová (2009) dále rozlišují rodičovství plánované a odložené, kdy se u plánovaného partnera shodnou, že je již optimální doba pro zplození potomka, oproti odloženému, kdy partneri záměrně rodičovství posouvají do pozdějšího věku, obvykle kvůli zajištění bydlení a kariéry.

Podle Sobotkové (2009) přináší rodičovství nejen změny v každodenním životě, ale také v hodnotách, zájmech, vztazích a v sebepojetí. Rodičovství zahrnuje aspekty biologické (početí, těhotenství, porod), psychologické (rodičovská identita), interpersonální (vztahy spojené s danou rolí) a sociokulturní (sociální a ekonomická pozice

ve společnosti). Základním součástí rodičovské role by mělo být naplňování základních funkcí rodiny¹.

Ďulíková (2012) ve své práci uvádí pojem „pozitivní rodičovství“, které je synonymem správného a dobrého přístupu k výchově dětí. Předpokladem je, že rodina je nezastupitelná nejen proto, že umožňuje naplnění fyzických potřeb dítěte a chod domácnosti, ale především proto, že právě v rodině může dítě navázat hluboký vztah. Díky tomuto pevnému základu může následně dozrát v samostatnou a vyrovnanou osobnost. Čím lepší má totiž dítě vztah s rodiči, tím snáze poté probíhá jeho osobní zrání. „Pozitivní rodiče“ jsou dle Ďulíkové nenásilní, sledují nejlepší zájem dítěte, ale přitom stanovují dítěti pevné hranice chování. Principy jsou vzájemný oboustranný respekt, úcta a rovnost, společně trávený čas, jasné stanovení pravidel chování s možností svobodně jednat, ale zároveň nést důsledky vlastních rozhodnutí a nakonec zaměření na snahu a nikoli na výkon dítěte.

Je nutné zmínit, že jedním z problémů současné doby je nedostatek času pro rodinu. Rodiče jsou vytížení a jsou často pod vlivem únavy a stresu z práce. Proto se dnes hovoří o sladění práce a rodiny, tzv. quality time - důležitosti kvality stráveného času s dětmi, i když jde o krátký časový úsek. Strávený čas by neměl být uspěchaný. K blízkému vztahu patří naopak uvolněnost a společné zážitky, proto je tento čas potřebný (Čechová, 2008).

V této práci se zaměříme na roli otce. Je důležité dodat, že rodičovská role otce je specifická právě různorodostí funkcí. Biddulph (2007) upozorňuje na to, že i ten nejsilnější a nejschopnější rodič může jen stěží dát svému dítěti všechno, co je potřeba k vývoji lidské bytosti, nemá-li partnera.

2.2 Fenomén otcovství

Téma otcovství bylo v minulosti v odborných kruzích po dlouhou dobu opomíjeno. Pozornost byla zaměřena na mateřství, nebo spíše obecněji na rodičovství (Stearns, 1991).

¹ Funkce rodiny dle Průchy (2009) = ekonomicko – zabezpečovací, biologicko – reprodukční, emocionálně – ochrannou a výchovně – socializační.

Skutečný zájem o otcovství a zkoumání otcovské role odstartovalo teprve v 70. letech 20. století (Lamb, 1986). Podle Warshaka (1996) do té doby dominoval kult mateřství. Otcové nebyli zváni do výzkumných univerzitních laboratoří a ani nebyli zváni do ordinace klinického psychologa, když mělo dítě psychické problémy.

Jamborová (2013) uvádí, že nejvýstižněji můžeme otce definovat jako rodiče mužského pohlaví. Otcovství je chápáno jako protikladné a komplementární k mateřství. Tyto fenomény bývají konceptualizovány na základě genderových diferencí mezi mužem, otcem, a ženou, matkou (Vohlídalová & Maříková, 2007). Za hlavní rozdíl mezi mateřstvím a otcovstvím byl tradičně uváděn fakt, že mateřství bylo, oproti otcovství, jisté. Díky současným medicínským technikám už ale otcovství nemusí být nejisté (Dudová, 2006).

Otcovskou roli můžeme rozlišit na roli biologickou (zploditel dítěte), sociální (pečovatel a vychovatel) a právní (nositel právní odpovědnosti a povinnosti). Dle Bakaláře (2002) jsou v české společnosti tyto tři role většinou propojeny. Se zvyšujícím se podílem svobodných matek však tyto role více splývají a jsou vzájemně omezovány (Bakalář, 2002).

Théryová definuje tři složky otcovství: 1) biologická složka, 2) část daná domácností (otec sdílející s dětmi bydliště a výchovu) a 3) genealogická složka (institucionální, uznaný zákonem), přičemž domácí a genealogická složka tvoří sociální dimenzi otcovství (Dudová, 2006). Townsend (2002) přináší další koncepci otcovství, podle níž má otcovství 4 aspekty - emocionální blízkost, zaopatření, ochranu a finanční podporu.

LaRossa (1988) upozorňuje na nutnost od sebe odlišit rovinu skutečného chování otců (conduct of fatherhood) a představ vázících se k otcovství, neboli kulturu otcovství (culture of fatherhood).

Otcovství je formováno skrze historický vývoj této role, tradice ve společnosti, úroveň vzdělání a v neposlední řadě individuální předpoklady a osobní zralost jedince (Genesoni, Tallandini, 2006). Abychom lépe pronikli do problematiky otcovství, je nutné si říci něco o jeho vývoji a proměnách v čase. Podoba otcovství je přímo závislá nejen na

osobnostních kvalitách muže, ale i na vnějších podmínkách, za kterých se muž otcem stal. Toto je vždy do určité míry ovlivněno historickou dobou, kulturou a společností, ve které se rodina a rodičovství utvářejí. Tyto podmínky se v průběhu vývoje lidské společnosti mění.

2.3 Podoby otcovství v historii

Pohled na otcovství a také samotná otcovská role se pod vlivem společenských změn v různých obdobích neustále vyvíjely. V každé historické a kulturní epoše byly na rodiče kladeny jiné požadavky a měnily se aspekty této role, které byly zdůrazňovány (Badinterová, 2005).

Podle Zoji (2005) musíme nutně narazit na své limity, když se budeme pokoušet popisovat obraz otce od počátku dějin. Nemůžeme hovořit o konkrétní historii společnosti, ale spíše o její imaginaci, protože nevíme, jak přesně tehdejší společnost a rodina vypadaly. Pomocí mýtů se však můžeme pokoušet pochopit, jaké síly ovládaly imaginaci. Západní představa otcovství se vyvinula z řecké mytologie a z římského práva. Židovství, křesťanství, islám, Francouzská revoluce a průmyslová revoluce tuto představu dál utvářely.

Dle Zoji (2005) měly rodina a otcovství své počátky v paleolitu před dvěma milióny let. Zrod prvních civilizací v antice se oproti době paleolitu vyznačuje výrazným patriarchátem. Kultury Řecka a Říma měly výrazný vliv na vývoj evropské rodiny. Osobnost otce byla formována zejména řeckou mytologií a římským právem. Právě tato doba rozkvětu prvních evropských kultur však také znamená krizovou dobu otcovství kvůli válečným výpravám. Ty odváděly otce od rodin na dlouhá léta, v povědomí dětí však otcové byli hrdiny a tyto děti zároveň nebyly ochuzeny o mužský vzor, protože jim byl zprostředkován dalšími členy rodiny.

Zoja (2005) představuje takový pohled řecké filozofie, kdy se schopnost plodit přisuzuje jen muži, jelikož žena nemá semeno. Toto přesvědčení o výlučně otcovském plození a neuznání pokrevní příbuznosti matky s potomkem, se v Evropě ještě dlouho

držel. V antickém Římě měli otcové absolutní moc nad svými dětmi i ženami. Na rozdíl od Řeků, kteří si pro své děti najímali učitele, byli římské otcové i učiteli svých dětí. Římský otec také rozhodoval o životě a smrti svých dětí, a to nejen do chvíle jejich osamostatnění, ale po celý jejich život. Otcovství bylo v Řecku i Římě sociálně i právně přesně definováno. Sňatky nevznikaly z lásky a cílem muže a ženy bylo jen zplodit syna. Pokud byl cíl naplněn, manželství mohlo být rozvedeno.

Když došlo k rozvodu, péče o děti přešla automaticky na otce. Ten měl právo na dítě i na majetek, práva matek téměř neexistovala (Černá, 2001). Kunhartová (2017) uvádí, že od 2. století našeho letopočtu významně narostl počet rozvodů a tak byla v Římě zavedena otcovská povinnost zaopatřit děti (a následně také povinnost dětí starat se o rodiče). Objevuje se tedy nová role otce – živitele. Tato tradice tzv. otcovské nadřazenosti trvala několik století, zákony mnoha zemí zakotvovaly v různé formě tzv. otcovskou moc. Zároveň s ní byly spojeny i výše uvedené povinnosti (Černá, 2001).

Stejná (2001) uvádí, že muži začali ztrácet své výjimečné postavení za vlády císaře Justiniana (poč. 6. st.) a s nástupem křesťanství. Církev tehdy stvrdila svátost manželství a také svátost křtu, čímž oslabila význam rituálního pozvednutí syna. S křesťanstvím se tak změnil i pohled na otce a zároveň na celý patriarchální systém. Církev sice upevňuje patriarchální společnost, ale zároveň odvádí otce od kontaktu s rodinou, jelikož jejich doménou má být práce a modlitby. Byla potlačena intimní sféra života rodiny, aby mohli muži lépe sloužit státu, vojensky i pracovně (Burgess, 2004).

Středověk se stal pro křesťanství vrcholem. Svět se obracel k Bohu, zatímco vše ostatní se zredukovalo. Byla přísně dodržována církevní hierarchie a otcům rodiny se věnovalo málo pozornosti (Zoja, 2005). Sňatky byly kontrolovány církví a manželství byla nerozlučitelná. Vzrostla tedy soudržnost rodin. Výsadní postavení měl stále muž (Bourdieu, 2000).

Matějková (2010) uvádí, že zlom ve vývoji otcovství přišel s nástupem renesance a reformace. Se vznikem měšťácké třídy, s rozmachem měst, novými ekonomickými aktivitami, mobilitou a novou intelektuální zvědavostí byly ukotveny základy pro malou rodinu moderního typu, v jejímž čele stojí otec. Preindustriální společnost, díky práci v blízkosti domova, zajišťovala mužům pozici, kdy se mohli aktivně zapojovat do výchovy

svých dětí. V této době, před počátkem průmyslové revoluce, byli otcové ve srovnání s matkami považováni za důležitější v péči o dítě, jeho výživu a vzdělávání. Otec děti připravoval na povinnosti dospělých a byl také zodpovědný za jejich morální a náboženské poučení. To souviselo především s přesvědčením o racionalitě muže a jeho schopnosti kontrolovat své emoce. Otec byl pro dítě reprezentantem kultury. Byl naprosto nadřazen matce ve věcech vedení dítěte (Chmelařová, 2008).

Zoja (2005) uvádí, že od dob osvícenství se stal vztah otce k dětem předmětem veřejné diskuze. Nad těmito vztahy se zamýšleli např. Voltaire nebo Rousseau. Děti se postupně začaly vymaňovat z totální autority rodiny.

Zoja (2005) popisuje, že k velkému obratu otcovské pozice došlo vlivem industrializace. Role otce začala oslabovat. S průmyslovou revolucí přišla církev o moc. Objevily se nové pracovní nabídky a tím, že otcové začali pracovat dále od rodiny, nebyli příliš doma. Zároveň zaměstnáváním žen a dětí ztrácí otec i funkci hlavního živitele rodiny. Dělnická továrenská práce vede ke ztrátě viditelného výsledku a otec pomalu ztrácí svou sebedůvěru a důstojnost. Období průmyslové revoluce je dle Zoji (2005, s. 159) „nejtemnější hodinou otcovství“.

Burgessová (2004) uvádí, že zatímco v 18. st. předávaly svým synům živnost tři čtvrtiny obchodníků, v 19. století to byla už jen polovina. Kunhartová (2017) udává, že v 19. století se poprvé v dějinách objevuje stud dětí za své otce (např. v souvislosti s tím, že muži si mnohdy schovávají peníze, které propíjí).

V průběhu posledních dvou století ztratili muži téměř všechny své tradiční role. Muž přestal být hlavním ochráncem, pečovatelem a vychovatelem. Matky přebíraly funkce, které dříve otce s dětmi spojovaly (Burgessová, 2004).

Chmelařová (2008) popisuje, že muži postupně ztrácí s dětmi kontakt, z otce se stává vzdálená osoba, o jejíž práci děti téměř nic neví. Společnost postupně dochází k názoru, že matky dokážou lépe uspokojovat potřeby dětí. Otec zůstal hlavou rodiny pouze formálně. Zaměřil se na své individuální zájmy a pracovní úspěchy. Hodnota rodiny se stala méně důležitou. Biddulph (2007) uvádí fenomén tzv. neviditelného otce. Objevila se

první generace dětí, kterým se nedostávalo otcovské výchovy a zároveň byla zavedena povinná školní docházka (Biddulph, 2007).

Chmelařová (2008) vnáší, že na počátku 20. století byly všeobecné úvahy o rodičovství do značné míry ovlivňovány psychoanalytickou teorií Sigmunda Freuda, který považoval otce za důležitého činitele v socializaci dítěte. Zoja (2005) popisuje počátek 20. století jako novou odluku mužů od svých rodin kvůli světovým válkám. Děti tak přicházejí o své otce, může dojít k jejich zapomnění, a poznamenaným rodinám se často neuleví ani po jejich návratu domů. Muži jsou poznamenáni válečnými zraněními a traumaty. Válka je vnímána rozporuplně. Dítě o ní slyší špatné věci, a postava otce nabývá nehrdinských rozměrů, jelikož nejsou naplněna dětská očekávání otcovského úspěchu. Zároveň zůstal-li otec doma, znamenalo to tradičně hanbu. Rozvoj školství a zdravotnictví v této době zvyšuje vliv pedagogiky a psychologie a poukazuje se na to, že odloučení od jednoho z rodičů ohrožuje vývoj dítěte. Zároveň se vytlačuje Freudův názor o autoritě otce a klade se důraz na vztah dítěte s matkou a první fáze života dítěte. Druhá světová válka odkazuje na obraz otce, který ničí život, jelikož jsou mužizodpovědní za hrozné masakry (Zoja, 2005).

Po 2. sv. válce, v 50. letech 20. století, přispěl významnou teorií vazby mezi matkou a dítětem John Bowlby. Díky výzkumům se později potvrdilo, že otec může být stejně významným pečovatelem jako matka. Práce Lamba zdůrazňuje, že zásadní je péče věnovaná dítěti, bez rozdílu pohlaví rodiče (Chmelařová, 2008).

Za přelomové období se považují 70. léta, kdy se začíná zvyšovat zájem o otcovskou roli z pohledu odborníků, a probíhají výzkumy vlivu otců na vývoj dítěte. Začala se narušovat dosud poměrně stabilní pozice muže a otce ve společnosti, který měl své místo ve sféře veřejné. Odborníci hovoří o krizi otcovství, v níž dochází ke zmatení rolí muže a otce a konfliktu mezi požadavky společnosti a individualitou jedince. Konec 20. století nabízí nové pohledy na rodičovství a rodičovské přístupy. Do centra pozornosti vstupuje tzv. Nový otec, který zastává pečovatelské úlohy, a podstata jeho role nestojí na základech opozice ve vztahu k roli mateřské. Můžeme mluvit o určitém vzorci, který se ve společnosti začíná objevovat (Chmelařová, 2008).

2.4 Nový (Aktivní) otec

Muž je v tomto novém konceptu otcovství považován za stejně schopného a kompetentního pečovatele a vychovatele jako žena. Otec již není primárně tím, kdo zajišťuje rodinu ekonomicky, ale někdo, kdo má své místo v péči o děti. Jde o otce zainteresovaného v péči o dítě (Maříková, 1999).

Tento sklon otců, více se zapojovat do péče o své děti, jenž byl zaznamenán v posledních 30 letech, uvádí i Genesoni a Tallandini (2009) ve svém výzkumu. Nový otec vstupuje do role primárního pečovatele a stává se tak rovným partnerem matce. Dalo by se říci, že se jedná o otce, kteří se již nespokojí pouze s rolí živitele a autority v rodině. Otce 21. století lze tedy charakterizovat hlavně jako biologického zploditele, otce živitele a Nového otce starajícího se o děti od jejich raného věku.

Tzv. Noví otcové se vyznačují především tím, že se věnují svým dětem, tak jako to tradičně dělají matky. Jde pouze o predefinování jejich identity, tedy přeuspořádání jednotlivých dimenzí otcovské role a způsobů jejich naplňování. Z toho vyplývá, že nemůžeme identifikovat pouze jeden jediný způsob naplňování této role, ale že existuje široká škála možností (Dudová, 2008). Také Marsiglio a Pleck (2005) konstatují, že existuje mnoho způsobů a kombinací, jak muži jednají jako otcové, a že děti mohou vyrůstat na základě různých typů rodičovských modelů.

Tzv. Aktivní otcové nejsou prototypem současného otce, ale jde o směr, kterým se otcovství ubírá. Muž je legitimizován, aby se staral o svého potomka. Dudová (2008) vysvětluje, že tak, jak byla v minulosti legislativně podporována a ochraňována žena jako matka, postupuje současné zákonodárství směrem k vyrovnávání rodičovských práv i ve prospěch mužů (např. formou rodičovské dovolené). Mimo to v posledních letech vznikají organizace či sdružení zaměřená na podporu otcovství a práv otce (např. Unie otců nebo Liga otevřených mužů).

Podle Richtera a Schäfera (2007) je cílem Aktivních otců být dítěti průvodcem, budovat s ním intenzivní vztah a současně být partnerem v rozhovoru. Tato pozice není jednoduchá, ale pro obě strany je obohacující. Pro Aktivní otce jsou všechny fáze otcovství

důležitým tématem a díky aktivní participaci na nich se stávají plnohodnotným rodičem, rovným matce. Biddulph (2007) upozorňuje na důležitý aspekt přístupu těchto nových otců, a sice že touží a snaží se o status dobrého otce, kterého ve svém vlastním dětství postrádali.

Z výzkumu Richtera a Schäfera (2007) se ukazuje, že děti Aktivních otců jsou: v devíti měsících vývojově v předstihu před ostatními dětmi; v pěti letech jsou méně úzkostlivé a závislé; mají pozitivní vztah ke škole a lepší prospěch; jsou méně náchylné k užívání drog a jsou později ve svém vlastním partnerském vztahu spokojenější. Autoři uvádějí, že Aktivní otcové nabídnou svým dětem kvalitní start, na základě kterého budou prospívat, a promítne se to i do dalších generací.

Bakalář (2002) považuje za zvlášť důležité, aby syn viděl aktivní roli otce i v rodinných záležitostech v interakci s matkou. Dítě si tento vzorec aktivního chování otce zapamatuje a použije jej při budování vlastních rodinných vztahů, a zároveň bude více nezávislé a asertivní.

Biddulph (2007) uvádí, že mají chlapci i dívky, kterým se jejich otec věnuje, větší sebedůvěru, lepší známky ve škole, déle se věnují studiu, dosahují vyšších kvalifikací a snáze hledají zaměstnání. Dokonce se podstatně méně stávají oběťmi násilných či sexuálních útoků a nemívají tolik zkušeností s porušením zákona.

Dudová (2008) uvádí výzkum autorek M. Modak a C. Palazo, které definovaly tři tradiční oblasti povinností, které musí otec splnit, aby sám sebe považoval za dobrého otce. Jedná se o 1) ekonomickou podporu dítěte, 2) přenos pravidel, vědomostí a zkušeností a 3) autoritu. Vedle těchto tradičních povinností musí otec v současnosti zastat také povinnosti vyplývající z potřeb nynější doby. Otec by se měl angažovat, podílet se na chodu domácnosti a budovat si blízký vztah se svými dětmi. Na základě těchto nových rolí by měl otec značně rozšířit svůj repertoár. Nezanedbávání žádné z těchto rolí však klade větší nároky v rovině časové.

Dudová (2008) upozorňuje, že otec poskytuje dítěti dva základní zdroje - peníze a čas. Tyto zdroje si však vzájemně konkurují. Jde o nepřímou úměrnost - čím více peněz otec rodině vydělává, tím méně času s jejími členy tráví. Zároveň platí, že čím více

společného času se svými dětmi tráví, tím méně se realizuje v pracovní sféře, tím pádem mnohdy méně finančně zajišťuje rodinu. Nový otec je tedy vystaven dvěma současně proudícím protichůdným oblastem – tradiční a moderní otcovské roli. Na základě této nepřímé úměrnosti není možné zastávat obě role, a tak jsou otcové nuceni vybrat si svůj osobitý přístup k otcovské roli. Naplňování otcovské role tak může být spojeno s pocity neschopnosti a nedostatečnosti.

Změna rolí, která s konceptem Nového otce přichází, je evidentní. Vzhledem k zůstávající ekonomické povinnosti otce jako živitele se však daný koncept podle Zoji (2005) zdá být nedosažitelným ideálem. Výměna funkcí však probíhá oboustranně, a tak i ženy přebírají tradiční otcovské funkce a stávají se živitelkami. Nový otec je také protichůdcem otce nepřítomného.

Nový otec se objevuje v souvislosti s koncem patriarchátu. V dnešní době je však otcovská realita natolik variabilní, že model typického dnešního otce nelze vytvořit. Ukazuje se, že muž se dokáže o dítě postarat stejně dobře jako žena, ale podmínkou toho je, aby v sobě zmobilizoval veškerou feminitu. Po několika prvních letech ale musí opět zmobilizovat svou mužnost a stát se dítěti otcem mentorem. Je však náročné přecházet z jedné fáze otcovské lásky do druhé (Badinter, 2005).

Šmídová (2003) zavádí dokonce termín „matkové“. Jedná se podle ní o muže, kteří jsou schopni nést plnou odpovědnost za chod domácnosti a o své děti pečují permanentně. Tito muži jsou ochotni dát přednost péči o dítě před kariérou a zůstávají tak někdy s dětmi na rodičovské dovolené. Jak uvádí např. průzkum Českého statistického úřadu (2003) či článek na Českém rozhlasu (2017), odkazující na vládní zprávu o rovnosti žen a mužů z roku 2016, podíl otců na čerpání rodičovské dovolené se zvedá jen velmi pomalu a nepatrně. Pro konkrétnější představu se v posledních dvou desetiletích podíl mužů v ČR na rodičovské dovolené vyvíjí následovně: v roce 2000 se jednalo o 0,79 % mužů, v r. 2003 o 0,92 %, v roce 2011 se jejich podíl zvýšil na 1,79 %, v roce 2016 pak na 1,9%. V současnosti se jedná cca o 2%. Je však nutné také zmínit, že „podle výzkumu, který si

nechala vypracovat Liga otevřených mužů, o nástupu na rodičovskou dovolenou aspoň na kratší čas uvažují dvě pětiny otců. Desetina mužů by na ni skutečně jít chtěla².“

Šmídová (2003) vysvětluje, že pokud se muži v nové roli otce necítí dobře, a mají pocit, že museli ve srovnání s jinými muži více obětovat, a že byli donuceni, se svou rolí se neztotožní, což vede k psychickým problémům. Naopak pokud si je muž dostatečně jistý svou identitou, a nemá pocit, že ji musí dokazovat, může upustit od některých typicky mužských vzorců chování a stát se „ženštějším“.

V posledních dvou desetiletích zůstává chápání otcovské role na pomezí tradičního a moderního pojetí. Jak uvádím výše, pečující otcové, respektive „matkové“, kteří dobrovolně přebírají péči o děti výhradně na sebe, jsou zatím spíše výjimkou. Pro záměnu rolí v rodině se vyslovují páry, které nemají tak konzervativní postoje, a častěji jde také o páry žijící ve velkoměstech, osoby s vyšším vzděláním, svobodné, rozvedené a osoby nižších věkových ročníků (Maříková, 1999).

Zoja (2005) vidí problém v modelu Nových otců zejména ve ztrátě rituálů a v tom, že otec, který byl ve vztahu k dětem odedávna ve vertikální rovině - autoritou - se nyní dostává na úroveň horizontální. Jedná se o rovnocenný, spíše kamarádský vztah. To může vést ke zneužívání postavení rodiče a hledání autority jinde.

Podle Badinterové (2005) by měla otcovská revoluce, jejímž předpokladem jsou vyrovnané a demokratické vztahy mezi partnery, přinést budoucím generacím velké zvraty a především také rozmanitější maskulinitu. Žena se tak vyrovnává muži a muž ženě.

2.5 Dnešní podoby rodiny a otcovství v ČR

V této kapitole bych ráda přiblížila, jak vlastně v současné době vypadá obraz rodiny a otcovství v České republice.

² (https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podil-otcu-na-rodicovske-roste-jen-nepatrne-prispiva-k-tomu-financni-nevyhodnost_1706161711_ph)

Ze zprávy o vývoji obyvatelstva ČR z roku 2018 bylo Českým statistickým úřadem zjištěno:

- Počet živě narozených dětí dosáhl 114,0 tisíce, (poprvé po roce 2013 poklesl). Úroveň úhrnné plodnosti nicméně dále rostla (meziročně z 1,69 na 1,71 dítěte na jednu ženu).
- Průměrný věk matky při narození prvního dítěte se mírně zvýšil na 30,1 let.
- Podíl živě narozených dětí mimo manželství historicky poprvé od roku 1988 meziročně poklesl a to na 48,5 %.
- Registrováno bylo celkem 114 036 živě narozených dětí (o 0,4 tisíce méně než v roce 2017). V rámci předchozího desetiletí se nejvíce živých dětí narodilo v roce 2008 (119 570), poté počty klesaly až na 106 751 v roce 2013. Naopak od roku 2014 do roku 2017 byl sledován každoroční nárůst (na 114 405 narozených dětí v roce 2017).
- Bylo registrováno nejméně potratů za 60 let historie jejich evidence - 33,0 tisíce.
- Uzavřeno bylo celkem 54,5 tisíce nových manželství (o 1,9 tisíce více než v předchozím roce), což je nejvíce v rámci poslední dekády. Již pátým rokem v řadě tak přibýly sňatky.

Ze Zprávy O rodině autorky Věry Kuchařové a kol. (2017) dále vyplývá:

- Průměrný věk při prvním sňatku byl v roce 2015 u žen 30 let (v roce 2000 to bylo 26 let) a u mužů 32 let (v roce 2000 to bylo 29 let).
- Přetrvává vysoká intenzita rozvodovosti.
- Zejména v důsledku vysoké rozvodovosti, částečně pak i v důsledku rostoucího podílu dětí narozených mimo manželství, je každá pátá rodinná domácnost rodinou neúplnou.
- V roce 2015 se narodilo 58% všech prvorozených dětí nevdaným matkám (zároveň s rostoucí úrovní vzdělání matky podíl dětí narozených mimo manželství klesá).
- Vzrostl počet samovolných potratů (14082 - narůstající riziko zdravotních komplikací v těhotenství s vyšším věkem žen)

- Začátkem roku 2016 uvedlo jako ideální počet 2 děti v rodině 69 % respondentů dotázaných v rámci šetření (tyto preference se dosud v čase příliš neměnily a prostupují napříč celou populací, bez rozdílu pohlaví či dalších charakteristik).
- V téměř třech čtvrtinách párů se muž a žena v plánech na počty dětí shodují. Pokud si jeden z partnerů na počátku vztahu přeje mít více dětí než druhý partner, pak je to většinou žena.
- Reálná plodnost je ale nižší než plodnost vyjadřovaná jako chtěný počet dětí.
- Pokud mají rodiče méně dětí, než si původně přáli, nejčastějšími důvody jsou: zdravotní problémy někoho z partnerů, někdo z partnerů si nepřál mít více dětí, a dále jsou to nevyhovující existenční (tj. finanční či bytové) podmínky, které další dítě neumožňovaly.
- Lidé, kteří již další dítě neplánují, uvádějí jako hlavní důvod nejčastěji to, že již mají tolik dětí, kolik si přáli, nebo že by po narození dalšího dítěte měli vážné existenční potíže. Dále také někteří lidé s vyšším vzděláním zmiňují svou kariéru, kterou upřednostňují před dalším potomkem.
- Narození druhého dítěte je již více usměrňováno (bývá plánováno častěji než dítě první, naopak děti třetího a vyššího pořadí bývají plánované nejméně často).
- Zatímco v roce 2004 se nejvíce respondentů šetření CVVM domnívalo, že žena by měla mít první dítě před 25. narozeninami, v roce 2016 nadpoloviční většina dotázaných uvedla jako ideální věkové rozmezí pro narození prvního dítěte 25-29 let. Obdobné změny byly zaznamenány i u představ o ideálním věku muže při narození prvního dítěte (Muži, r. 2004 - věk 25-29 let, v aktuálním výzkumu z roku 2016 - 30 a více let). Reálný věk je spíše nižší než deklarovaný ideál.
- Klíčovými faktory pro založení rodiny je samostatné bydlení a finanční zabezpečení. Pro mladé lidi jsou dalšími důležitými důvody pro odkládání reprodukce nedostatečná psychická připravenost na roli rodiče a neexistence vhodného partnera.
- Zejména v důsledku vysoké rozvodovosti, částečně pak i v důsledku rostoucího podílu dětí narozených mimo manželství, je každá pátá rodinná domácnost rodinou neúplnou.

Ze zprávy o sociálních podmínkách otcovství v ČR z roku 2014 vyplývá:

Ve srovnání s 20. stoletím se praxe otcovství v soudobé společnosti více individualizuje. Lze však vysledovat dvě základní, ale protichůdné tendence. Bylo zjištěno, že otcové se více zapojují do každodenní péče o děti a výkonu domácích prací (v důsledku dvoupříjmového partnerství, resp. profesní seberealizace ženy a také v důsledku rostoucího zájmu mužů o výchovu dětí). Toto zapojení však stále není srovnatelné se zapojením matek. Zároveň ale bylo zjištěno také to, že otcové z rodin fyzicky či mentálně mizí (zaměřují se hlavně na živitelskou roli nebo ztrácejí kontakt s dětmi v důsledku rozvodu, případně nejsou s dítětem již od jeho narození). Otcovství se ale samozřejmě neomezuje jen na tyto dva základní modely, ale nabývá různé hybridní formy. Například mnozí muži sice berou za svou živitelskou roli, ale zároveň ji nepovažují za hlavní a cíleně si vytvářejí a chrání možnost pro kontakt s dětmi. Zdá se, že v identitě mužů žijících v České republice je čím dále větší prostor pro pečovatelské.

Ze zjištění výzkumu „Podoby otcovství v ČR“ realizovaném MPSV z roku 2010³ vychází tyto poznatky:

Bylo zjištěno, že postoj otců k rodičovské roli ovlivňují faktory jako věk, prostředí jejich dospívání, forma partnerského soužití, zda žijí s dětmi v jedné domácnosti, vzdělání a nároky partnerky. Dále také vzdělání a pracovní podmínky muže. Většina mužů měla vyšší příjem než partnerka. Činnosti související s péčí o dítě na více než 30 % vykonává přibližně 1/3 otců. Nejvyšší zjištěná míra zapojení otců do každodenních aktivit byla 40 %, nejnižší 20 %, přičemž muži se více zapojovali do aktivit spojených s volným časem dětí. Nejméně se otcové zapojují u činnostech, které považují za „typicky ženské“. Co se týče jejich představ o otcovské roli, otec by podle nich měl být na jedné straně autoritou a na straně druhé partnerem a kamarádem. 75 % otců bylo s časem věnovaným dětem z jejich strany spokojeno. Míra jejich zapojení závisela na rodinném stavu, věku dětí, dohodnutém rozdělení rolí v domácnosti a pracovním vytížení muže a partnerky. Také bylo

³ Výzkum byl také součástí dvouleté informační kampaně MPSV na podporu aktivního otcovství - projekt „Táto, jak na to?“

zjištěno, že otcové, kteří se účastnili porodu, se dětem věnovali ve větší míře. Za největší překážku většího zapojení do péče považovali muži své pracovní vytížení. Přibližně polovina otců nebyla spokojena s podmínkami, které jim poskytuje zaměstnavatel pro každodenní péči o dítě (nedostatek volného času). Mezi nejčastější hodnoty, které se otcové snažili dětem předat, patřily pravdomluvnost, slušnost, poslušnost, zároveň také schopnost prosadit se, samostatnost, obhájení názorů, aktivnost, zvědavost, osobní rozvoj atd.

Ukazuje se, že většina českých otců by byla spíše zařazena mezi otce „tradiční“. Mladší generace otců jsou sice v mnoha ohledech liberálnější, než starší generace otců, což ukazuje na přechod od tradičního otcovství k modernímu otcovství. Zároveň ale mladí otcové na jedné straně prezentují názory, že jejich partnerka má stejné právo se realizovat jako oni, a na straně druhé hájí tradiční rozdělení rolí. U většiny domácností převládalo klasické rozdělení rolí muž – živitel, žena - péče o dítě a domácnost. Domácí práce většinou zastávaly ženy, a muži v tomto ohledu figurovali jen jako pomocníci nebo zajišťovali spíše technické práce (opravy apod.). Byli ochotni se více zapojovat např. do vaření. Do některých domácích prací se muži nezapojovali vůbec (např. žehlení). Vliv na dělbu domácích prací mělo také vzdělání (vzdělanější páry měli role rozděleny spravedlivěji).

Co se týče příprav na příchod potomka v období těhotenství, většina mužů získávala informace pouze v kurzu v porodnici před samotným porodem, nebo je případně sháněli na internetu, v literatuře nebo od partnerky. Vyskytl se ale i případ, kdy se otec aktivně zajímal o vše s rodičovstvím spojeným a stejně aktivně se podílel na všech činnostech spojených s péčí o novorozené dítě.

Většina otců považovala roli matky v prvních letech dítěte za nezastupitelnou a starost o dítě aktivně nevyhledává. Výzkum prokazuje, že zájem o aktivní otcovství se zvyšuje s nástupem mladší generace otců, ale přesto si 2/3 otců myslí, že by s dětmi doma měly zůstat výhradně matky. Péči o prvorozené dítě spíše přenechávají na partnerce (o druhorozené se starají více, protože už mají nějakou praxi). Otcové se nejčastěji s dětmi věnují činnostem jako vození v kočárku, koupání a hraní. Naopak neradi přebalují, krmí a vstávají k dítěti v noci.

Ve větší míře se do každodenní péče zapojili pouze v případě nemoci ženy nebo ztráty zaměstnání. Většina mužů vyjádřila názor, že jsou schopni se o dítě postarat sami, ale většinou se jednalo pouze o 1-2 denní péči. Obecně otcové hodnotili svůj podíl na každodenní péči o dítě jako rovnoměrný s partnerčíným. Proti tomu ale stálo množství věcí, které muži na rozdíl od žen ne/vykonávali, a minimum věcí, které dělali pravidelně. U všech mužů znamenaly děti dostatečnou kompenzaci ztráty volného času.

3 Role otce v rodině

3.1 Otcovství vs. mateřství

Otec bývá definován komplementárně, tudíž v protikladech k matce, racionalitou a neemocionalitou (Šmídová, 2003). Mateřství i otcovství je odlišné biologicky i sociálně. Fungující vztah otce s dítětem závisí jak na instinktech muže, tak na postojích k otcovství, do značné míry podmíněné sociálním učením. Mateřství je spojeno s větší proměnou vlastní osobnosti již těhotenstvím, Matka si vytváří silný vztah k dítěti postupně během těhotenství a porodu. Otec si tuto vazbu vytváří spíše skrze několik málo výjimečných okamžiků v procesu. Tím je tedy sociálně podmíněná role otce v nevýhodě (Vágnerová, 2000). V souvislosti s tím se i přístup k otcovství liší. Jsou otcové, kteří neopustí vlastní pohodlí a zájmy a zároveň tací, kteří přijmou svou novou úlohu a zodpovědnost a rázem změni svůj život (Kramulová, 2010)

Role otce prochází na rozdíl od role matky velkou proměnou. Otec se v posledních dekádách opět začleňuje do rodinného života, co se týče citových vztahů i péče o domácnost. V mnohem větší míře také sami uvažují jak s dítětem dosáhnout dobrého vztahu. Tím, že se zapojuje do výchovy dítěte hned od narození, má velkou příležitost formovat od počátku jeho osobnost. Potřeba citové jistoty je jedna z nejdůležitějších lidských potřeb, kterou je nutné uspokojovat již od kojeneckého období. Tuto potřebu

může uspokojovat jak otec, tak matka. Angažovanost a otcovská pozice v rodině hrají velkou roli také při utváření jejich vlastní otcovské identity (Chmelařová, 2008).

Dlouhodobě se vedou diskuse o tom, zda může být primárním pečovatelem otec místo matky, či nikoliv. Výchovná role matky je mnohými autory chápána jako biologicky podmíněná a nutná. Jiní naopak poukazují na to, že je otec v péči o dítě stejně kompetentní jako matka. Své rodičovské roli se totiž oba učí v průběhu každodenní interakce s dítětem (Badinter, 2005). Dle Yablonskyho (1995) otcové věnují péči o děti v průměru méně času než matky, ale když mají příležitost, v činnostech spojených s péčí o dítě se vyrovnávají matkám.

Pro vytváření vzájemných blízkých vztahů otce s dítětem je třeba, aby spolu byli v co nejtěsnějším kontaktu. Je tedy nutná fyzická i psychická blízkost. Pokud tato blízkost není naplněna a otec s dětmi neprožívá běžný život, rodinné vztahy jsou nesouměrné a dítě tak může dávat přednost více matce, nebo jakékoli osobě, která se mu s láskou věnuje (Satirová, 1994).

LaRossa (1998) zmiňuje, že matky se o dítě více starají, zatímco otcové si s dětmi hlavně hrají, věnují se více rekreaci nebo vzdělávání. Děti s otci mohou zažívat různá dobrodružství, která by v přítomnosti matek patrně nezažila. Matka získává jejich pozornost, blízkost, tělesný kontakt, pečuje o komfort a otec naopak více experimentuje a riskuje, pro dítě je tím víc poutavější a pěstuje v něm jiné vlastnosti. (Kramulová, 2009).

Zoja (2005) vnímá těžkou úlohu otce v aspektu autority - otec si jí nemůže být nikdy jist. Pokud ztratí autoritu, kterou jí dala kultura, matka, zůstane nadále matkou. Ztratí-li však autoritu otec, ztrácí zároveň i jistotu svého postavení.

Muž a žena ve dvojici působí každý jinak, jejich role jsou k sobě navzájem komplementární. Ve výchově dítěte jsou důležité oba jejich vzory (Warshak, 1996).

3.2 Důležitost role otce ve vývoji dítěte a rizika jeho nepřítomnosti

Dítě vyrůstající pouze s jedním rodičem je jednak ošizen o onu volbu mezi rodiči, ale také o celkovou pestrost projevů lásky, péče a výchovy dvou různých lidí. Má bohužel také většinou mnohonásobně ztížené podmínky pro svůj budoucí život (Bakalář, 2002). Otec je pro zdravý vývoj dětí důležitý a to z mnoha důvodů. Muž dokáže u dětí vyvíjet jiné vlastnosti než žena.

Důležitosti otcovské role ve vývoji dětí velice akcentuje a značně se jím ve své knize Průvodce otcovstvím zabývá Bakalář (2002). Podle něj je prospěšnost vlivu otce pro děti nedocenitelná.

Bakalář (2002) udává, že chlapci a děvčata žijící se svými otci si více váží sami sebe. Mají lepší výsledky ve škole, déle studují, získávají vyšší kvalifikaci a snáze nacházejí zaměstnání. Méně často se stávají obětmi sexuálního zneužívání či násilného útoku a samy nemívají tolik problémů se zákonem. U dívek méně často dojde ke znásilnění, později získávají první sexuální zkušenosti a je u nich méně časté otěhotnění v době dospívání.

Dívky bez otce jsou naopak přístupnější a více se podřizují mužům. Chlapci bez otců mají mnohem častěji násilnické sklony a dostávají se do potíží, stávají se členy různých part a gangů. Rodiny bez muže jsou obvykle chudší a děti z těchto rodin se na socioekonomickém žebříčku posunou častěji spíše dolů než nahoru (Bakalář, 2002).

Matějková (2010) uvádí shrnutí čtyř bodů podílu otce na výchově od psychologa Warrena Farrella. 1) Disciplína a hranice, které otec utváří a udržuje, vedou dítě k vnitřní kázni a sebereflexi, když se v životě setkává s potřebami druhých. 2) Vzhledem k odvážnější hře otců s dětmi se děti naučí zkoumat, riskovat a popasovat se s nepříjemnými situacemi. 3) Otevřenost a upřímnost otců v různých otázkách v dětech budují dojem, že se na ně mohou spolehnout a věřit jim. Dalo by se shrnout, že otcové ve věci upřímnosti více riskují, a zastávají názor, že cesta porozumění vede přes prvotní neporozumění. 4) dívka vychovaná bez otce má navždy nenaplněnou touhu po akceptování muži. To může vést k nápadnějšímu signalizování sexuality navenek, ovšem ne sexuality

pro vlastní uspokojení, nýbrž ze strachu nelíbit se, neuspokojit muže. Je tím zranitelnější vůči mužům, kteří mnoho slibují, ale málo dávají. Nedostatek otcovské lásky vede některé dívky dokonce k užívání drog – hledají zážitek lásky a vyplnění prázdnoty (Bakalář, 2002).

Bakalář (2002) dále hovoří o třech hlavních rolích otce ve vývoji dítěte. V případě otcovské angažovanosti se jedná zejména o rozvíjení schopnosti empatie a porozumění u dítěte, o rozvíjení všímavého potenciálu a vedení k nezávislosti. Bakalář (2002) v této souvislosti zmiňuje výzkum McClellanda a jeho kolegů, kteří zjistili, že jedinci, kteří měli v dětství plně participujícího otce, oplývali v dospělosti lepším porozuměním pro druhé než ti, jejichž otec byl málo všímavý.

Velmi zásadní je právě již zmíněná role vedení k nezávislosti. Tato otcova stránka je vhodnou protiváhou k mateřskému přebytku ochranných tendencí. Dětem, kterým v životě otcovský prvek chybí a jsou naopak zahrnuty mateřskou péčí, může chybět volnost k prozkoumávání světa, povzbuzení k asertivitě a nezávislosti. Proti mateřské hyperprotektivní tendenci tedy stojí otcovská zvýšená očekávání (zejména u chlapců). Kombinací obou přístupů k výchově se tedy spíše zamezí extrémním dopadům (Bakalář, 2002).

Otec je také důležitý pro psychosexuální vývoj svých dětí. Přispívá k jejich přijetí pohlavní role. Otec u chlapců povzbuzuje mužské projevy, jako je tělesná aktivita, samostatnost, zkoumavost. U dívek pak stimuluje její ženské vlastnosti jako je něžnost, pasivita a mírnost. Naopak matka se k oběma pohlavím chová vesměs stejně. Dítě si vytváří představu o mužské a ženské roli a ujasňuje si svou vlastní společenskou roli. U chlapců umožňuje identifikaci a pro dívky se stává objektem lásky (Le Camus, Zaouche-Gaudron, 2000).

Velmi důležitým aspektem přítomnosti otce je podle Bakaláře (2002) také vklad do budoucí schopnosti dětí řešit konflikty ve vztazích. „Jedním z hlavních znaků zdravého a životaschopného intimního vztahu dvojic je jejich schopnost úspěšně řešit různé, které nutně vznikají“ (Bakalář, 2002). Otec komunikující s matkou je pro děti vzorem. Pozorně se dívají a později používají ve vztazích stejné vzorce - zacházejí s konfliktem ve vztahu stejně, jako kdysi jejich rodiče. Děti, které vyrůstají pouze s jedním rodičem, jsou

ochuzeny o možnost tyto situace vypořádat, tedy o práci s názory druhých (přesvědčování, vyjednávání atd.).

Bakalář zmiňuje ještě další významnou rodičovskou roli. Podle něj může otec v rodině účinněji kompenzovat nějakou povahovou zvláštnost či poruchu matky, která by se v opačném případě mohla projevit pro děti škodlivě. Stejný princip platí samozřejmě i opačně.

Eduard Bakalář však při všech svých důrazech na důležitost přítomnosti otců dále nepodporuje myšlenku, že jakýkoli otec je lepší než žádný. Z jeho výzkumů nepopíratelně vyplývá to, že život dětí dosahuje neporovnatelně vyšší kvality, pokud mají otce (biologického, nebo nevlastního), který je jim blízko a je angažovaný (Bakalář, 2002).

3.3 Ideální otec

Podle Augustyna (2004) potřebuje každý člověk otevřenou, přátelskou a ochraňující otcovskou lásku, která je zdrojem radosti a štěstí. Pokud podle něj dítě s otcem nemá srdečný vztah, hladoví po něm.

Bakalář (2002, s. 162) udává, že podle Goetzové (1998) by měl mít ideální otec tyto rysy:

- „považovali za svoji prioritu být zde pro děti,
- vyjadřovali volně svoji náklonnost,
- poskytovali svým dětem lásku a ničím nepodmiňované přijetí,
- trávili čas se svými dětmi a dali jim najevo, že si upřímně přejí být s nimi,
- projevovali dětem svou náklonnost i tělesným kontaktem,
- začleňovali děti do svých aktivit včetně koníčků a práce,
- projevovali svým manželkám lásku a respekt,
- vštěpovali dětem hodnoty a sebekontrolu svým příkladem,
- ochraňovali své děti,
- začleňovali děti do rodinných diskuzí.“

Sám Bakalář (2002) ale doplňuje položku o nepodmíněné lásce a přijetí – tu mají děti zajištěnou od matky. Vnímá, že alespoň odměňování otců by mělo být podmíněné a připravovat tak děti na to, že pokud si odměnu nezaslouží, nepřijde. Bakalář to vnímá jako jednu z cest, kterými otec dětem otevírá a zprostředkovává svět.

Výzkum autorů Mormana a Floyda (2006) si kladl za cíl zjistit, co pro muže znamená být dobrým otcem. Účastníci výzkumu se vztahovali ke svým vlastním otcům a všichni měli sny. Analýza získaných dat ukazuje celkem dvacet kategorií, z nichž nejčastěji byla zmiňovaná kategorie lásky, dostupnosti a vzoru pro mužskou roli. Celkově se jednalo o názory, že dobrý otec by měl být pro svého syna učitelem a modelem pro mužskou roli. Měl by být představitelem disciplíny, být tím, kdo určuje dětem hranice a limity. Dále by měl být aktivně zapojen do života dětí, naslouchat jim, také být schopen odpustit a být jim přítelem, na kterého se mohou obrátit. Měl by být ochráncem a poskytovatelem bezpečí a to nejen pro děti, ale i pro ženu. Měl by být emočně přístupný, své děti milovat, pečovat o ně, být vůči nim obětavý a dát najevo lásku jim i své ženě. Dobrý otec zároveň usiluje o to, aby na něj byly jeho děti hrdé. V tomto výzkumu byla nejčastěji zmiňována kategorie lásky, dostupnosti a modelu pro mužskou roli.

Dle Augustyna (2004) zároveň dobrý otec znamená pro své děti mnoho i po své smrti, jelikož hodnoty, které ho charakterizovaly, žijí i nadále v jeho potomcích. Augustyn (2004) zároveň dodává, že je vztah otce a dítěte oboustranně obohacující. Otec, jenž vychovává děti, bývá dětmi také sám vychováván. Pokud je otec ke svým dětem otevřený, vnímavý a empatický, poznává i vlastní cestu vnitřního zrání, a bývá tak svými dětmi také vychováván. Díky otcovství se muž odpoutá od svých rodičů a tak i od svého dětství.

Tichenor a McQuillan (2011) ve svém výzkumu zjistili, že pro otce, kteří jsou dobrovolnými aktivními účastníky v životě svých dětí, se péče o ně a čas trávený s nimi stává alternativním zdrojem a uspokojení a zvyšuje se pocit jejich osobní pohody.

Z těchto zjištění se tedy dá usuzovat, že pokud bude otec dobrovolně pečovat o své dítě a jistým způsobem naplňovat ideály dobrého otce, je jistá pravděpodobnost, že bude také šťastný.

3.4 Otcovská láska

Otcovství pro muže představuje spojnicí s budoucností a tak je pro ně velmi důležité. Yablonsky (1995) uvádí, že mezi otcem a dítětem vzniká od počátku celoživotní citové pouto. Na základě vlastní zkušenosti i terapeutické praxe vyvozuje, že láska k dítěti propuká v plné síle v okamžiku, kdy se dítě narodí, a popisuje ji jako radostnou a bezpodmínečnou. Princip, z kterého se láska otce k potomkovi rodí, nazývá otcovský pud, který má přímou souvislost s pudem mateřským. Dle něj se otcovský pud může jevit méně výrazný, než mateřský, ale není tomu tak – jde o to, že zatím muž do svého otcovství plně nevstoupil. Yablonsky se zaměřuje zejména na vztahy mezi otci a syny, a má za to, že cit, který všichni otcové k synům chovají, je dokladem existence otcovského pudu. Nerozlišuje láskyplnost tohoto citu, ale zdůrazňuje, že ať je jakýkoli, dokazuje, že si otec a syn nejsou lhostejní. I když mají rozpory, které mohou být hluboké a celoživotní, svědčí právě o silných vzájemných citech než o jejich nedostatku. Yablonsky dokonce u otců používá pojmu symbióza, který je všeobecně spojen s mateřstvím. Ve své práci ale čerpá z vlastní zkušenosti.⁴

Rodiče se v lásce, kterou dávají dětem, liší a zároveň vzájemně doplňují. Každý z rodičů miluje své děti jiným způsobem. Fromm (2015) ve své knize Umění milovat hovoří o lásce mezi rodiči a dětmi a vymezuje otcovskou lásku v opozici k té mateřské. Jako zásadní rozdíl vnímá Fromm její ne/podmíněnost. Mateřská láska je dle něj jedno z nejsilnějších citových pout vůbec. Dítě je po narození zcela závislé na své matce, ta jej přirozeně a nepodmíněně miluje, aniž by si dítě muselo její lásku nějak zasloužit či získat – „Jsem milován, protože jsem“ (s. 46, 2015). V průběhu vývoje dítěte se vztah k matce mění, dítě se stává samostatnějším a začíná vyhledávat vztah k otci. Otcovská úloha dle autora nastupuje v plné síle zhruba kolem šestého roku života a týká se především přípravy na život. Zahrnuje myšlení, autoritu, kázeň a oporu při rozhodování. Láska otce má zcela odlišnou povahu a je vlastně podmíněná „Miluji tě, protože plníš má očekávání, protože

⁴ Popisuje svou vlastní empatie k dítěti - synovy pocity s ním spoluprožíval a vlastní uspokojení prožíval skrze uspokojení jeho potřeb. Tento otcovsko-synovský symbiotický vztah, kdy otec sám sebe prožívá skrze svého syna, podle něj trvá až do doby, kdy se syn začíná osamostatňovat (Yablonsky, 1995).

konáš svou povinnost, protože jsi jako já“ (s. 48, 2015). Svět otce představuje „svět myšlení, lidských výrobků, zákona a pořádku, kázně, cestování a dobrodružství. Je to otec, kdo dítě učí, kdo mu ukazuje cestu do světa“ (s. 48., 2015). Otcovskou lásku je třeba si zasloužit, abych ji získal, ale je možné ji i ztratit. Řádný vývoj dítěte je podle Fromma závislý na zdravém přístupu matky i otce při výchově. V počátku je dítě fixováno na matku, následně obrací pozornost spíše k otci. V obou fázích musí dojít k jejich harmonickému spojení, aby dítě vyrostlo v duševně zdravého a vyrovnaného jedince. Dítě se tak nakonec samo sobě stane autoritou a obejde se bez autority otcovské – „je sám sobě matkou a otcem“ (Fromm, s. 49, 2015).

Jestliže nedojde při výchově k této syntéze, dochází následně k psychickým neurózám dítěte. To nastává například v případech, kdy otec neprojeví o dítě dostatečný zájem a dítě se tak stává plně závislé na matce. Adler (1995) v přístupu otce upozorňuje na nejčastější chyby, a sice emocionální oddělení otce (lhostejnost) a přehnanou autoritu, která vede ke strachu. Tento přístup otce může vést k rozvoji pocitu méněcennosti, potlačuje rozvoj dítěte a brání rozvoji sociálního citu⁵, který je znakem dobře přizpůsobené osoby.

⁵ Sociální cit (termín Alfreda Adlera) =znak dobrého přizpůsobení. Jedná se o spolupráci jedince s druhými. Největší vliv mají rodiče – zejména matka. (DRAPELA, 2011)

4 Otec v prerodičovském a raně rodičovském období

Otcovská zkušenost nezačíná samotným narozením dítěte, ale začíná již dávno před ním. Dále se vyvíjí souběžně s vývojovými stupni dítěte od kojence, batolete, předškoláka, školáka, obdobím předpuberty a puberty až k dospělosti. V každé této etapě se objevují nové problémy a úkoly, které musí rodiče řešit. V této kapitole přiblížím, v čem otcovská zkušenost spočívá a jak se vyvíjí. Nepokryji však celé období vývoje dítěte, ale osvětlím jednotlivá období od rozhodnutí stát se rodičem, až po vývoj dítěte v batolecím období, neboť právě těmito fázemi se zabývám v empirické části mé práce.

4.1 Muž v období plánování potomka

Vágnerová (2000) dělí stimulaci rodičovství na vnější a vnitřní. Vnější stimulaci je myšleno standardní očekávání, že mladí lidé budou mít děti (silná sociální norma). Zároveň je zde neformální tlak k rodičovství a to především od významných blízkých, rodiny a vrstevníků. Společenský tlak sice přispívá k tomu, aby lidé zakládali rodiny, je však zároveň více tolerantní k odkládání jak manželství, tak i rodičovství. Styl rodinného života se stává individuální záležitostí obou partnerů. Potřeba mít vlastní rodinu bývá velmi ovlivňována vlastní zkušeností z dětství. Významný vliv má i vnímání přístupu k rodičovství vlastních rodičů. Dá se říci, že pokud na člověka působí vzor vlastních rodičů pozitivně, chápe i rodičovství pozitivně a zároveň ví, jak by se měl rodič správně chovat. Pokud se ale jedná o model negativní, stimuluje tak odlišný postoj k rodičovství.

To, jestli si partneři pořídí dítě, ale ovlivňuje ještě celá řada vnějších skutečností. Vědomé rozhodnutí zplodit dítě souvisí s dobrým načasováním, připraveností obou partnerů, finanční situací, kariérou a také s představami o výchově dětí. Jedná se o více racionální a kontrolované období, než jsou období následující (Diamond, 1986).

Dle Vágnerové (2000) můžeme jako vnitřní stimulaci chápat vrozenou biologickou potřebu zplodit potomstvo a také uspokojování psychických potřeb (např. potřeba oživení,

nových zážitků, zkušeností, potřeba citové vazby, potřeba seberealizace či demonstrace dospělosti). Dále jde o potřebu otevřené budoucnosti. Představa dítěte jako pokračovatele života svých rodičů, který přenáší podobu, vlastnosti, ale také určité tradice a zvyklosti.

Říčan (2004) hovoří o zplození dítěte jako o jednom z hlavních životních témat. Předat geny a uchovat rod je biologicky našim základním úkolem. K tomu, aby se člověk rozhodl založit rodinu, ale musí dospět. Říčan hovoří o předpokladu svobodného založení rodiny – generativitě⁶. Jde-li o svobodné rozhodnutí, je-li rodičovství plánované, touha po dítěti tedy může být projevem generativity.

Zároveň může jít o rodičovství plánované, ale rozhodnutí nesvobodné. Může se projevovat nátlak jednoho z partnerů, a tak může být toto období prožíváno s napětím (Říčan, 2004).

Na druhou stranu, pokud je informace o otěhotnění partnerky neplánovaným překvapením, může to být komplikací. „Tato nesvoboda muže i ženy živí nezdravé myšlenky a fantazie, které otravují spodní vody citového života. Je porušena dialektika svobody a oddanosti, která je jednou z nejcennějších hodnot naší humanistické tradice: usilování o svobodu, abychom se jí pak svobodně zřekli ve prospěch něčeho, co máme rádi, co nám stojí za to“ (Říčan, 2004, s. 258).

4.2 Muž v období těhotenství partnerky

Ještě tomu není dlouho, co nechávalo těhotenství muže chladnými. V dnešní moderní době nevládne žádný návod nebo jednotný popis toho, co se děje s mužem, jehož partnerka čeká dítě. Toto období je totiž pro muže velmi specifickou dobou. V jejich životě je jen málo období, která mají vědomě tak málo pod kontrolou. Každý muž tak prožívá své nastávající rodičovství jiným způsobem.

⁶ Generativita = pojem E. Eriksona; jedná se o přesunutí těžiště zájmu jedince mimo svou osobu. Potřeba „mít někoho, o koho mohu pečovat, kdo je na mně závislý a kdo mě absolutně potřebuje“ (Krejčířová, 2006, s. 180)

Stejně tak okamžik, kdy si své otcovství uvědomí, může přicházet v různou dobu. Dle Richtera (2007) si někteří muži tuto skutečnost mohou uvědomit již při pohlavním styku, někteří v okamžiku zjištění těhotenství partnerky, jiní kdykoli v období těhotenství nebo i později.

Zjištění partnerčina těhotenství může být provázeno různými reakcemi. Nejčastěji se jedná o pocity naplnění, radosti a euforie (Diamond, 1986). Výjimkou ovšem nejsou ani pocity strachu, nejistoty, úzkosti, často plynoucí z obavy zvládnutí zaopatřit rodinu, které se mohou vyskytovat i smíšeně (Wulf, 2015). Každopádně se ale jedná o určitý stresor působící na nastávajícího otce. Ukazuje se, že množství stresu vrcholí v prvních 4 – 6 týdnech od oznámení otěhotnění (Brizendineová, 2010). Otec může působit na nenarozené dítě jednak vztahem k matce, a jednak přímo svým vztahem k němu (Šulová, 2004).

Dnes také víme, že i muži prožívají v této době výrazné změny nálad a zároveň toto období mohou značně ovlivňovat (Burgess, 2004). Podobně jako ženy, i muži prochází řadou psychických i biologických změn. Dochází ke kolísání hladiny hormonů (testosteronu či prolaktinu⁷, poklesu agresivity atd., což má za důsledek změnu v chování u mužů (Šulc, 2006). Někteří muži prožívají v době těhotenství partnerky i nechutenství nebo trávící potíže⁸. Dle Skočovského (2004) k tomu dochází až ve 30 % případů.

Trča (2004) dále hovoří o přechodném poklesu sexuální touhy u partnerky⁹ vlivem tělesných i duševních změn a z evolučního hlediska i samotného těhotenství (zabezpečení reprodukce). U mužů se už v této době mohou objevovat např. pocity zanedbání, zbytečnosti, nejistoty aj., když nejsou plně vtaženi do dění. V tomto zcela novém období je pro oba partnery zásadní kvalitní komunikace. Způsob vyrovnání se s novými situacemi závisí na vyspělosti obou partnerů i jejich vztahu.

V dnešní době se stále více otců zapojuje do péče již prenatálně. Toto zapojení nejčastěji zahrnuje společné absolvování ultrazvukových i jiných lékařských prohlídek

⁷ Z výzkumu Anne Storey vyplývá, že muži v období kolem porodu mají oproti kontrolní skupině až o 30 % sníženou hladinu testosteronu a zároveň byla u experimentální skupiny před porodem naměřena vyšší hladina prolaktinu („hormon otcovství“ podporující rodičovské chování). To zajišťuje pomoc při navázání kvalitní vazby a podpory péče o potomka (Skočovský, 2004)

⁸ projevy spojené s „těhotenstvím mužů“ se souhrnně nazývají kúváda a pojí se především s hormonální změnou v době očekávání potomka.

⁹ Ve druhé třetině těhotenství u většiny žen znovu nastává zvýšení zájmu o sexuální život. Zájem o pohlavní život potom opět ustává okolo osmého měsíce těhotenství (Trča, 2004).

nebo např. společnou účast v předporodních kurzech přípravy k porodu a péči o dítě (Vendlerová a kol, 2000). Toto zapojení, skrze zážitky jako zhlédnutí fotografie z ultrazvuku, nebo vnímání pohybů dítěte v břiše matky (tzv. první kopnutí), často pomáhá mužům v přijetí skutečnosti, že je partnerka těhotná (Diamond, 1986).

Muži si také již v této době vytváří citový vztah k plodu, který je závislý na vztahu k těhotné partnerce. Dle Rheinwaldové (1993) může aktivní zapojení nastávajícího otce do komunikace s plodem již během těhotenství značně usnadnit jeho pozdější zapojení do péče o dítě. Jestliže se otec s dítětem snaží navázat komunikaci - povídá si s ním, zpívá mu nebo čte – dítě se po porodu může cítit bezpečněji díky známému hlasu. Tato prvotní komunikace pravděpodobně napomáhá vytvářet silnější rodinné pouto. Stejně tak tímto zapojením nemusí dojít po příchodu dítěte u otce k tak markantní změně přirozeně vyvolávající stres. Zájem otce o těhotenství pozitivně koreluje s mírou jeho zapojení do péče v šestinedělí a zároveň má vliv na partnerčin prožitek z mateřství (Parke, 2006).

V období těhotenství je velmi důležité matčino psychické rozpoložení a zachování klidu. Plod je její součástí a tak na něj působí vše, co se děje v těle matky (Rheinwaldová, 1993). To, co k ženě a plodu cítí muž, je tedy pro úspěšný a klidný průběh těhotenství velmi důležité. Dle Kowlessara (2012) se ukazuje, že někteří muži mohou mít postupně v průběhu těhotenství k partnerce blíže než dříve. Vyvíjí se jejich porozumění a postupně jsou soucitnější k tomu, jak partnerku její těhotenství ovlivňuje. Často také zvažují, jak bude vztah s partnerkou vypadat dlouhodobě, po narození potomka.

Kvalita vzájemného vztahu partnerů ovlivňuje průběh těhotenství skrze vyladění ženy a její celkový psychický stav (Matějček, 1999) a zároveň chybějící kontakt otce s nenarozeným dítětem může způsobovat náročnější a vleklejší sžívání po narození dítěte (Vágnerová, 2008).

4.3 Otec v období porodu

Porod je pro rodiče velice silnou, a pro prvorodiče zároveň neznámou, životní událostí. To, že jde o neznámou situaci, která je spojena s mnoha obavami, může

způsobovat úzkosti. Porod může být označen jako určitý přechodový rituál - ženy se již reálně mění v matky a muži v otce a nastává významná životní změna (Wulf, 2015). Přítomnost otce u porodu se tedy v poslední době ukazuje pro nastávající maminku jako velice důležitá. Obvykle ženě dodává pocit bezpečí, opory a sounáležitosti.

Počátky účasti partnera u porodu se dle Trči (2004) datují kolem 70. let minulého století, přičemž v České republice začaly probíhat od roku 1984. Od té doby začali partneři přicházet k porodům svých dětí častěji. Zprávy o přítomnosti partnera u porodu vyzdvihly příznivý vliv na psychiku rodiček, zkrácení délky porodů i posilování citových vztahů mezi partnery. V současné době je doprovod muže u porodů běžný u 70 % případů.

Partner rodičku doprovází, psychicky podporuje a snaží se minimalizovat strach a úzkost z porodu. Většinou také funguje jako spojovací článek s personálem nemocnice a usnadňuje vzájemnou komunikaci. Při samotném porodu muži často povzbuzují ženu při tlačení a oceňují ji. Po porodu dítěte zůstává u partnerky, kde mohou spoluprožívat výjimečnost chvíle a radost z narození miminka. Muž zároveň také asistuje při prvním ošetření novorozence. Po porodu má otec možnost dítě hlídat a pečovat o ně, když matka odpočívá. Od prvních okamžiků života dítěte je tak u otců pěstován pocit odpovědnosti, který je velice důležitý (Burgess, 2004).

Muži mají díky účasti při porodu jedinečnou příležitost poznat, čím žena v průběhu porodu prochází a uvědomit si, jakého výkonu je schopna. Tato zkušenost většinou posiluje partnerův obdiv, úctu k ženě a k její mateřské roli (Beránková a kol., 2005). Mnoho mužů vnímá, že se díky porodu s partnerkou sblížili (Wulf, 2015). Výzkumy potvrzují vliv účastí u porodu jak na rozvoj bližšího vztahu a lásky k dítěti, tak na prohloubení vztahu k partnerce (Matějček, 2005). Marková (1991) uvádí, že manželství párů, které se rozhodly rodit společně, se ukázalo být výrazně stabilizovanějším. Zároveň je často právě okamžik narození dítěte pro muže spojen s uvědoměním, že se stali skutečnými otci (Gregora, 2005).

S ohledem na zdraví partnerského vztahu by se však mužova přítomnost u porodu neměla stát samozřejmostí a trendovou záležitostí. Partneři by se na tom měli společně svobodně dohodnout a nikdo by neměl být do něčeho nucen. Přítomnost u porodu může být totiž pro muže často velmi psychicky náročná, jelikož jde o extrémní zážitek. Obvyklé jsou

pocity neužitečnosti nebo bezmoci. Pokud by tato pravidla nebyla dodržena, mohl by se porod stát nepříjemným až traumatickým zážitkem (Gregora, 2005).

4.4 Otec v prvním roce života dítěte – kojenecké období

Již výše jsem se zmiňovala o výkyvech hormonální hladiny, která u mužů nastává v období těhotenství partnerky (hladina prolaktinu se v posledním trimestru těhotenství zvýší o více než 20% a hladina testosteronu poklesne o 1/3). V období po narození dítěte hladina testosteronu nadále klesá. K původním hodnotám se hormony přibližují kolem prvních 6 týdnů věku dítěte. Do stavu před otěhotněním se ale dostávají zhruba až s rozvojem chůze dítěte (Brizendineová, 2010).

Šulová (2004) uvádí, že narození dítěte, zejména prvního, znamená pro oba rodiče významné změny. Dítě do domácnosti přináší chaos a mění rovnováhu jejich vztahů. To je ještě umocněno situací v sexuálním životě páru, která souvisí s hormonálním vyladěním ženy, poporodní situací a samozřejmě také únavou.

Reakce otců na vlastní dítě v domácnosti jsou obvykle variabilnější než reakce žen. Může se vyskytovat strach z chování a držení dítěte, nebo neochota. Někteří otcové se bojí dítě vzít byt' jen do rukou, někteří se snaží dále působit neoblomně a nechtějí dát nové emoce najevo, jiní se naopak nad miminkem rozplývají a chtějí mu být tak blízko, jak to jde. Také mnohem častěji než ženy přiznávají své ambivalentní pocity směrem k dítěti. Na jedné straně se z něj s pýchou a hrdostí těší, a na straně druhé jej vnímají jako příčinu neshod a odcizení s partnerkou.

Ukazuje se, že v počátcích péče o dítě mohou muži zažívat pocity bezmoci (Kowlessar, kol., 2015). Muži se péči učí skrze pozorování partnerky a metodou pokus – omyl. S postupem času se muži začínají cítit v otcovské roli a v péči o dítě sebevědoměji. Podobně Richter (2007) upozorňuje, že v mladých rodinách dochází k tomu, že si muži často nejsou jistí, které úkoly mohou převzít. A ženy naopak hrají opačnou roli a je pro ně těžké se aktivní péče o dítě vzdát. Zejména mají-li ženy o způsobech péče otce nějaké pochybnosti, péči raději převezmou jen na sebe. Toto chování však může u otců

způsobovat pocity žárlivosti, závisti, odstrčení a odcizení ve vztahu. Stejně tak otcové mohou být terčem žárlivosti matek. Dle Badinterové (1999) mohou mít i ženy pocit vyloučení v případech, pokud s mužem nemají tak intimní vztah, který momentálně otec projevuje k dítěti. V rodině je tedy zejména v této době zásadní vzájemná komunikace, tolerance a trpělivost.

V prvních šesti měsících života dítě nerozlišuje mezi osobami, které o něj pečují. Pečující osobou bývá matka, se kterou je dítě propojeno. Stejně tak jako v těhotenství, i zde je vhodné, aby otec svou partnerku emočně podporoval a ona tak mohla být klidnější a na základě toho lépe rozlišovat potřeby dítěte (Novák, 2013).

V tomto období je dle Šulové (2004) u otců důležitý také pravidelný kontakt s dítětem, skrze který dochází k synchronizaci jejich vzájemné interakce. Utváří se vazba, která obohacuje a rozvíjí otcovskou identitu a kompetence. Množství času, které otcové dítěti věnují, ale mohou ovlivňovat např. i potíže v komunikaci s kojencem. Jeho signály pro otce nemusí být čitelné a v tomto případě se může stát, že pevný vztah s dítětem se naváže až později, když se dítě naučí komunikovat pomocí slov (Krejčířová, Langmeier, 2006). Matějček (1995) je přesvědčen, že když otcové dítěti věnují čas, dokáží stejně dobře jako matky rozpoznávat potřeby kojence (např. podle pláče) a vhodně na ně reagovat.

Šulová (2004) zároveň zmiňuje, že již v tomto období uplatňují otcové jiné vzorce chování na základě pohlaví dítěte a tím sociálně posilují formování sexuální identity. Dle Vágnerové (2008) přichází otec oproti matce s nabídkou odlišné tělesné stimulace, komunikace a společné hry. Podle Šulové (2004) více využívají např. popichování, pošťuchování, mimické imitace a úšklebky. Hra otců je více tělesně zaměřená. Fyzický kontakt je více vzrušující a dovádívý. Ještě více se potom rozvíjí v batolecím období.

4.5 Otec a dítě v batolecím období

Šulová (2004) popisuje, že si dítě v batolecím období zdokonaluje pohyb a řeč. Zásadní aktivitou se stává hra, navazování přátelských vztahů v okolí, objevení vlastní

odlišnosti od ostatních, osamostatňování se a hledání hranic svých možností. Typickým projevem je negativismus, vyhraněná forma sebeprosazování.

Nejvýraznější činností tohoto období jsou hry – ty může otec svou účastí značně rozšířit. Otec přináší určitou nepatologickou agresivní hravost. Přístup otce je celkově drsnější a právě tato agresivita ve hře, oproti mateřskému pečujícímu přístupu, dle Brizendineové (2010) dopomáhá sebevědomí dětí (zejména v pozdějším období adolescence). Zároveň otec dítě podporuje při experimentování a průzkumných výpravách. Dle Le Camuse (2000) škádlení, dodávání odvahy nebo pobídky k reakci směřují k vyvedení z rovnováhy a tím pádem ke konfrontaci a k přizpůsobení se novému. Těmito aktivitami se dítě učí poznání vlastních sil a vytrvalosti. Bakalář (2002) uvádí, že pošťuchováním a vystavováním určitému nebezpečí připravuje otec dítě na život. Dle Šulové (2004) mu tak otec umožní dosáhnout úspěchu vlastním přičiněním, zatímco matky častěji řešení rovnou nabídnou.

Otec dítě připravuje na vstup do prostředí mimo rodinu, vytváří most mezi rodinou a vrstevníky. To i skrze samotnou komunikaci s otcem, která se od komunikace s matkou také liší. Matky přizpůsobují obtížnost jazyka dítěti s ohledem na jeho jazykové schopnosti, kdežto otcové častěji žádají o vysvětlení, když nemohou rozšifrovat dětskou řeč. Nutí tak dítě více se přizpůsobit konvencím a to se tak stává více srozumitelné i pro okolí. Tato role otců bývá označována jako „the fathers challenging role“ (Šulová, 2003).

Dle Matějčka (1994) si dítě v batolecím věku také buduje vědomí rodinné příslušnosti a vlastní identitu, vědomí vlastního „Já“. Právě toto vědomí vlastní identity se utváří dříve a příznivěji, žije-li dítě s oběma rodiči (trojstranný vztah: Já – ty – on). Bakalář (2002) zdůrazňuje, že pro rozvoj vlastního „Já“ je důležité uvědomění si třetího vztahu v rodině, vztahu matka – otec, který se stává modelem pozdějšího vztahu mezi mužem a ženou. Tento přechod od dyády k triádě se nazývá triangulace a umožňuje odpoutání se a nalezení vlastní identity. Vede k emocionální zralosti.

Typické jsou fáze procesu separace – individuace a zrození psychologického Já. Dle Šulové (2004) roste s rostoucí autonomií význam otce pro dítě. Dítě si mezi 1. a 2. rokem života začne vybírat jednoho či druhého rodiče pro konkrétní činnosti. Otce upřednostňuje např. tehdy, když chce něco podat či opravit, nebo při prozkoumávání či

doprovodu do cizího prostoru nebo seznámení se s neznámým. Otec i za cenu určité nejistoty nebo rizika podporuje aktivitu dítěte. Matku dítě naopak kontaktuje v případě nepohodlí, hladu, únavy, potřeby emocionální blízkosti.

Při odpoutávání se od matky vystupuje otec jako ten, kdo nabízí bezpečný, na matce nezávislý vztah a otevírá cestu do světa. Toto odpoutávání se je bez otce komplikovanější (Šulová, 2004). Dle Vágnerové (2008) v tomto období také zastává otec roli rodiče, který udává hranice, klade větší důraz na disciplínu, dodržování řádu a plnění požadavků a reguluje chování dítěte skrze odměnu a trest.

Otec je také důležitý pro psychosexuální vývoj svých dětí. Přispívá k jejich přijetí pohlavní role. Dítě si vytváří představu o mužské a ženské roli a ujasňuje si svou vlastní společenskou roli. U chlapců umožňuje identifikaci a pro dívky se stává objektem lásky (Le Camus, Zaouche-Gaudron, 2000).

U dětí, jejichž oba rodiče jsou ve vztahu k nim aktivní, se celkově projevuje lepší rozvoj sociálních a poznávacích schopností, jelikož čerpají poznání a jistotu ze dvou zdrojů, mužského a ženského (Václavová, 2004).

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem mého diplomového projektu je získání vhledu do konkrétních zážitků mladých mužů, kteří se poprvé stali rodiči, a zároveň prohloubení porozumění celému procesu stávání se otcem. Předmětem mého výzkumu jsou příběhy a zkušenosti mladých otců, kteří se buď plánovaně, nebo neplánovaně stali rodiči. Mým cílem je prozkoumat, jaká specifika s sebou nese proces „stávání se otcem“ ve své prerodičovské i rané rodičovské fázi - tedy k jakým kvalitativním změnám myšlení a prožívání u nich v těchto obdobích docházelo. Bude mě zajímat proces zrodu jejich otcovské identity, a vznik a rozvoj otcovské lásky k dítěti.

Ve svém výzkumu se zaměřím jak na otce, kteří své rodičovství plánovali, tak na rodičovství neplánované a následně provedu srovnání těchto dvou skupin. Budou mě zajímat jak společné znaky, tak rozdíly mezi těmito dvěma skupinami, a to v celém průběhu rodičovské zkušenosti od první myšlenky na možnost „mít dítě“ do momentu reálného zastávání role rodiče. Zároveň zmapuji, jak se vyvíjí vnímání a prožívání otcovské role v průběhu vývoje dítěte od jeho narození do současné doby (2 měsíce až 2 roky věku dítěte).

Budu provádět kvalitativní výzkum se zaměřením na mladé otce ve věku kolem 30 let. Výzkumnou metodou budou hloubkové polostrukturované rozhovory se sedmi mladými otci. Vzniklá data budu následně zpracovávat pomocí obsahové analýzy.

Ve svém výzkumu si kladu základní výzkumnou otázku, a sice:

- **Jaká specifika s sebou nese proces stávání se otcem u mladých mužů v jejich prerodičovské a rané rodičovské zkušenosti?**

Dále se zabývám těmito otázkami:

- **Jakým způsobem mladí otcové svou roli otce tvoří? Jaké aspekty ovlivňují realizaci jejich role?**
- **Jak se od sebe ve svých zkušenostech s procesem stávání se otcem odlišují plánování a neplánování otcové? Jak prožívání otcovské role ovlivňuje plánování rodičovství?**
- **Jak se otcovská identita mění s vývojem dítěte?**

6 Metodologie

Tento výzkum byl realizován v rámci kvalitativního paradigmatu, které je založeno na principech jedinečnosti, dynamiky a důležitosti kontextu (Miovský, 2006). Jeho prostřednictvím usiluji o nalezení odpovědi na své otázky a vložení příspěvku na cestě k lepšímu porozumění dané problematice.

Švaříček a Šedřová (2007) uvádí, že kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a autentických problémů s cílem získat jejich komplexní obraz založený na hlubokých datech. Cílem výzkumníka je pomocí kvalitativních metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. Je důležité porozumět povaze daného problému a popsat ho zevnitř a do hloubky (Hendl, 2005). Kvalitativní výzkum pracuje s nízkým počtem účastníků, u kterých do hloubky a detailně zkoumá určitý fenomén. Tento přístup umožňuje hlubší porozumění zkušenosti zkoumaných osob a vhled do problematiky. Výzkumník si na začátku výzkumu vybírá výzkumné otázky, ty je ale možno modifikovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Jde tedy o pružný systém, během kterého vznikají nové výzkumné otázky i hypotézy (Hendl, 2005).

Jako metodu sběru dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor a pro interpretaci a analýzu dat obsahovou analýzu. Podrobný popis těchto metod je poskytnut v následujících kapitolách.

7 Sběr dat

V následující části práce přiblížím veškeré aspekty sběru dat v rámci tohoto výzkumu.

7.1 Kritéria výběru účastníků

Cílem výzkumu bylo porozumět tomu, jaká je zkušenost mladých mužů s jejich přechodem do nové životní role a identity, do otcovství, a dále zachytit, jak se vnímání a prožívání otcovské role mění s rostoucím věkem dítěte. Zároveň bylo mým cílem zaměřit se na rozdíly v procesu přechodu do otcovství u mladých otců, kteří rodičovství plánovali i u těch, kteří nikoli.

Nejprve jsem si stanovila základní kritéria výběru účastníků výzkumu, která dále objasním. Jednalo se o tato kritéria:

- Pohlaví: muž
- Věk: kolem 30 let
- Forma vztahu: partnerství/manželství
- Forma soužití: ve společné domácnosti s nově vytvořenou rodinou
- Okolnosti otěhotnění: plánované i neplánované rodičovství
- Počet dětí: první dítě
- Věk dítěte: od 2 měsíců do 2 let

Jedním z nejdůležitějších kritérií bylo to, že se mělo jednat o respondentovo první dítě, aby mohl být prozkoumán samotný zrod otcovské identity. Od toho se odvíjí i volba věku dítěte. Záměrně jsem vybírala jak otce s dětmi v kojeneckém, tak batolecím věku, aby byly zaznamenány jak specifika samotného přerodu z muže do otce, tak vývoje otcovské

role, která nezůstává statická, ale s věkem dítěte se dále mění. Věk dítěte jsem volila podle toho, aby šlo o dostatečně čerstvou zkušenost, kterou mají respondenti v paměti a mohou o ní živě referovat, a zároveň podle toho, aby mohli reflektivně zachytit nejen specifika prožívání jejich nové role bezprostředně po narození dítěte, ale i změny v jejím vývoji paralelně s rostoucím věkem dítěte. Kritérium věku muže – kolem 30 let - je vcelku flexibilní a zvolila jsem si ho na základě toho, že zejména kolem 30 let věku, v období mladé dospělosti, se v současné době mnoho párů rozhodne založit rodinu. Jde buď o důsledek specifického procesu domluvy obou partnerů na početí dítěte, nebo o spontánní záležitost - rodičovství neplánované. Zajímaly mě specifické rozdíly i paralely mezi těmito dvěma skupinami – plánovanými a neplánovanými rodiči v obdobném věku. Dalším důležitým kritériem výběru bylo to, aby spolu partneři žili ve společné domácnosti a k výchově jejich biologického dítěte tedy přistupovali více méně kooperativně. Ostatní formy soužití a rodičovství by mohly být cílem jiného dalšího zkoumání.

7.2 Výzkumný soubor

Respondenti byli vybíráni účelově, na základě nepravděpodobnostního výběru (Reichel, 2009) podle předem stanovených kritérií (viz výše). K oslovení respondentů jsem využila jak své vlastní sociální síť, tak síť mých přátel a známých. Osloveno bylo dohromady 12 mužů vhodných pro účely výzkumu, z nichž 7 zastupovalo plánované rodičovství a 5 z nich se stalo rodiči neplánovaně. Z oslovených mužů se jich nakonec pro účast rozhodlo 7, z nichž bylo 5 plánovaných a 2 neplánovaní. Většinu respondentů (5) jsem vzdáleně znala a se dvěma z nich jsem se v rámci svého výzkumu setkala poprvé. Všichni účastníci byli ve věku 28 až 32 let. Všichni plánovaní otcové byli v manželském svazku, kdežto neplánovaní nikoli. Neplánovaní otcové měli v porovnání s plánovanými otci mladší partnerky a v partnerském vztahu byli kratší dobu.

Respondenti, kteří se nakonec pro účast nerozhodli, uváděli většinou důvody časové a potom zejména osobní. Shledali téma příliš intimním a nechtěli ho sdílet ani za vysvětlení podmínek anonymity. Těmto respondentům jsem za ochotu účast promyslet

poděkovala a jejich důvody jsem považovala za pochopitelné a relevantní. Jeden respondent, z řad plánovaných rodičů, musel být po následné kontrole splnění kritérií s vysvětlením z výzkumu vyřazen (nenaplnění jednoho kritéria). Nad tímto vyřazením vyjádřil pochopení, ale zároveň lítost, jelikož se na účast ve výzkumu těšil, a dokonce se na ni i připravil. Motivace respondentů, kteří se pro účast rozhodli, byla založena zejména na ochotě pomoci a přispět tak výzkumným účelům. Zároveň většina z nich shledala tuto možnost jako velmi zajímavou i přínosnou pro jejich osobní rozvoj a na účast se velmi těšila. Po ukončení jejich účasti jsem navíc většinou dostala pozitivní zpětnou vazbu (ve smyslu vděčnosti za navození příjemných nostalgických zážitků).

Během prvního kontaktu bylo všem účastníkům představeno téma výzkumu a byly jim sděleny všechny potřebné informace. Bylo znovu ověřeno, zda splňují všechna kritéria, a poté jim byl předán informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a zpracováním údajů (viz kapitola Etické aspekty výzkumu).

V následující tabulce uvádím přehled základních informací o účastnících. Více informací o jejich zkušenosti s otčovstvím je k dispozici v části Analýza dat a výsledky.

Tabulka č. 1: Základní demografické údaje participantů

	Roman	Štěpán	Radim	Tadeáš	Daniel	Pavel	Alex
Věk	32 let	29 let	31 let	31 let	29 let	30 let	28 let
Věk partnerky	32 let	31 let	29 let	31 let	29 let	23 let	25 let
Typ svazku	Manželství	Manželství	Manželství	Manželství	Manželství	Nemanželský vztah	Nemanželský vztah
Délka vztahu	5,5 roku	3 roky	7 let	13 let	8 let	4,5 roku	1 rok a 8 měsíců

Délka manželství	4 roky	2 roky	3 roky	5 let	3 roky	-	-
Věk dítěte	9 měsíců	7 měsíců	1 rok a 9 měsíců	2 roky	1 rok a 11 měsíců	2 měsíce	6 měsíců
Okolnosti otěhotnění	Plánované	Plánované	Plánované	Plánované	Plánované	Neplánované	Neplánované

7.3 Etické aspekty výzkumu

Jelikož etické zásady hrají ve výzkumu důležitou roli, veškeré postupy byly v jejich souladu (anonymita, zpracovávání údajů, dobrovolnost). Držela jsem se základních pravidel, které ve své práci zmiňuje např. Hendl (2005) nebo Miovský (2006). Je zde např. požadavek na tzv. informovaný souhlas, tedy že se osoba zúčastní studie pouze tehdy, pokud s tím souhlasí, s předchozím úplným informováním o obecném účelu dotazování a hlavních rysech způsobu provedení studie. Tato podmínka byla splněna.

Ve svém výzkumu jsem respondenty předem krátce uvedla do problematiky týkající se tématu mé diplomové práce, jejího zaměření, cíle a účelu její realizace. Všem respondentům byl před účastí předán již zmíněný informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a zpracováním údajů, ve kterém jim byla přiblížena jejich role ve výzkumu, jejich práva, dobrovolnost účasti, předpokládaná doba trvání rozhovoru, jeho nahrávání a následné využití nahrávky a další nezbytné náležitosti. Byli si vědomi dobrovolnosti jejich účasti, tedy možnosti odmítnout odpovědět na kteroukoli otázku, či svou účast kdykoliv ukončit a od studie odstoupit (Hendl, 2005). Stejně tak byli ujištěni o diskrétnosti a anonymitě výzkumu. Veškerá sesbíraná data jsem zpracovávala sama. Všechny nahrávky rozhovorů jsem po jejich doslovné transkripci vymazala a pro anonymitu jsem náhodně změnila jména účastníků studie, i všech zmíněných osob. Stejně tak byly upraveny údaje,

podle kterých by mohli být účastníci identifikovatelní a které zároveň nemají přímou souvislost a dopad na obsah práce.

7.4 Metoda sběru dat

Pro sběr dat, nebo pro tvorbu dat, jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Miovský (2006) uvádí, že interview patří mezi nejobtížnější a zároveň nejvýhodnější metody pro získávání kvalitativních dat. Zároveň se také jedná o nejvyužívanější a zároveň nejvhodnější typ, protože vyrovnává nevýhody strukturovaného i nestrukturovaného rozhovoru. Na rozdíl od nestrukturovaného rozhovoru vyžaduje náročnější přípravu, během které jsou tvořeny tematické okruhy dotazování i konkrétní otázky. Osborn & Smith (Smith, 2007) vyzdvihují jako výhodu flexibilitu v kladení otázek, které zároveň není nutné pokládat v předem stanoveném pořadí a je možné je v závislosti na směřování rozhovoru a vynořování dalších témat doplňovat. To umožňuje hlubší porozumění zkoumané problematice. Zároveň se může stát, že se během interview vynoří i nepředpokládaná překvapivá témata, která ale mohou výzkum značně obohatit. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007) je cílem polostrukturovaného rozhovoru získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu.

7.4.1 Příprava osnovy pro rozhovor

Ve svém výzkumu jsem si nejprve vytvořila schéma s okruhy zásadních témat, která jsem považovala za nejvýznamnější, jak doporučují Osborn a Smith (Smith, 2007). Při vytváření schématu jsem vycházela z předem stanovených výzkumných otázek a cílů výzkumu. Ke každému okruhu jsem vymyslela určité množství otázek, které by mohly odkrývat jeho podstatu, a to tak, aby byly respondentům snadno srozumitelné a zároveň nebyly uzavřené, či sugestivní. Následně jsem je opakovaně redukovala a přepracovávala

tak, aby se snížil jejich počet a nebyly pro respondenta zahlcující. K zásadním otázkám jsem si připravila podotázky, které je možné, ale zároveň není nutné využít. Určila jsem pořadí, ve kterém je vhodné se na otázky ptát a flexibilně jsem ho upravovala. Rovněž jsem počítala s tím, že takto budu moci postupovat i při samotném dotazování - tedy měnit pořadí i formu otázek dle situace, neboť přesně to polostrukturovaná forma rozhovoru umožňuje.

Kladené otázky se vztahovaly k vyprávění konkrétních událostí tak, jak se staly, a dále k názorům, myšlenkám, hodnotám a prožitkům respondentů. První otázka byla položena tak, aby korespondovala s počátkem vnímání otcovské role i v reálném životě respondentů (tzn. první myšlenka na dítě, dále první komunikace ohledně možnosti mít dítě ve vztahu a následně samotné plánování) a zároveň měla spustit jejich vyprávění konkrétních situací tak, jak se staly, aby se respondenti rozpomenuli a rozpovídali. Až poté byly zařazeny otázky obecnějšího rázu, nad kterými je nutné se více zamyslet ve chvíli, kdy je již respondent ponořený do tématu. Jak upozorňuje Hendl (2005), důležité je vytvořit kontext, který může pomoci respondentům snadněji si vybavovat své myšlenky.

Konečné schéma bylo rozděleno do pěti obsírnějších kategorií, které zahrnovaly následující témata dotazování a tvořily tzv. jádro interview (Miovský, 2006):

- Prerodičovská a rodičovská zkušenost
 - *prvotní myšlenka na dítě (kdy obecně, zda v současném vztahu či dříve)*
 - *poprvé na scéně téma „mít dítě“ (kdo s tím přišel, jaké byly reakce, domluva, preference)*
 - *proces plánování, „snažení se o dítě“ (jak to vypadalo, specifika, délka snažení, neúspěchy)*
 - *moment zjištění otěhotnění (způsob zjištění, okolnosti, myšlenky, emoce a jejich projevy, chování, vzájemné reakce, sdílení s okolím, následné změny atd.)*
 - *prvotní uvažování o sobě jako o otci (jsem/budu táta)*
 - *těhotenství – doba před porodem (vlastní prožívání, změny, přípravy, lékařské návštěvy, milníky-)*
 - *porod (průběh, emoce, první dny po porodu, oslavy)*

- *po narození (šestinedělí až současnost – členění období, změny, péče, spolupráce ve vztahu, kritické momenty, milníky, moment prvního uvědomění „jsem táta“ atd.)*
- *definice otcovské lásky*
- Otcovská role
 - *otcovská role (princip, její důležitost)*
 - *ideální otec (popis)*
 - *vlastní otcovství (popis, naplnění představ, zvládání role, inspirace a vlivy, osobnostní a hodnotové změny, překážky, ne/oblíbené činnosti, co se ne/daří, přetížení atd.)*
- Partnerský vztah
 - *obraz vztahu (plánování, těhotenství, po narození, nyní)*
 - *změny (pozitivní/negativní)*
- Vztah s vlastním otcem
 - *vzpomínky na vlastního otce (vztah k němu dříve x nyní, odbiv x kritika)*
 - *srovnání s ním (podobnost, ne/vědomé přejímání)*
- Plány do budoucna
 - *další děti (představa, preference – počet, pohlaví atd.)*
 - *představa o výchově a o plnění své otcovské role do budoucna*

7.4.2 Pilotní rozhovor

Před samotnou realizací rozhovorů s respondenty je vhodné ověřit, zda je schéma rozhovoru funkční – zda na sebe otázky dobře navazují, zda na ně bude respondent schopen odpovědět a zda skutečně odkazují k tomu, k čemu mají cílit. Tohoto ověření jsem dosáhla skrze realizaci tzv. pilotního rozhovoru. Pilotním rozhovorem jsem prověřila, jak může na otázky respondent odpovídat, a zároveň jsem od pilotního účastníka získala

cennou zpětnou vazbu k jejich úpravě a změně pořadí dotazování. Po pilotním rozhovoru získala osnova otázek svou finální podobu.

7.4.3 Způsob sběru dat – realizace rozhovoru

Jak uvádí Miovský (2006), fixace dat skrze nahrávání rozhovoru na diktafon se jeví jako nejlepší a zároveň je i nejčastější. Záznam je tak komplexní a autentický. S účastníky jsem se na této formě záznamu vždy předem domluvila.

Mým původním plánem bylo veškeré rozhovory uskutečnit osobně a to na místě zvoleném respondentem tak, aby byla zajištěna příjemná a bezpečná atmosféra ve známém prostředí, jak doporučují Osborn a Smith (2007). Tímto způsobem jsem ale vzhledem k aktuálnímu dění (karanténní opatření v souvislosti s šířením viru Covid-19) uskutečnila pouze jeden rozhovor. Zbytek rozhovorů byl z daných důvodů realizován skrze online platformu Skype. Tento způsob vedení interview s sebou přinášel jak negativa, tak pozitiva. Pozitivním aspektem byla zcela jistě oboustranná úspora času (bez cestování) a zároveň zachování přirozeného a bezpečného prostředí respondentů. Naopak jako negativum shledávám problémy spojené s kvalitou internetového připojení. V některých rozhovorech se stávalo, že z důvodu vypadnutí spojení byl účastník vyzýván k odpovědi opakovaně. Všichni účastníci se ale projevíli jako velmi spolupracující, od počátku rozuměli podmínkám a bez výhrad s nimi souhlasili. Další zatěžující okolností této formy rozhovoru byla také jejich náročnější transkripce kvůli srozumitelnosti na základě snížené kvality zvuku a občasným výpadkům slov při ztrátě spojení.

Konkrétní denní doba konání rozhovoru byla vždy přizpůsobena danému respondentovi tak, aby kvůli plánům či povinnostem nemusel být ve zbytečném tlaku. Před samotným rozhovorem byli všichni respondenti informováni o tom, že bude rozhovor trvat zhruba 1 - 2 hodiny, a byli požádáni o to, aby si na něj vymezili potřebný čas. Rozhovory trvaly většinou zhruba 90 minut, přičemž nejkratší z nich měl trvání 65 minut a nejdelší necelé dvě hodiny.

Samotné setkání bylo vždy zahájeno neformálním rozhovorem, po němž se plynule přešlo k zodpovídání naplánovaných otázek. Rozhovor byl ukončen poděkováním a nabídkou dalšího případného kontaktování či opakovaného setkání, jak doporučuje Hendl (2005). Neformální volnou rozmluvu jsem zaměřila na dotazy ohledně respondentova momentálního rozpoložení, případného očekávání od rozhovoru a prostor jsem využila pro předání informovaného souhlasu. Po přečtení a podpisu informovaného souhlasu jsem všem respondentům představila základní okruhy témat, na které se jich budu v rozhovoru dotazovat. Byli informováni o tom, že některé otázky jsou předem připravené, kdežto jiné mohou vyplynout přímo ze situace, přičemž na žádnou z nich není správná nebo špatná odpověď. Dále byli požádáni o otevřenost v takových mezích, které jsou pro ně bezpečné. Rozhovor jsem vždy začala nahrávat ihned po jeho výslovném potvrzení. Všechny respondentů jsem se dotázala na základní demografické údaje a ujistila se o splnění stanovených kritérií. Následoval krátký úvod, ve kterém jsem shrnula, co bude náplní následujících desítek minut a po výslovném souhlasu, že můžeme začít, jsem položila první připravenou otázku.

Připravené otázky jsem znala nazpaměť, tudíž jsem se mohla zcela zaměřit na odpovědi respondentů tak, abych na ně mohla vhodně reagovat a zároveň se doptat na eventuální nejasnosti, abych tak zabránila případné dezinterpretaci. Pro případ nejistoty, nebo vypadnutí nějakého dotazu, jsem měla všechny otázky v bezprostředním dosahu ve vytištěné formě. Nahlížení do listů, kterého jsem pro kontrolu během rozhovorů párkrát využila, nijak nenarušilo kontakt či plynulost rozhovoru. Respondenti se drželi předem určených okruhů a nijak zvláště od nich neodbíhali, takže ani nebylo nutné je nijak usměrňovat, či do odpovídání významněji zasahovat. Rozhovor v sobě měl v případě doptávání na konkrétní události i prvky narativního vyprávění. Participanti běžně vyprávěli a detailně popisovali situace, které zažili a doplňovali je i o autentické dialogy. Jak uvádí Hollway a Jefferson (2000), vyprávění je přirozeným způsobem organizace zkušeností jedince. Díky tomu může výzkumník zjistit, kterým událostem přikládá vypravěč větší význam, což je prostředkem k hodnotnějšímu a komplexnějšímu poznání. To mi také následně napomohlo k lepšímu pochopení získaných informací.

Po skončení rozhovoru jsem účastníkům poděkovala za to, že si udělali čas, dotázala jsem se na to, jaké pro ně dotazování bylo a jak se cítí nyní a většina z nich mi rovnou poskytla zpětnou vazbu, která byla příjemným zakončením společně stráveného času.

Konkrétní příklad rozhovoru je k nahlédnutí v příloze č. 2.

8 Metoda analýzy dat

V první fázi práce s daty byly všechny rozhovory doslovně přepsány. Po jejich transkripci jsem každý rozhovor důkladně pročetla a zamýšlela jsem se nad významnými a opakujícími se tématy, které v jednotlivých rozhovorech, ale i napříč nimi, vystupují. Tato témata jsem si pro pozdější porovnání zaznamenávala.

Následně jsem postupně každý rozhovor prostřednictvím programu Quirkos okódovala a vytvořila obecnější kategorie a koncepty. Postupovala jsem metodou obsahové analýzy. Dle Plichtové (1996) jde o určité škálování, kdy každý kód nese na své škále konkrétní význam. Definovala jsem základní jednotky s pomocí frekvenčního rozboru, následovalo hledání souvislostí mezi nimi a poté jsem přešla k tvorbě kategorií. Vytvořené kategorie jsem následně ověřovala, přičemž docházelo k vyřazování i slučování konkrétních témat, a vytvářela si grafická znázornění. Pohybovala jsem se v mezích dílčích analytických metod – např. vytváření trsů, zachycení vzorců, kontrastů a srovnávání a vyznačování vztahů tak, jak je popisuje Miovský (2006). Ve své analýze jsem se mimo postupy obsahové analýzy inspirovala také analýzou narativní, což zamezilo ochuzení a přispělo ke komplexitě práce. Byl brán zřetel na hodnoty, přesvědčení a perspektivy hlavních postav a jejich stabilitu i změnu identity v příběhu (Miovský, 2006). Posledním krokem bylo rozšíření analýzy skrze vysvětlování témat a doplňování konkrétních citací. Popis všech kategorií tak dokládají doslovné příklady z rozhovorů.

Došla jsem k 5 významným kategoriím, tvořených z několika podkategorií, které se k sobě různě vzájemně vztahovaly, z nichž jedna kategorie vyšla jako centrální, tvořená ostatními a vystupující z nich (viz kapitola Významné kategorie zrodu otcovství -

Otcovská identita). V rozboru jsem postupovala postupně po jednotlivých rozhovorech, i napříč nimi.

9 Analýza dat a výsledky

9.1 Seznámení s příběhy respondentů

Roman a jeho příběh

Roman je dvaatřicetiletý ženatý muž, povoláním policista. Se svou ženou, Zdenkou, která je stejného věku, je v partnerství již pět a půl roku, z čehož čtyři roky žijí v manželském svazku. Před devíti měsíci se jim, po dvou neúspěšných pokusech, narodila dcera Anežka, jejíž početí bylo plánované. Manželský pár by si určitě přál ještě jedno dítě, nevylučuje ani celkový počet tři děti. Momentálně ale děti neplánuje, jelikož prioritou je nyní zajištění vlastního bydlení.

Štěpán a jeho příběh

Štěpánovi je dvacet devět let, pracuje jako policista, stejně jako Roman, a v současné době ještě dokončuje vysokoškolské vzdělání. S jeho o dva roky starší manželkou, Jarkou, vstoupili do manželského svazku před dvěma lety. Celková doba jejich partnerského vztahu se špatně datuje, jelikož jejich svatbě předcházela rozchod, ale při opomenutí pauzy se dá říci, že je spolu pár tři roky. Jejich dceři, Nině, bylo v době konání rozhovoru sedm měsíců a její početí bylo plánované. Pár by rád měl další dítě, ideálně chlapce, a má přesnou představu, kdy se o něj začnou snažit.

Radim a jeho příběh

Radimovi je třicet jedna let a s manželkou vstoupili do manželského svazku před třemi lety. Celková doba jejich partnerského vztahu je sedm let. Oba mají vystudovanou

vysokou školu. Jejich dceři, Martince, je jeden rok a devět měsíců a její narození plánovali. Momentálně je jeho žena, Natálie, těhotná, takže jsou v očekávání. Oba by si přáli mít spoustu dětí a jejich konečný počet prý bude záviset na zdravotním stavu manželky.

Tadeáš a jeho příběh

Tadeáš je jednatřicetiletý ženatý muž a má ženu, Zinu, téhož věku. Sňatek společně uzavřeli před pěti lety a jejich partnerský vztah trvá celkem třináct let. Oba manželé jsou vysokoškolsky vzdělaní. Mají spolu dvouletého syna, Toma, kterého plánovali. Přáli by si ještě jedno nebo dvě děti. Necháávají tomu sice volný průběh, ale přáli by si je mít co nejdříve.

Daniel a jeho příběh

Danielovi je dvacet devět let, stejně jako jeho manželce, Lence. V manželství jsou spolu 3 roky a celkově spolu strávili osm let ve vztahu. Po dlouhodobém plánování dítěte se jim narodil syn, Ota, kterému je momentálně jeden rok a jedenáct měsíců. Oba manželé mají rádi děti a chtěli by mít i další, ale v současné době jsou rozhodnutí, že mít další dítě nebudou, a to z finančních důvodů.

Alex a jeho příběh

Alex je osmadvacetiletý vysokoškolsky vzdělaný muž. Před šesti měsíci se mu s jeho přítelkyní, pětadvacetiletou Danielou, narodila dcera Nikola. Početí bylo neplánované. Pár spolu byl v době zjištění otěhotnění pouhých několik měsíců a tak potomka zatím neplánoval. Toto zjištění bylo pro partnery překvapením, ale během období těhotenství partnerky se se změnou psychicky vyrovnali a momentálně jsou spokojeni. V současné době jsou spolu v partnerském vztahu celkem jeden rok a osm měsíců. O dalších potomcích zatím neuvažovali.

Pavel a jeho příběh

Pavlovi je třicet let a je již čtyři a půl roku ve spokojeném vztahu se svou tříadvacetiletou partnerkou Ladou. Před dvěma měsíci se jim narodila dcera Veronika, jejíž početí neplánovali. Zjištění partnerčina otěhotnění oba partnery zaskočil, ale měli z něj velkou radost. Dítě bylo sice neplánované, ale chtěné. Pár se musel na nově příchozího člena připravit, a to zejména materiálně. Těhotenství bylo tedy ve znamení pracovního vytížení. V době rozhovoru Pavel plánoval požádat svou přítelkyni o ruku. Oba partneři by si přáli celkem dvě děti a nevadilo by jim mít další přírůstek v rodině už teď.

9.2 Významné kategorie zrodu otcovství

V této kapitole se budu snažit rozpracovat a osvětlit důležité kategorie, ke kterým jsem na základě obsahové analýzy rozhovorů dospěla.

Rozhovory prostupuje těchto 5 základních kategorií, které se k sobě navzájem více či méně vztahují a částečně se prolínají:

- **Připravenost rodičů – „Správný čas na dítě“**
- **Vnímání a plnění otcovské role**
- **Osobnostní změny v procesu**
- **Změny v partnerském vztahu**
- **Otcovská identita**

V následující tabulce je možné vidět přehled témat, které každá kategorie obsahuje.

Tabulka č. 2: Základní kategorie a podkategorie vynořující se z rozhovorů

Připravenost rodičů – „Správný čas na dítě“	Aspekty připravenosti	Formy plánování	Plánované vs. Neplánované těhotenství	Plánování dalšího dítěte
Vnímání a plnění otcovské role	Představy o otcovské roli a jejich ne/naplnění	Zvládání otcovské role (sebehodnocení) a její radosti a strasti	Představy o výchově	Otcovství vs. mateřství
Osobnostní změny v procesu	Zodpovědnost a nesobeckost	Starostlivost a strach o blízké	Změna priorit	Sebereflexe a sebekontrola
Změny v partnerském vztahu	Rodičovství vs. partnerství	Vnímání partnerky a péče o ni		
Otcovská identita	Prvotní uvažování o sobě jako o otci	Mezníky v procesu utváření a upevňování otcovské identity	Otcovské figury	Otcovská láska

9.2.1 Připravenost rodičů – „Správný čas na dítě“

Valná většina mých respondentů (5 ze 7) potomka plánovala a byla na něj „připravená“. K tomu, že se chtějí stát otci, ale dospěli již nějakou dobu před tím, než se pro to rozhodli. Uvědomění si toho, že se chtějí stát otci, tedy značně předcházelo

samotnému rozhodnutí a společnému snažení se o dítě. K tomuto prvotnímu uvědomění dospěli všichni respondenti.

Roman, Alex a Daniel to popisovali takto - R: „Kolem 20, že bych chtěl bejt táta, ale jako nebylo to tak, že hned musím mít dítě.“; A: „tehdy jsem si uvědomil, že přijde doba, kdy se budu chtít stát tátou, že se to teda stane“; D: „asi někdy v 18 letech... Já jsem chtěl dítě celej život.“

Na příkladu Štěpána je zřetelně vidět rozdíl mezi těmito fázemi. „Já jsem vždycky chtěl bejt táta, založit rodinu. Já jsem v tom měl jasno, já jsem rodinnej typ, takže jsem nikdy naopak neměl to, že bych nechtěl. Spíš jsem se naopak bál toho, kdyby něco se mnou bylo a nemohl bych, že bych byl třeba neplodnej, nebo tak.“ Zároveň reálné plánování nastalo až s jeho současnou manželkou: „já si myslím, že první plánování začlo s Jarkou.“

Všichni respondenti se tedy vesměs shodují na tom, že chtěli dítě buď „celý život“, nebo toto uvědomění přišlo kolem období tzv. vynořující se dospělosti¹⁰.

Samotné uvědomění toho, že se muž v životě chce stát otcem, však nestačí. Jeden ze zásadních aspektů, který ovlivňoval rozhodnutí začít plánovat dítě, bylo vnímání „správného načasování“. Správný čas na dítě vnímala většina respondentů obdobně a skrze jejich výpovědi se dále pokusím tzv. správný čas na další krok v životě definovat.

- **Aspekty připravenosti**

Jako jakési ukazatele nebo podmínky, které měly podle respondentů na plánování potomka významný vliv, by se daly určit např. délka a stabilita vztahu, vhodný věk, manželství, dodělané/ vlastní bydlení, finanční zabezpečení, ukončení školy a usazení v zaměstnání, dostatek času, zdravotní důvody, tlaky z okolí, charakteristika blízkého okolí, nebo např. rozmluva o zodpovědnosti a osobní investici do rodiny či sebereflexe, že se „všechno stihlo“ a dítětem se o nic nepřichází. Většina respondentů se přímo dohodla na plánování dítěte až ve chvíli, kdy byly všechny tyto podmínky naplněny. Takto své důvody respondenti vysvětlovali:

¹⁰ Vynořující se dospělost = Jedná se o jakési přechodové období, kulturně podmíněnou vývojovou etapu mezi adolescencí a dospělostí, vyznačující se objevováním a konstruováním identity. Nejčastěji nastává ve věku 18 – 25 let. Arnett ale na základě svých výzkumů uvádí, že ještě přes 30 % mladých Američanů má tento pocit i v 26 až 35 letech (Arnett, 2004).

Roman: „Nechtěli jsme dítě do nedodělaného bytu (...) když jsme se nastěhovali do nového, jako jestli už.“

Stejně tak respondent Tadeáš přiznal „Měl bych asi strach, kdyby jsme třeba neměli kde bydlet, nebo jsme se hádali, nebo jsem nevěděl, jestli nám to vydrží nebo ne (...) Ted' mám pocit, že jako o nic nepřicházím, že je to jako věc, kterou jsem v životě chtěl a mám ji teď a mám ji ve správné čas“.

Ze strany Radima šlo o důležité rozhodnutí, ke kterému přistupoval zodpovědně a s pokorou. Před samotným „snažením se“ se potřeboval přesvědčit o tom, že se na to s ženou dívají stejně. „Naty se ptala, jestli začneme zkoušet cíleně, tak jsem řekl OK, ale řek sem jí jednu věc, a to, že začít rodit děti je věc, která už nikdy nepůjde vzít zpátky. Ale posunout to dál jde (...) Myslím to tak, jako že vždycky ty děti můžeš mít, ale když už máš děti, tak už nemůžeš říct, že je nechceš.“ Mimo jiné musel čelit i tlakům okolí, které jiní respondenti nezmiňovali. Ty se projevovaly častým oslovováním a zpřítomňováním tématu „mít dítě“ a konkrétními dotazy a poučkami: „A už i ty lidi voprúzovali, že jako ‚A už jste spolu rok a ještě nic jo... nečekáte?‘. Tak jsme říkali, že něco jako rozjedeme. No a vlítli jsme na to asi tak v říjnu. (...) A máma moje, že by chtěla vnučku nebo vnoučka a takovýdle ty nátlaky no. Tak natlačila nás tak, že jsme měli já i brácha asi měsíc od sebe děti“.

Daniel si přál potomka už dlouho „po nějakých dvou, třech letech jsem už říkal, že určitě já chci dítě a reakce byla jednoduchá. Tak, manželka byla teprve chvíličku v práci, takže říkala, že chce jednu rodinu, ale vlastně tím, že je čerstvě v práci, teprv po škole, tak nejdřív se chce jako zaběhnout v té práci, trochu se v tom usadit a tak“, nakonec ale k samotnému rozhodnutí přispěly zdravotní obtíže jeho manželky. „Musela vysadit antikoncepci, no a my jsme se shodli na tom, že už teda je čas založit rodinu. Takže to bylo vlastně takhle praktický řešení. Jo.. že jsme si řekli ‚jo, ok... stejně jako rodinu chceme, už jsme na to připravený, a nemusíme řešit věci kolem‘“.

Všichni otcové, kteří rodičovství plánovali, již byli se svou partnerkou v manželském svazku a svatbu označovali jako jeden z hlavních aspektů, který plánování dítěte zpřístupnil. Dalo by se tedy říci, že samotná žádost o ruku již mohla být u těchto respondentů rozhodnutím, že se chtějí stát rodiči. Roman popsal své myšlenky takto: „když jsem ji požádal o ruku, to jsem věděl, že ona je ta, s kterou bych to dítě chtěl

mít“. Podobně svou zkušenost popisuje i Radim: *„A když jsem si bral Naty, respektive když jsem ji žádal o ruku, nebo jsem o tom přemýšlel, tak jsem si odpovídal na otázky, jestli si ji dokážu představit jako svoji manželku a mámu svých dětí a takhle. A samozřejmě jsem si odpověděl, že ano, takže jsem ji požádal o ruku a už to šlo ráz na ráz všechno“.* I ostatní respondenti považují svatbu za jakýsi rozhodující krok: *„Jakože asi tam byla otázka, jakoby ‘co mimčo?’, a já ‘jó určitě, ale až po svatbě’. Chtěl jsem to já po svatbě i Jarka po svatbě, protože Jarka nechtěla bejt na svatbě těhotná, chtěla si to užít“.*

Naopak otcové, jejichž partnerka otěhotněla neočekávaně, přesně tyto náležitosti dořešené neměli. Pavel popisuje: *„Jako my jsme o tom mluvili... plánovali jsme to, až jí bude třeba 25, ale nějak ten plán úplně nevyšel... (...) My jsme měli takovejch jako zájmů, že na to dítě nebyl v tu chvíli, kdy jsme o tom mluvili, čas, ani právě peníze“.* V případě Alexe na toto téma před otěhotněním partnerky ani nedošlo. Alex to vysvětluje takto: *„Vzhledem k tomu, že jsme spolu byli relativně krátce, jakože několik měsíců. A že jsme oba byli, respektive stále jsme, poměrně mladí. A já nemám teď ve svém okolí moc kamarádů a známých, kteří by sami byli tátové. (...) Jsem necítil jako žádný sociální tlak na to, že bych měl si sám pořídit dítě. A řekl bych, že asi tak jako dlouhodobě jsem k tomu přistupoval tak, že tohle nebudu aktivně řešit do věku asi tak 30 let“.*

- **Formy plánování**

Většina respondentů zmínila, že rozhodnutí „mít dítě“ bylo jakýmsi přirozeným vývojem partnerského, respektive manželského vztahu.

Roman to popisoval takto: *„jsme oba cítili, že bysme už chtěli. (...) Nebylo to vyložene tak, že by někdo přišel „hele já bych chtěl dítě“, tak nějak vzájemně to vyplynulo“.* Obdobně to vnímal i Tadeáš: *„kdo s tím přišel, opravdu nevím, protože vzhledem k tomu, jak jsme spolu dlouho, tak to bylo tak nějak jako přirozený“.* Zbytek respondentů se rozpomnělo, že s tímto návrhem přišla prvně partnerka. Výjimkou zde byl pouze Daniel.

Co se týče obrazu samotného plánování, někteří respondenti se s partnerkami na tom, že již chtějí mít dítě, sice domluvili, ale dále nechali situaci spíše volně plynout. Roman jejich fázi snažení se popisuje takto: *„když byla chuť, tak byla chuť, když nebyla,*

tak nebyla. “ Podobně to vnímal i Tadeáš: „Ani jsme se na to nějak moc nezaměřovali no. Víme, že k tomu je potřeba sex, tak to jsme dělali. (smích) Takže tak, nějak víc jsme to nezkoumali“.

Jiní se se společným rozhodnutím začali komplexněji snažit. Toto snažení se projevovalo různě. Štěpán a Radim s manželkami se na početí zaměřovali více. Oba páry počítaly plodné dny žen, avšak ne nijak rigidně. Štěpán vlastní snažení se popisuje takto: *„Jarka měla nějakou tu aplikaci v mobilu, kde se to počítá, a tam si to vypisovala ty dny. A tak nějak jsme se na to soustředili, ale ne že bysme spolu byli jen v těch dnech, byli jsme spolu i v ty jiný dny, protože se přece jenom máme rádi.“* Daniel se s manželkou o dítě pokoušel cca rok, o jejich zkušenosti řekl: *„my jsme určitě o tom hodně mluvili, hodně jsme se snažili (...) Nebylo to celý jednoduchý, ale nebylo to tak, že bysme to nějak nutili, nebo tak... to určitě ne. Jsme mladý, takže s tím takovej problém nebyl, že bysme se museli nutit.“* Dále popisuje: *„Ona chodila ke gynekoložce často na vyšetření... Takže to bylo jako častý téma, no... že nám to jako nešlo a věděli jsme, že tam bude nějaký zdravotní problém. Vypadalo to vlastně na ženu, já už jsem taky měl jít (...) Ale.. nakonec to teda vyšlo... A pomohla asi nejvíc ta hormonální jóga no... Nebo respektive, s tou hormonální jógou se ženě srovnal cyklus a vlastně asi po dvou měsících toho srovnaného menstruačního cyklu už to šlo“.*

Zdá se, že doba snažení se o dítě do doby, než to vyšlo, nijak přímo nekoreluje s vyšším kladením důrazu na „snažení se“. Např. u Tadeáše s manželkou neznamenal snažení se výjimku z obvyklého režimu a jejich snažení trvalo tři čtvrtě roku. Podobně tomu bylo u Romana (1 rok a tři čtvrtě). Naopak Radim s manželkou využíval i počítání dnů a početí se podařilo cca za 3 měsíce, u Daniela šlo téměř o rok. Z dostupných dat se ale nedá odvodit ani to, zda by soustředění na otěhotnění (počítání dnů) samotné otěhotnění urychlovalo.

Toto období, období plánování potomka, s sebou u mnohých párů kromě těšení se neslo také obavy. U jednoho respondenta, Romana, dokonce ze zdravotních důvodů ženy, otěhotnění předcházely dvě neúspěšné zkušenosti - samovolné potraty. Tyto události provázela velká spousta negativních emocí, které Roman popisuje od zklamání a smutku, po šok až zlobu. *„Zamrzí to. Člověk se těší, dozví se, že bude táta a pak najednou přijde*

sprcha (...) všechno špatně.“ Z výpovědi tohoto respondenta ale zároveň vystupuje, že mimo to v oné době podstupoval značnou sebereflexi a sebekontrolu, aby ulevil své ženě, která měla podle něj těžší podmínky pro zvládnutí takto krizové situace. *„Pro tu ženskou je to horší v tom, že ona pak nějakou dobu, asi 14 dní, musí být doma, a já jsem mezitím normálně chodil do práce, že jo (...) takhle to hůř snášela no. (...) A ten chlap to zase tohle vnímá trochu jinak, než ta ženská. (...) My se s tím asi líp vypořádáme.“* „Já jsem se spíš zase snažil o to, aby mě to tak jako moc nezasáhlo před ní.“ Tato nepříjemná zkušenost poté měla za následek to, že daný pár zvolnil a na děti se tolik neupínal. Roman popisuje, že snažení se pak stalo o dost nevázanějším a mezidobí si zpříjemňovali výlety. K vyřešení situace nakonec dopomohla medikace manželky a po jednom roce a tři čtvrtě přišel pokus úspěšný.

Tuto nepříjemnou možnost (samovolný potrat), i přesto, že nenastala, svým způsobem nevylučovaly ani další páry. Štěpán jejich zkušenost popisoval takto: *„byli jsme spolu i v ty jiný dny, protože se přece jenom máme rádi, tak jsme to prostě nechali být. Protože jsme se taky báli, že se vlastně na to budem moc snažit, upínat, tak že to nakonec nevyjde, protože Janča měla kolem sebe spoustu kamarádek, který měly problém.“*

Moment zjištění otěhotnění pochopitelně u většiny mužů, plánujících potomka, znamenal obrovský nával pozitivních emocí - popisovali nadšení, euforie, slzy štěstí, radost, spokojenost, úlevu či zvědavost. U některých se ale objevily i již zmíněné obavy. To popisuje např. Štěpán: *„byli jsme k tomu i trochu skoupí, protože jsme si řekli, že to nemusí nic znamenat. Je to prostě první takový to natěšení, ale byli jsme shovívaví trošku. (...) Ale furt tam máš to riziko jakoby v těch prvních měsících, že jo (...) nebudeš vyvolávat paniku, když by se přece jenom nedej bože mohlo něco stát, že jo...“*. Podobně se k tomu stavěl i Daniel – *„strach taky, aby to jako vyšlo, aby tam nebyl nějaký problém. (...) Pak jako už radost byla, ale pořád tam celou dobu byly jakoby obavy z toho, že jako... joo.. může být mimoděložní těhotenství, může být samovolnej potrat, může být cokoliv, no...“*

Většina párů také z podobných důvodů vyčkávala, než se o novinu podělila s nejbližším okolím. Všichni respondenti, kromě Alexe a Daniela, se sdílením pro jistotu čekali první 3 měsíce těhotenství. Pavel vysvětloval: *„Ve třech měsících. Po prvním screeningu, aby bylo jistý, že to je zdravý, že je všechno v pohodě. Mozek vyvinutej,*

nervová soustava“. U Štěpána byly důvodem i známé pověry: „*Vždycky se to říká po těch 3 měsících, dokavad' je to jistý... jako jistý to není dokavad' to není venku, že jo... ale myslím jako, že do té doby by se to nemělo říkat*“. Oproti tomu Daniel se o novinu podělil velmi brzy a jeho nadšení naopak brzdilo okolí: „*to nadšení trochu brzdili, protože samozřejmě do určité doby člověk nikdy neví...*“.

- **Plánované vs. Neplánované rodičovství**

Jedním z klíčových aspektů, který explicitně odlišuje plánované a neplánované otce z mého výzkumu, je existence manželského svazku. U všech respondentů, kteří potomka plánovali, tomuto rozhodnutí předcházela žádost o ruku partnerky. Samotná žádost o ruku již pravděpodobně byla jakýmsi vnitřním rozhodnutím, že se chtějí stát rodiči (viz Aspekty připravenosti).

Plánování otcové se s manželkami o dítě začali snažit ve chvíli, kdy byl podle nich naplněn tzv. správný čas (viz výše). Ve chvíli, kdy měli pocit, že již o nic nepřichází. U neplánovaných otců ale tento aspekt naplněn nebyl. S nastalou situací se tedy museli vyrovnávat za pochodu. Takto svou zkušenost popisuje Pavel: „*chtěli jsme, až se narodí, abysme už bydleli ve svém a měli nějakou jistotu. Protože tam, co jsme bydleli, to bylo takový z měsíce na měsíc, že jsme mohli odejít*“. Zatímco si plánování otcové období těhotenství užívali (Radim: „*My jsme to prožívali opravdu tak jako kontinuálně radostně... těšili jsme se*“.), takto popisují toto období otcové neplánování. Pavel: „*takovej stereotyp. Já jak jsem s ní nebyl moc doma (...)* Z mého pohledu to bylo hodně pracovní, abych vydělal ty peníze na to“.

Pro respondenty, pro něž bylo otěhotnění partnerky překvapením, bylo daných 9 měsíců zejména procesem praktické a psychické přípravy na nenadálou životní změnu. Hlavním úkolem tohoto období bylo sžít se s nově nastalou realitou.

U Pavla šlo zejména o materiální zabezpečení nově vznikající rodiny. „*V týhle době jsou nejhorší asi ty peníze, že jo... takže jsme počítali, jak vyjdem a řešili jsme hodně bydlení*“. Pro Alexe byla tato skutečnost motivací ke zdárnému dokončení studia. Mimo to ale Alex prožíval intenzivní a emotivní psychické pochody a změny. Těhotenství partnerky u něj bylo provázeno „*lehce pesimistickým rozpoložením z mé strany. Že jsem si to tak jako*

vnitřně srovnával. “ Alex sám období těhotenství dělí na 3 části, dle trimestrů. Přičemž první trimestr byl ve znamení jakéhosi splínu či melancholie: „*jsem prostě najednou měl pocit, že už nic nebude stejný, že všechno bude jinak, a že můj život, tak jak jsem ho doposud vedl, že skončí.(...) já jsem byl třeba zvyklej docela cestovat (...) takže jsem věděl, že tomuhle způsobu života je asi na nějakou dobu konec*“. Po prvním trimestru následovala další fáze. „*Už se jí začalo dělat nějak líp a chodili jsme na výlety a tak. A já jsem si uvědomil, že věci jsou pořád stejný*“. Třetí trimestr byl ve znamení stabilizace. Alex se o novinu podělil konečně i s rodinou, která reagovala pozitivně, a měl spíše dojem, že vše rychle uteklo a všechny změny, které nastanou, nemusí být k horšímu, ale mohou přinést i něco pozitivního.

Ze sesbíraných dat se dá usuzovat, že podobnými stavy procházela většina respondentů (např. Radim zmínil: „*na co sem byl zvyklej... tak to je to, že se hodně pařilo, a teďkon už se tolik pařit nemůže, no... Tak to je tak jediný no... ale jako je to zas prostě životní fáze... kdy teďkon se člověk musí starat o něco jinýho*“), avšak za jiných podmínek. To, co tedy plánovaní otcové po dlouhou dobu (po celé období „snažení se“ a i dříve) fyzicky i mentálně tvořili - – promýšlení a až poté vědomé rozhodnutí - ti neplánovaní museli stihnout ve značně zkrácené a vyhrocené době, v daných devíti měsících těhotenství.

Z rozhovorů vyplývá, že k tomu, aby se s nově vzniklou situací lépe či rychleji vypořádali, přispívaly zejména aspekty jako sdílení a pozitivní odezva od okolí, blízkost a spolupráce s partnerkou a způsob jejího sžití s toutéž situací.

Dalo by se očekávat, že neplánované otce odlišují od těch plánovaných rovněž úvahy o plánování dalších dětí. Vzhledem k tomu, že pro ně první dítě bylo překvapením, které neočekávali a s nímž se museli vyrovnat, bylo by pochopitelné, že další děti momentálně nejsou jejich prioritou. Tomu odpovídá reakce Alexe: „*Tak to zatím jakoby... jsem tomu nevěnoval žádnou mentální kapacitu*“. Pavel se k tomu ale staví jinak. Patrně vzhledem k tomu, že od počátku prohlašoval, že těhotenství bylo „*neplánované, ale chtěné*“, si už tyto úvahy připustil a navíc prohlásil, že se na tuto dobu moc těší. „*My chceme i druhý, a chceme kluka (...) To musíš mít kluka, no... to by dědečkové jako nebyli šťastný se dvěma holkama*“. Alex se s životní změnou náležitě popasoval, nicméně Pavel

působí, že se se svou novou rolí otce plně integroval: „*Ale ta rodina si myslím, že je pro mě asi to pravý. Že se rád starám o někoho. (...) Už to není jen povinnost. To je... styl života.*“

Společným rysem všech respondentů je potom to, že se všichni k těhotenství partnerky postavili čelem. Pavel to objasňoval takto: „*My jsme věděli, že si to chceme nechat. Ale spíš jsme hledali možnosti a cesty, jak to udělat, abysme to zvládli.*“ Obdobně tomu bylo i u Alexe: „*Samozřejmě jako první jsem se snažil najít slova podpory a přemýšlet nad tím, jak k tomu přistoupit co nejpozitivněji a nejproaktivněji. Zároveň bych řekl, že mám v povaze být dost v klidu a věci kolem sebe nechat tak jako plynout. Takže jsem věděl do jisté míry, že takhle to teď je a že situace se bude svým způsobem vyvíjet.*“ Žádný z respondentů neuvedl, že by zvažoval variantu si dítě nenechat.

- **Plánování dalšího dítěte**

Každý rozhovor byl zakončen dotazem na představy otců o své roli v budoucnu a zejména na úvahy nad plánováním dalších dětí. Všichni respondenti, vyjma Alexe (viz Plánování vs. Neplánování), který o dalších dětech ještě nepřemýšlel, a Daniela, který tuto možnost z finančních důvodů vylučuje, si již další děti představují a těší se na ně.

Naprostá většina respondentů by si v ideálním případě představovala 2 děti, případně i 3. Jediným respondentem, který další dítě již reálně plánuje, je Radim, jež je s manželkou již znovu v očekávání a bude mít druhou dceru. Oba by si ideálně přáli děti alespoň 3, ale klidně i více. Reálný počet dětí dle něj závisí od toho, jak to dovolí zdravotní stav jeho ženy. Zároveň si respondenti v ideálním případě představují druhé dítě opačného pohlaví, než to první, ale nevadí jim ani jiná varianta.

Faktory, které dle respondentů mohou plánování dalších dětí ovlivnit, jsou především materiálního charakteru. Významným faktorem je zajištění bydlení a zejména celková finanční situace rodiny. Dalším zmiňovaným faktorem je také již zmíněný fyzický stav ženy a dostatek času na rodinu, který opět souvisí s finanční situací (pokud bude dostatek peněz, nebude nutné být tolik v práci a bude více času na rodinu).

Na finančních důvodech jako možné komplikaci, se znovu shodují téměř všichni („plánující“) respondenti s výjimkou Radima. Štěpán své stanovisko vysvětluje takto: *„Vzhledem k ekonomické situaci bych radši jenom dvě. Protože přece jenom bych těm děckám chtěl dát všechno, co je potřeba... a člověk když si to trochu spočítá, tak ví, že to jedno dítě, do nějaký ty doby, stojí celkem dost peněz“*. Pro Daniela je v tomto případě finanční stránka tím nejdůležitějším ukazatelem. Rodinnou finanční situaci důkladně zanalyzoval a na jejím základě plánování dalšího dítěte vylučuje. *„Já hrozně rád pracuju s rezervama a ty rezervy bysme nebyly schopný vůbec žádný vytvářet. (...) Protože já vím, že jsem na úrovni pracovního trhu na nějaký odměně, a vím, že se nemůžu úplně snadno vyhoupnout o 10 tisíc korun čistýho nahoru, a to je zhruba ta částka, kam bych se musel dostat, aby ty finance pro nás jako nebyl problém.“* Radim oproti ostatním respondentům peníze za zvlášť důležitý faktor nepovažuje. V kontrastu k ostatním naopak vnímá, že se svou novou rolí pro něj finance ztratily na hodnotě a pro finanční důvody v otázkách založení rodiny nemá příliš pochopení. *„Myslím, že prostě ty prachy budou, i kdyby člověk měl úplně minimální mzdu, což teda nemáme... Ale to by se vždycky zvládlo.“*

9.2.2 Vnímání a plnění otcovské role

Všichni respondenti prošli procesem „stávání se otcem“ s určitými očekáváními a přáními. Ukázalo se však, že ne všechny tyto představy odpovídají skutečnosti.

- **Představy o otcovské roli a jejich ne/naplnění**

Každý respondent měl před samotným narozením dítěte a sžíváním se s novým způsobem života určité představy, jak by to mohlo vypadat. Představy účastníků se často týkaly např. toho, jakého bude dítě pohlaví, jaký bude jejich výchovný styl, dále také jak bude vypadat péče o dítě atd.

V získaných datech se ukázalo, že otcové, kteří rodičovství neplánovali, o něm měli původně horší představy a celkově si situaci představovaly o dost náročněji, než ve skutečnosti byla a je. Naopak mnoho plánovaných otců se shoduje na tom, že některé

události, tak jak proběhly, neočekávali a že je role náročnější, než předpokládali. Zdá se tedy, že si neplánovaní otcové vystavěli v mysli katastrofickou představu, kterou musí zvládnout, a zažitá realita překonala onu katastrofu, zatímco otcové, kteří potomka plánovali, si svou představu v mysli lehce zidealizovali, a tak je komplikace zaskočily.

Takto své představy a jejich naplnění popisují neplánovaní otcové, Pavel: „*Já jsem vůbec žádnou představu neměl. (smích) Já jsem se strašně bál, a čekal jsem, co bude no... Ale čekal jsem, že to bude horší. A teď je to fajn, no... Bál jsem se víc, než jsem musel.*“ a Alex: „*Měl jsem tu katastrofickou vizi, že nebudu moct spát. To mi říkali i nějací otcové od rodin. Ale paradoxně mám i lepší spánek, než co jsem měl tak rok zpátky. Protože jsem víc doma a mň už chodím na pivo a tak*“. Alex ještě dále vysvětluje: „*Myslím, že naopak to dopadlo nad moje očekávání. Že ty věci jsou takový mnohem přirozenější, než jsem si myslel. Jsem měl strach, že se člověk to toho všeho musí nutit. Ale není to tak. Asi ten člověk to má v hlavě tak nakódovaný. Takže je všechno takový přirozenější a jednodušší. (...)* Většina mých obav a strachu, co jsem měl, tak se jakoby rozplynuly“.

K porovnání přikládám postřehy některých plánovaných tatínků. Štěpán vysvětluje: „*Rozhodně je to těžší. (...)* Člověk sice má nějaký představy, ale vůbec mu nedocházej nějaký detaily, který jsou s tou rolí spojený“. Romanovi jeho představu narušilo to, že se po porodu u dcery potýkali s nesnášenlivostí mléčných výrobků, provázenou bolestmi břicha, kterou zpočátku nemohli rozluštit. Po vyřešení tohoto problému a zejména s odstupem času, se věci usadily. „*Ale ty začátky ne. Ty byly úplně jiný, já jsem si to představoval tak, že bude spát 20 h denně, ale bylo to jinak. Ale teď ty poslední měsíce už to je takový, jak jsem si to představoval. Je to teda krapánek náročnější fyzicky, protože člověk neposedí. Není to úplně tak, že bychom si sedli a pustili film.*“ Jediným, kdo vystupuje z „davu“ je Radim. Tomu jeho plány a představy dokonale vyšly: „*Ona je Martinka hrozně hodná, takže je to přesně, jak jsem plánoval. (...)* Takovýhle dítě bych přál každému. (...) *To je prostě úplně bezproblémový dítě*“.

Co se týče představ ohledně pohlaví, u některých účastníků nabyl tento aspekt velké důležitosti. Např. Štěpán měl jasnou představu o tom, že bude mít syna. V počátcích těhotenství partnerky byla páru tato informace lékařem potvrzena, nicméně v jeho průběhu

dále došlo k jistým spekulacím. Štěpán měl tendence pro svůj klid všechny tyto spekulace vyvrátit a naladil se na vysněné pohlaví: „*Budeme mít holčičku!*“ Tohle mi řekla! A já prostě „*Cože?!*“ (smích) Říkám „*To ne jako, to si ze mě děláš srandu.*“, dále pokračuje: „*Rozhodně kluk, rozhodně kluk.... já jsem byl přesvědčený o tom, že to bude kluk. Ani připustit možnost, že by to mohla být holka, jsem si nemohl. A dobře mi tak.*“. Jak vyplývá i z přiložené citace, Štěpánovi se nakonec narodila dcera. „*A já jsem vůbec neměl v sobě nějakou zášť, nebo něco takovýho... já jsem měl... fakt jsem byl úplně šťastím bez sebe, když jsem viděl to malý... fialový... zmačkaný... miminko... Prostě úplně neuvěřitelný.*“ I přesto, že jeho původní představy nebyly naplněny, uvědomil si jejich zanedbatelnost a bezpodmínečně přijal nově nastalou situaci. Přání nebo představy o pohlaví dítěte měli i další respondenti. Oproti Štěpánovi se ale jednalo o preference flexibilní, které se zároveň nakonec potvrdily. Celkově z výpovědí respondentů vyplývá, že jediný, komu se preference nepotvrdila, byl právě Štěpán. Většina z respondentů si přála holčičku (4 ze 7) a to se vyplnilo. 2 z respondentů preferovali chlapce, což se ve finále potvrdilo jen u jednoho (Daniel), zatímco jednomu respondentovi, Tadeášovi, na pohlaví dítěte nezáleželo a ani si ho s partnerkou nenechali říci předem. Tadeášovi se narodil chlapec. Tyto preference mohly mimo jiné plnit i „povzbuzovací“ funkci. Alex: „*Zhruba v půlce léta jsme zjistili, že budeme mít holku. A já jsem si totiž přál mít víc holku. Tak možná i to způsobilo, že jsem se tak jako víc pozitivně naladil na to.*“

Co se týče prvotních představ souvisejících s výchovou, měli respondenti spíše matnou představu o tom, zda budou přísní nebo spíše benevolentní. Tyto jejich představy, jak sami uvádějí, pramení z toho, na co byli v dětství od svých rodičů zvyklí oni, a co zpětně považují za přínosné, vydařené, nebo naopak nepatřičné. Zda se jim z tohoto pohledu jejich představa naplnila, zatím nejsou schopni říci, jelikož mají důležitost otcovské role a celkově i výchovu spojenou s pozdějším věkem dítěte.

- **Zvládání otcovské role (sebehodnocení) a její radosti a strasti**

Všichni respondenti byli schopni ve své roli jako takové i v jejím plnění najít světlejší i tmavší chvíle. Když účastníci popisovali svou zkušenost tak, jak šly události chronologicky po sobě (okolnosti otěhotnění, těhotenství, porod, sžívání s dítětem), byli

schopni vyzdvihnout významné chvíle a krizové momenty snadněji. Když však měli svou roli zhodnotit všeobecně, jakési „strasti“ se jim nacházely hůře. Celkový proces stávání se otcem je pravděpodobně hůře uchopitelné období, ve kterém došlo k mnoha změnám a zvratům, a je třeba si ho v mysli jaksi rozčlenit. Zároveň se dá říci, že toto období, ve své celé šíři, vnímají účastníci veskrze pozitivně, a tak se jim zažitá negativa hůře vyzdvihují, nebo je v celkovém náhledu jako negativa nemohou nazvat.

Když se respondenti na můj pokyn měli ohodnotit, tak jak doposud svou roli plní, nebylo to pro ně jednoduché. Zdáli se být trochu v rozpacích a často otázku obraceli na druhé – oni přece nejsou ti, kdo by to měl posuzovat. Jejich odpovědi se proto často týkaly zpětných vazeb od druhých. Daniel vysvětluje: *„Žena mi vyčítá spoustu věcí, ale tohle je zrovna... v tom říká, že jsem dobrej. (...) Já bych řekl taky... jako... snažím se! Nejsem dokonalej, ale jo... myslím si, že je to dobrý.“* Podobně mluví i Roman: *„Zdena mě teda chválí. (smích) Takže jako minimálně si myslím, že jsem na dobré cestě.“* Pavel má zpětnou vazbu nejen od partnerky, ale i od tchyně: *„Došla Lady máma... a řekla „Jsem ráda, že je s tebou.“ Tak to prostě, no... Jo? Že se o ní postarám, a pomůžu... že nejsem nějaký idiot (smích) (...) Já se ptám Lady, jako... jestli je všechno v pohodě, jestli je spokojená s tím, jak funguju. A jako... nestěžuje si. Tak asi jo. (...) Pomůžu s čím můžu, prachy taky vydělám, aby sme žili nějak normálně. Takže... myslím, že asi dobrý.“*

Respondenti se nakonec ale zvládli posoudit i sami. Alex říká: *„Myslím, že se to spíš ukáže asi časem. Ale myslím si, že se snažím angažovat a jsem třeba i rád v tom. (...) Samozřejmě vím, že vždycky je co zlepšovat, ale nemůžu říct, že bych za něco si nadával nebo tak“.* Roman to vidí takto: *„Jak pomáhám, tak si myslím, že by to mělo být. Někdy si myslím, že bych měl pomáhat víc, jo (...) Tak 80%. Protože jako když jsem doma, tak ne vždycky můžu fungovat na 100% jo. Třeba říkám, že už se nezvednu z gauče. (...) Třeba mysl by chtěla, ale tělo už nechce“.* Podle Romana není kromě fyzického vyčerpání nic, co by mu v plnění jeho role, tak jak on chce, bránilo. Většinou k tomu tedy zúčastnění otcové přistupují s pokorou a dokáží přiznat drobné rezervy. Respektují to, že jde o proces, který má různé fáze a může se měnit, a to, jak se jim v něm prozatím daří, hodnotí veskrze pozitivně.

Jako největší potíží plnění své role velká část respondentů vnímá práci (či školu) a to z hlediska volného času. Pavel říká: „*Práce! práce.... jako... brát vejplatu a bejt s nima doma, to by bylo úplně nejvíc. (smích) Takhle prostě... nemůžu s nima bejt no, tolik, jak bych chtěl. A i třeba bych chtěl ji doma víc pomoci, víc se zapojit*“. U Štěpána je kromě práce největším problémem škola, kterou se momentálně snaží ukončit. „*Rozhodně ta škola. To je opravdu velký problém, kterej já potřebuju splnit, abych od toho měl klid. (...) Ten čas, kterej věnuju škole, jsem mohl úplně v klidu věnovat tý malý... a není toho času málo. (...) Možná i bych měl tu hlavu jakoby klidnější, měl bych prázdnější a možná se z ní i víc těšit, než teď. (...) Takže tomu nedávám 100%... což mě teda trochu mrzí. Ale zas si říkám... teď to odkamakám, udělám to... budu mít klid, budu mít nějakou svoji etapu života, co se týče vzdělání za sebou.*“

Kromě práce zmiňují účastníci jako náročné i některé situace nebo činnosti, které při péči o kojence či batole běžně nastávají. Jedná se zejména o pokálení dítěte a s tím spojené přebalování, bezútěšný pláč či křik a vztekání, kterému rodiče nerozumí, a neumí ho utišit, neuposlechnutí požadavku (u starších dětí – 2 roky – Daniel, Tadeáš) nebo třeba uspávání. Jako krizové situace také označují ty, spojené se zdravotními problémy – nesnášenlivost mléka (Roman), apnoe (Pavel), nebo koliky v břiše (Daniel). Jako situace, které jim přinášejí radost, nejčastěji respondenti uvádějí hru s dítětem a smích s ní spojený, zážitky a čas trávený společně, dělání „blbostí“, společná rána, úsměv dítěte spojený s příchodem otce domů, nebo také celková pýcha a hrdost na dítě a chlubení se jím (fotky). Alex uvádí ještě: „*Určitě mi dělá radost, když jsme někde mezi nějakýma cizíma lidma nebo lidma, se kterýma Niky není v kontaktu a je vidět, že se jich třeba bojí nebo je z nich naprosto v šoku a nemůže rozeznat lidi. A že se třeba dívá na mě a ve mně vidí tu oporu, že se na mě směje nebo tak. Tak tam vidím, že to není jako úplně náhoda, že já bych byl jen tak ledajaký člověk, ale že už teď jsem pro ni nějakou oporou.*“ Vesměs se tedy jedná o situace, ve kterých otcové cítí důležitost své role a prožívají určitou satisfakci.

- **Představy o výchově**

„Pro mě ten pojem táta znamená ten člověk, kterej tě vychovává a učí.“ (Roman)

Tento výrok vystihuje to, že pro otcovskou roli se výchova zdá být velmi důležitou. Zároveň se všichni respondenti shodují na tom, že se v jejich vztahování se k dítěti prozatím o výchovu nejedná. Výchova podle nich nastupuje až s vyšším věkem dítěte. V současnosti naplňují rodiče spíše roli pečovatele. Prozatím otcové vnímají, že hlavní poslání jejich role teprve čeká na nástup. Roman: *„Zatím jí nevedu, zatím pozoruju, jak ona se vyvíjí. Až bude víc vyvinutá, a bude chápat, co po ní třeba chci, tak pak jí začnu něco učit, budu se cítit, že to děcko k něčemu vedu. (...) A tím, že ho nevychovávám, tak si tak nepřipadám. Ted' si připadám prostě jako nějaký opatrovník, kterej se o to dítě stará, miluje ho, tráví s ním ten čas“.*

I přesto, že většina respondentů zatím nevychovává, mají o výchově poměrně jasné představy. Tyto představy jsou inspirované zejména vlastním dětstvím, vztahy s rodiči, okolím starajícím se o děti a radami od blízkých, dostupnými informačními zdroji a zejména vlastní intuicí. Respondenti k tématu výchovy přistupují zodpovědně a uvažují o ní v přesahu do budoucna.

Roman vidí výchovu jako udávání správného směru a hranic dítěti. Uvažuje o ní i jako o ochranitelství, ale je si vědom nutného stanovení jeho limitů. *„Musíš tam zažít i nějaký ten pád na ten čumák, jak se říká.“* Zároveň, stejně jako další otcové, vyzdvihuje důležitost souhry a spolupráce s partnerkou, tzv. tahání za jeden provaz: *„Když jeden řekne ne, tak ten druhý taky řekne ne“.* Štěpán, Radim i Alex vidí hlavní důležitost v tom jít příkladem. Radim uvedl: *„být člověk, kterej jde příkladem tomu dítěti. Ne příkazama, ale příkladem“.*

Co se týče fyzických trestů, nedá se říct, že by došlo mezi respondenty ke shodě. Někteří jsou pro, někteří sází spíše na vysvětlování a jsou proti, a jiní mají tuto možnost otevřenou: *„To je otázka, co budu používat já. To se ukáže v průběhu let“ (Roman).*

Dle otců by cílem výchovy mělo být to, *„abych já a manželka na ní byli hrdí a abychom si řekli ,prostě je taková, jakou jsme chtěli, aby byla‘. Naučit ji něčemu.“*

(Roman). Štěpán chce být jeho dětem autoritou, ale zároveň oporou: „*chci plnit roli přísnýho otce, ale zároveň chci, aby to dítě ve mě mělo důvěru, a kdykoli se něco stane, tak aby za mnou přišlo, a dokázalo si o tom promluvit. (...) Protože chlap by měl být chlapem, a měl by v té rodině mít respekt, ale zároveň by se měl umět o tu rodinu postarat.*“ Ještě dodává: „*Aby věděla, že prostě když něco udělá špatně, tak za to bude nýst následky, jo... Aby si nemyslela, že jí projde úplně všechno, jenom když jí vysvětlím, že takhle se to dělat nemá*“. Radim doplňuje, že otec „*by za tebou měl vždycky stát, ať už děláš jakýkoli průšvihy*“.

- **Otcovství vs. mateřství**

S představami otců o výchově také úzce souvisí jejich představa o otcovství jako takovém, jelikož (viz výše) dávají často výchovu za rovnítko otcovství.

„*Já si osobně myslím, že každý dítě by mělo mít otce. Není to teda bohužel vždycky pravidlem, vím, že je spousta lidí, co to tak mít nemůže. Ale za mě, otec v rodině plní hrozně důležitou funkci a to v nějaký výchově toho dítěte. (...) Otcovství je hrozně důležitá vlastnost, a neměl by se na to ten chlap vykašlat.*“ (Štěpán)

V rozhovorech zaznívá představa otce jako vychovatele, otce jako učitele, otce jako zabezpečovatele financí, bezpečí a řádu, otce jako opory i autority, otce jako mužského vzoru, otce jako dobrého manžela a otce jako nepostradatelné součásti rodinného systému.

S vymezením role otce také úzce souvisí role matky. Tak jako respondenti rozumějí důležitosti svojí role, stejně tak si uvědomují důležitost i té mateřské. Téměř všichni respondenti staví matky svých dětí na obdiv a uvědomují si náročnost, kterou s sebou role matky nese.

Radim se nechal slyšet: „*Já si teda myslím spíš, že ta role té matky je dost hustá... to nechápu jako.. Je to prostě fakt obdivuhodný, co ta žena vlastně dokáže. A my.. nebo já.. jsem tady v uvozovkách na 4-5 hodin denně, když nejsem v práci, a pak ty víkendy. Ale ta ženská... to je... to je jako... tyjoo... spíš jako беру jako velkej respekt k tomudlenctomu, protože 24h denně, jako furt, to je docela jako drsný. Musím říct, že obdivuju tuhlenctu roli v té rodině*“.

Tadeáš vysvětluje: „Na Zinu je toho taky dost. Já jsem si nejdřív dělal srandu, že bych byl klidně na mateřský... že bych tady chodil s kočárkem po parku... s maminkama... ale pak jsem od toho ustoupil, protože... je to náročný, no... když to vidím, tak to fakt není sranda, no.. je to celodenní péče o dítě“.

Stejně to vidí také Štěpán: „Jako co se týče rodičovství, tak si nemyslím, že by toho na mě bylo moc. Spíš si myslím, že toho je moc na Jarku.“ i Pavel: „Strašnej záprah. Jako.. pro mě ne, já chodím do práce a jenom odpoledne to tak je. Ale Lada... ta prostě celej den... na ní vždycky vidím, jak je unavená, za ten celej den“.

9.2.3 Osobnostní změny v procesu

Během celého procesu přerodu z muže do otce respondenti prošli mnohými změnami a tyto změny se podepsaly i do jejich pohledu na svět a přístupu k němu. Na základě analýzy všech rozhovorů jsem u respondentů shledala jisté osobnostní změny. Konkrétně se jedná o změnu priorit a nově nabyté vlastnosti a schopnosti, kterých díky své nové roli dosáhli.

- **Zodpovědnost a nesobeckost**

Všichni respondenti se shodují na tom, že u nich došlo ke změnám týkajícím se zodpovědnosti a s tím související nesobeckosti. Jednoznačně se dá říci, že této zodpovědnosti a nesobeckosti bylo dosaženo právě díky nově vytvořené rodině, zejména díky potomkovi, který je prozatím nesoběstačný a vyžaduje neustálou péči a pozornost.

Zodpovědnost je typickou vlastností oddělující období rané a střední dospělosti (Vágnerová, 2007). Popisuje to tak i Roman: „Člověk jakoby trochu dospěje. Najednou nemyslí jenom na sebe“. Zároveň je zde vidět, že ona nesobeckost se s nově nabytou zodpovědností značně prolíná.

Někteří respondenti tyto vlastnosti popisují přímo v kontrastu s jejich dosavadním fungováním. Pavel popisuje: „Zodpovědnost určitě! Úplně nejvíc. To já... předtím jsme si

žil jak... no... všechno mi bylo nějak jedno, víš? Nic moc jsem neřešil. Jako prostě mi bylo jedno, kolik vydělám peněz. Neřešil jsem... jel jsem si támhle, do Francie na dva dny... (...) Ted' odjet, tak to nevím, jestli by byla Lada šťastná“. Také Alex zmiňuje: „Zatímco pár dní předtím jsem si mohl dovolit se řídit po dálnici jako šílenec, tak najednou jsem cítil, jak mám velkou zodpovědnost. (...) Už nejsem sám, už se nerozhoduju jenom za sebe“.

Určitý rys zodpovědnosti lze také spatřovat v přístupu k výchově dětí. Mnozí respondenti o ní hodně uvažují, inspirují se z různých zdrojů a snaží se nic nepodcenit. Štěpán vidí hlavní důležitost role otce v tomto: *„být člověk, kterej jde příkladem tomu dítěti. Ne příkazama, ale příkladem“*, což je zároveň významným nárokem na sebe. Roman doplňuje: *„Vychovat to dítě tak, abych se za něj nemusel stydět. Abych na ni/něj byl pyšnej. Abych si neříkal... nezklopil hlavu a neříkal ‚ježiš to je moje dcera...‘ - to ne. Já teda nemůžu ovlivnit, jestli bude nějakým způsobem chytrá nebo tak, to už neovlivním, ale aby nebyl nákej třeba grázl nebo takhle. Snažit se ho vést tím správným směrem“*. Daniel to vidí podobně: *„Jsme důslední a držíme tu důslednost a to je taky další věc... že pokud něco řekneme, tak to tak prostě je, a neuhejbáme z toho prostě v žádném případě. A může se klidně prostě půl hodiny vztekat (...) Takže takhle postupně, no... Já když budu rozmazlovat malýho, tak z něj vyrostे spratek a já pak budu v 5 letech koukat...“*.

Respondenti tedy k výchově přistupují zodpovědně a uvažují o ní v přesahu do budoucna. Snaží se být důslední a být dobrým příkladem.

- **Starostlivost a strach o blízké**

Dalšími novými vlastnostmi, na kterých se respondenti vesměs shodují, jsou starostlivost -ve smyslu péče, bedlivosti a dělání si starostí - a také přímo strach o blízké – zejména o potomka a o ženu či partnerku.

Radim vysvětluje: *„určitě je to velká péče, nebo starost... a člověk samozřejmě nepřemejšlí primárně vůbec o sobě... nebo o nějakých svých potřebách. Ale primárně o těch potřebách toho druhýho a toho dítěte“*. Zde vidíme, že se u nových otců jedná o množství nových vlastností – již zmíněná zodpovědnost, nesobeckost, starostlivost aj. – obdobného rázu, jež se vzájemně prostupují.

Respondenti hovoří obzvláště o strachu, který nyní prožívají v zesílené formě. Popisují jej jako novou vlastnost, což tvoří velkou diferenci mezi minulým a stávajícím prožíváním.

Štěpán to popisuje jako novou vlastnost, které konečně rozumí. „*Starostlivost, ten strach o někoho, až takovejhle, jako jo... že jsem to nikdy neměl. A pamatuju si přesně na to, když mi říkali rodiče... „počkej až budeš mít svoje děti... to poznáš, proč se o tebe takhle bojíme.“ Takže to chápu, že to je ta nová vlastnost*“. Stejně to vidí i Tadeáš: „*Poslední dobou je to pro mě čím dál tím víc strach, jo. Že si člověk říká jako že v tu dobu, kdy člověk nebyl rodičem, tak si to nějak neuvědomoval*“.

Roman vidí hlavní důležitost v zajištění bezpečí rodiny. „*Že se bojím, aby tamto se nestalo, nebo tamto se nestalo. Takže taková ochránářská jakoby ta no. Nevím co to je přesně. Aby byla jako v bezpečí.*“

Zdá se, že tato skupina vlastností - péče, starostlivost a strach o druhé - je ve velké míře spojená především s novým citem, s novým typem lásky, který se tito noví otcové naučili prožívat a cítit (viz Otcovská identita).

- **Změna priorit**

Účastníci výzkumu kromě nových vlastností líčí i markantní změnu priorit, což s nově nabytými vlastnostmi významně souvisí. Jedná se zejména o změnu ve vnímání hodnoty peněz a finančního zabezpečení rodiny, ve vnímání času a zážitků strávených s rodinou a samozřejmě důležitost rodiny samotné.

Téměř všichni respondenti (vyjma Alexe) ve svých odpovědích opakovaně zmiňovali téma financí, které u nich změnilo na významu. Tito respondenti se, až na jednoho (Radim), jednomyslně shodovali na zesílení významu peněz, právě kvůli zabezpečení nově vytvořené rodiny. Tadeáš to vidí takto: „*Nějak zabezpečit tu rodinu finančně. Na to jsem předtím nemyslel. Ne že bych nechtěl chodit do práce, to ne. Ale teď mi to přijde o to důležitější, že je to potřeba*“.

Pouze u Radima se vyskytl názor opačný, tedy že u něj peníze naopak ztratily na hodnotě a za zvlášť důležitý faktor je nepovažuje. Zároveň vyjadřuje, že pro finanční

důvody v otázkách založení rodiny nemá příliš pochopení. „Znám spoustu lidí, kteří jako argumentují financema... a finance jako je pro mě to poslední, co bych jako řešil..... Jako... samozřejmě nemůžeš mít holej zadek, jo... ale myslím, že normální zdravej, inteligentní člověk si může vydělat velký peníze... A vůbec žádný problém jo... Nebo jako.. velký peníze... co potřebuješ, jako mi řekni (...) Myslím, že prostě ty prachy budou, i kdyby člověk měl úplně minimální mzdu, což teda nemáme... Ale to by se vždycky zvládlo.“

Jedním z důvodů tohoto specifického rozdílu se zdá být zažitá zkušenost z vlastního dětství. Většina respondentů toto materiální zaměření vykládala v souvislosti se zažitým nedostatkem. Radim podobnou zkušenost nezmínil a z jeho odpovědí nebylo patrné, že by někdy trpěl jakoukoli finanční tísň. Dá se tedy usuzovat, že pro toho, kdo s tímto nedostatkem nemá bezprostřední zkušenost, nejsou finance nijak vlivným faktorem. Naopak mohou s objevením nových priorit (jako je dítě), ztratit na hodnotě. Např. Pavel popisuje své důvody takto: „Hlavně bych těm dětem chtěl dopřát to, co jsem neměl já, no... Protože jako... my jsme třeba moc peněz neměli... nebo jako... měli jsme peníze na dovolenou, aby máma mohla k moři... ale třeba na moji zábavu, co jsem já chtěl dělat... třeba jako hokej, nebo tak... tak na to jakoby nebylo...“, obdobně to popisuje Roman: „Čerpám z toho, jak jsem byl vychovanej já, jaký jsme měli podmínky, že jsme neměli tolik peněz nebo tak, tak já se právě snažím, abychom měli víc peněz“.

Tuto tendenci „proměnit nedostatek v dostatek“ můžeme u respondentů pozorovat i v jiných (nemateriálních) oblastech. Daniel vysvětluje: „Opakem, kterej nechci... co jsem zažíval... tak to je jakoby cholerie, hysterie. Řešení problémů výbuchama hysterie, který nemají žádnou systematiku... že jako najednou vybuchnu, najednou je něco špatně... místo toho abych po maličkých kouscích toho člověka vedl k té výchově. Takže to... to je to zásadní“. Štěpán vidí důležitost v čase stráveném s rodinou: „Rodiče třeba tolik času neměli, ale já bych jí ten čas naopak chtěl dát, jo... když bude možnost“.

Tím se dostáváme k další prioritě, která s přechodem k otcovství nabyla na důležitosti, a sice s časem. Právě v čase a zejména v zážitcích vnímá Radim tu hlavní prioritu: „Ještě miň záleží člověku na těch penězích, to jako stoprocentně... A spíš jako o ty zážitky, nebo o ten čas strávenej společně... něco takovýdlehého bych jako řekl. Jako předtím tam bylo nějaký materiálně, ne teda nijak extrémně, ale myslel jsem si, že je potřeba mít

něco a takhle... a teďkon je mi to asi jako úplně jedno. (...) Ty zážitky jsou vlastně o hodně zajímavější, než nějaký jako rychlý auto, nebo tak něco... Ne že bych na to rychlý auto měl, to ne (smích), ale už si to nemyslím, že je to potřeba mít“. S tímto názorem se částečně ztotožňuje i Roman: „To změni to uvažování, ty priority. Pro mě je prioritou, abych s tím dítětem byl co nejvíc“.

Navíc se dá pozorovat, že svou novou prioritu - trávení času s rodinou a rodinu samotnou – a komplexně svou novou roli respondenti často již integrovali. Např. Tadeáš uvádí: „Od té doby, co se narodil Tom, že vlastně úplně přirozeně přemejšlím nad tím, co mám v plánu doma“. Také Pavel vysvětluje: „Ale ta rodina si myslím, že je pro mě asi to pravý. Že se rád starám o někoho. (...) Už to není jen povinnost. To je... styl života. (...) Tyhle věci už prostě chci trávit s ní, že jo“.

- **Sebereflexe a sebekontrola**

Kromě již zmíněných vlastností a priorit se v rozhovorech prokázala ještě další specifická schopnost, a sice schopnost sebereflexe a sebekontroly. Tato schopnost se dle výroků respondentů začala významně projevovat již v období těhotenství partnerky/manželky a i dále po porodu. Citace z rozhovorů ji zřetelně objasní.

Roman to popisuje takto: „Snažil jsem se tam být prostě co nejvíc, aby si mohla aspoň přes ten den trochu odpočinout. Že si třeba na 3 hodky zdřímala a já jsem tam byl s tou malou“. V souvislosti se samovolným potratem zmiňuje: „Já jsem se spíš zase snažil o to, aby mě to tak jako moc nezasáhlo před ní. Když jsem třeba byl sám, tak jsem na to myslel víc, než jako když jsem byl s ní. Protože by pro ni asi nebylo moc dobrý, kdybychom byli oba dva zhroucení“. Radim se během těhotenství o svou ženu značně staral, výrazně s ní soucítil a strachoval se o ni, ale snažil se to nedat najevo a být jí oporou: „Jsem myslel na Naty, jak to zvládne všechno... a to jsem jí neříkal samozřejmě, jo. Ale přece jenom první dítě. (...) Jsem měl trochu obavu o ní, aby to zvládla všechno po zdravotní stránce“.

Tato schopnost se u respondentů projevovala i v případech, kdy se jim poskytovat podporu zrovna nedařilo, a to je právě reflexí její důležitosti. Můžeme to pozorovat třeba na příkladu Štěpána: „Měl jsem z těch zkoušek strašnej stres, že jsem ten stres přenášel trochu i na tu Jarku. A já vím, že by tohle v těhotenství prostě nemělo bejt, že by ten chlap

ji měl nosit na rukách, ale bohužel u mě to tak nebylo, (...) bylo toho na mě hodně prostě no.“ „Vím, že to je prostě potřeba, se trošku odreagovat... Jo? Ale zas... kdy má Jarka trochu prostor se odreagovat, jo? Ona nemůže, jo... Takže si to člověk trošku vyčítá“. Podobný pohled na to má i Alex: *„Měla fakt docela těžký ranní nevolnosti, (...) takže jsem dost vnímal, že ta moje role toho jako podpůrného člověka je o to důležitější. (...) Ale myslím, že ona k tomu měla takový jako mnohem pozitivnější a aktivnější přístup než já. Nedokázal jsem asi porozumět tomu, jak velkej problém to je“.*

Respondenti si tedy uvědomili a uvědomují náročnou a zejména nezastupitelnou roli ženy v celém procesu a v mnoha ohledech se jí snaží pomoci a odlehčit.

9.2.4 Změny v partnerském vztahu

Všichni respondenti se shodli na tom, že během celého procesu na cestě k otcovství, došlo v jejich partnerských vztazích k mnohým změnám. Někteří respondenti je vnímají jako zásadnější, jiní jako okrajové. Stejně tak jako se dají najít změny pozitivní, jsou zde i ty negativní. Většina změn je závislá na základním rozdílu, a sice že ve vztahu již nejsou pouze jeden pro druhého, ale přibyl k nim další člen. Zároveň se jedná o změny závislé na přístupu k partnerce, který rovněž prošel proměnou.

- **Partnerství vs. rodičovství**

Většina rozdílů, která v partnerských a manželských vztazích nastala, se týkala snížení množství společně stráveného času věnovaného pouze jeden druhému. Období těhotenství líčí téměř všichni respondenti jako běžný „provoz“, nebo dokonce bezproblémové a šťastné období. Významné změny přicházejí až se samotným příchodem potomka. Teprve zde začíná partnerství přecházet do rodičovství. V rodině přibývá další člen a vztahy tím pádem musí projít určitou proměnou, jinak by rodina nemohla fungovat. Na tento aspekt upozorňují všichni respondenti.

Dle Tadeáše je změna v tom, že „*Nemáme tolik času jenom na sebe*“. Radim popisuje: „*člověk se primárně musí věnovat tomu dítěti. A potom už je jakoby unavenější*“. Roman má stejný názor: „*Ten čas, který jsme si věnovali navzájem, tak věnujeme dítěti, nebo úklidu nebo tak. Místo toho, abychom se ráno vzbudili a šli třeba na procházku, tak teď to nejde. Není čas na to, že si spolu dáme kafe nebo pivo. Je to komplikovanější, ale dá se na to zvyknout*“.

Roman vnímá, že se jedná o oboustrannou dobrovolnou změnu: „*Už to není o nás, ale všechno se to točí kolem toho dítěte a partnerský vztah je trošku jakoby odsunutej na druhou kolej z obou stran. Spousta chlapů si to nepřizná... si myslí, že ta partnerka ho odsunula na tu druhou kolej, ale jakoby ono je to vzájemný. (...) Je to hlavně proto, že to dítě se o sebe nepostará samozřejmě*“. Muži si podle něj v této souvislosti často přijdou partnerkou odsunutí. Roman ale tento pocit nemá, vnímá toto odsunutí jako vzájemné, ve prospěch dítěte.

Dalo by se tedy říct, že je to vnímané jako přirozená součást rodičovství – rozdělení rolí na mateřskou a otcovskou a směřování veškeré energie do péče o dítě. Je ale důležité nezapomenout pečovat i o samotný vztah, jak na to upozorňuje např. Štěpán: „*Ono to otcovství se nevztahuje jenom na to dítě, ale i na tu manželku, že jo. Jako aby ta manželka věděla, že jsem dobřej otec, tak to musím nějakým způsobem dokázat nejen tomu dítěti, ale i tý manželce. To znamená, držet společně!*“

Danielovi se málem striktní změna rolí po narození syna stala osudnou. Podrobně líčil svou nepříjemnou zkušenost takto: „*Došlo to do stádia, kdy jsme se málem rozvedli... že jsme teďkon vlastně skoro dva měsíce žili jako odděleně. Vzniklo to tím, že my jsme opravdu na sebe, ty dva roky..... my jsme se plně věnovali synovi, jeho výchově. A já jsem to jako říkal... ,teď jsem v roli otce, teď nejsem v roli partnera, teď prostě má prioritu ten malej‘... A to jako úplně (smích) ... Léně se nelíbilo, no. A rostlo to, a časem to byl opravdu vážnej problém*“. Dále popisuje: „*Já jsem zastával roli táty a Lenka zastávala roli mámy. Jo... a to... někomu to může fungovat, nám to prostě nefungovalo... takhle z dlouhodobýho hlediska*“. Nad problematickou manželskou situací se Daniel hodně zamýšlel. „*Vnímám to u kamarádů, u svezích rodičů, u rodičů kamarádů... že si myslím že opravdu to narození, a*

ta změna je prostě zásadní pro jako hrozně moc lidí, i v tom partnerském vztahu. A proto třeba, moji rodiče se rozvedli, když mi byly 2 roky, proto Léni rodiče se rozvedli, když jí byly 4 roky... Protože to je tak zásadní změna, že to ne každé zvládne.“ Dle slov Daniela jde tedy o hodně zásadní změnu, které si pár musí být vědom a musí s ní umět pracovat a komunikovat o problémech. Manželkou situaci nakonec vyřešili a Daniel to vnímá jako ponaučení. Na vztahu momentálně pracují a dle Daniela se povedlo ho vrátit zpět do starých „šťastných kolejí“.

Další změnou, kterou respondenti zmiňují, jsou rozdíly v oblasti sexu. Roman vysvětluje, že se často sexu musejí zdržet: *„Takže to není tak, že jako třeba teď budeme mít ten sex jo, protože nemůžeš no“*. Podobně to vidí Radim: *„S ohledem na to, že prostě je ta žena hodně unavená, tak prostě pustíš hezkej film, uděláš popcorn třeba a kakao, nebo něco takovýho (...) A tak jako.. asi bych zvolil jinej program, bez dítěte jako... ale tak jako to jenom takhle no... spíš jako s ohledem a nějakou tou ohleduplností“*. Změny v této oblasti popisuje i Štěpán: *„Možná tam trošku chybí vášeň v tom sexu, jo, třeba. (...) Jako máme dítě... takže žádný jako... zbořit barák už nejde, jo... Tak to je taková ta trošku negace, co tam prostě je... ale to je minimum! člověk se přizpůsobí“*. Všichni respondenti jsou si ale vědomi, že nejde o nijak neřešitelný problém a jsou schopni se mu přizpůsobit. Rozvíjí se tak v nich výše zmíněná přizpůsobivost a ohleduplnost.

Tím se dostáváme i k pozitivním změnám ve vztahu, které s sebou rodičovství přináší. Alex říká: *„Samozřejmě to ten vztah nějak jako ovlivnilo, ale řek bych, že zásadně tím pozitivním směrem a je to součástí toho vztahu a součástí nás“*.

Radim jmenuje novinky: *„spousta pozitivních věcí... určitě je to o objevení těch otcovskejch nebo mateřskejch vlastností.. o tu péči prostě, starostlivost... a prohloubení té vlastně otcovský a mateřský lásky a tak“*.

Štěpán vidí také výhod hned několik. *„Co jsme jako rodiče, tak máme k sobě větší důvěru, a tu toleranci. Nás to dítě jakoby víc spojilo, a semklo... což teda myslím, že se asi stává ve většině případi. Že vlastně nemáš čas řešit nějaký malichernosti“*.

I Pavel to s malichernostmi vidí stejně. „*Od té doby, co jsme se sestěhovali, tak ani jedna hádka do teď. Úplná pohoda. Jako... takový... když bychom přešli na to, že už to je vážný, a nemá cenu řešit blbosti, víš? ... nebo jako.. občas něco samozřejmě je.. ale už to řešíme úplně jinak prostě.*“

Podobně se k tomu staví i Roman: „*Ten vztah si myslím, že se tím dítětem se jako zpevní. Minimálně třeba v tom, že já si třeba nedokážu představit, že by teďka jakoby bylo něco, abych to manželství jakoby rozvrátil a to dítě bych vídal třeba jednou na 14 dní na víkend. To si nedokážu představit.*“

Tadeášův výrok může tato pozitiva uzavřít. „*Pozitivní je to, že se z nás stala rodina.*“

Nejčastěji tedy respondenti hovoří o pozitivních změnách týkajících se zocelení vztahu, úbytku zbytečných hádek, vzájemného propojení a spolupráci, větší důvěry a tolerance a zejména vytvoření rodiny.

- **Vnímání partnerky a péče o ní**

Na výše popsané změny má značný vliv zejména to, jaký pohled zaujímají respondenti vůči svým partnerkám a manželkám. Od většiny z nich v průběhu rozhovorů zazníval vděk, uznání, ocenění, ochota pomoci i soucit a starost v případech těžkostí.

Zdá se, že k tomuto zaměření úhlu pohledu významně přispěl např. zážitek samotného porodu. Respondenti uváděli velkou spoustu intenzivních emocí, které během procesu porodu zažili. Vedle pocitů štěstí, pýchy, dojetí a radosti popsali i pocity nervozity, lítosti, silného strachu, údesu a zejména bezmoci. Daniel vypráví: „*Já se standardně o ní nebojím, protože, že jo... je to dospělej člověk, ale... (...) Bylo to hrozný v tom, že žena fakt jako krvácela. (...) To musím říct teda, že místama jsem se i hodně bál.*“ Tadeáš mluví hlavně o bezmoci: „*Manželka, která se svíjí v bolestech. Člověk jí nijak nepomůže. Sem tam řekne, ať tlačí. Takový, nevím no... taková bezmoc trochu no.*“ Také Pavel popisuje nepříjemný zážitek: „*To bylo nejhorší, jak jsem jí viděl. Jakože jí to bolelo. To bylo šílený. Prostě jako sedíš... koukáš na ní v té sprše, jak si nahřívá to břicho, protože ta teplá voda pomáhá... a teď tam jako heká, nemůžeš nic, nemůžeš jí nijak pomoci... Neuděláš nic, jenom na ní můžeš koukat a litovat jí. To bylo nejhorší... fakt*

jako“. Radím si také na základě tohoto zážitku uvědomil, jak to má jeho žena těžké. *„Jako nebylo to jednoduchý pro mě... ale asi tak milionkrát víc pro Naty, no... Ale zvládli jsme to! Bylo to, jak říkám, komplikovaný docela. (...) Teda Naty hlavně to zvládla, o mě to úplně není.“* Roman doplňuje: *„Člověk si na to nechce stěžovat, kor takhle před manželkou, která to dítě porodila a je furt u něj, tak si nechce stěžovat na to, že je unavenej no“.*

Uznání partnerky souvisí nejen se samotným porodem. Respondenti si uvědomují náročnost role partnerky, jako primární pečovatelky, hodně na ní myslí a ozývá se v nich velká snaha nějak přiložit ruku k dílu. Roman si kvůli pomoci partnerce zařídil volno v práci: *„Ještě ty první dny, jak vlastně ta ženská je po tom porodu ne úplně taková zdravá, tak je to i pro ni náročný jakoby i fyzicky, je ještě víc vyčerpaná. Takže pak je to na tom chlapovi, aby pomáhal no. Já toho využil a byl jsem skoro 2 měsíce doma. Jsem měl dovolenou, ošetřovačku, a pak ještě otcovskou jsem si vzal“.* Dále pokračuje: *„Snažím se já přebalovat. Ale není to proto, že musím, ale proto, že to chci. Aby si Zdena mohla sednout a v klidu si dát kafe, protože já když jsem na té 24h směně v práci, tak ona si prakticky to kafe ani nevypije. Takže když jsem doma, tak se malý jakoby snažím co nejvíc věnovat“.* S Romanem se shoduje Radim: *„Třeba první 2, 3 dny jsem přebaloval já... že jsem fakt chtěl, ať Naty jenom leží, ať vegetí. Nanosili jsme tam nějaký dobroty pro ní..- jedla dobře... pila dobře. Takže já jsem se snažil, aby se zrehabilitovala hlavně ona“.* Alex např. popisuje: *„To je klidně i tak, že ráno se probudím já a Niky už je vzhůru nebo tak kouká. A přítelkyně je unavená, protože vstávala v noci. Takže já si Niky vezmu do obývacího a nasnídám se a jsme takhle spolu. Takže já jsem rád, že mám takhle chvíli na ni a přítelkyně se zatím vyspí a pak zase bude během dne odpočatější“.* Podobný přístup má také Pavel, Tadeáš, Štěpán i Daniel.

Náročnost role matky si v menší či větší míře uvědomují všichni respondenti a nejsou k tomu lhostejní. Jejich pomoc nejčastěji spočívá v převzetí péče o dítě, čímž zajistí odpočinek ženě, nebo se také často jedná o úklid nebo vaření.

Svou partnerku také většina respondentů v rozhovorech otevřeně oceňovala. Jedná se o krásná slova chvály, která si zaslouží zvěčnit.

Pavel o své partnerce říká: „*Jí bylo blbě, ale prostě doma fungovala. Jako je fakt úžasná, no. (...) Pracovala u toho, až do poslední chvíle. (...) Jako zvládla to úplně suprově, královna prostě!*“.

Alexovi schopnosti jeho partnerky hodně ulehčily celý proces. Je znát, že ji za to oceňuje: „*Přítelkyně je hodně aktivní a hodně to jakoby zvládá dobře tu roli. Je vidět, že má pro to určitý vlohý a že se v tom hodně realizuje. (...) Řekl bych, že je hodně dobrá a že i pro mě to byl takovej jako důležitý aspekt*“.

Štěpán svou ženu oceňuje takto: „*Mám fakt tolerantní ženu a ona to zvládá, tak to není potřeba, abych to dělal. (...) Já jsem rád, že třeba ona mi to nevyčítá, víš? Že nepřebaluju, nebo nejsem úplně tak plně... jako dokonalej, no.(...)Skutečně se ke všemu postavila úplně krásně, čelem, úplně všechno krásně zvládala. (...) Hrozně hezky se o to dítě starala a dávala mu úplně všechno. (...) Já jsem jí všude chválil! Trochu jsem jí podezřívál, že už nějaký dítě měla. (smích)*“.

9.2.5 Otcovská identita

Mladí otcové si uvědomují, co otcovská role obnáší. Dokáží definovat, jaké o ní mají představy, co by měla zahrnovat, jak by se měl správný otec chovat a co by mělo být výsledkem jejího zodpovědného plnění. Vědět, v čem role spočívá, ale není totéž jako otcem být, otcem žít. Každý muž má k tomuto stavu jiné předpoklady a dá se říct, že aby k němu muž došel, je zapotřebí absolvovat specifický proces.

Z dat vyplývá, že jako významné fáze procesu stávání se otcem by se dalo vyčlenit: samotné rozhodnutí a chuť stát se otcem, období snažení se o dítě, období těhotenství partnerky, zážitek samotného porodu a následně samotný vývoj dítěte, z něhož vyčnívá zejména období tzv. šestinedělí, ve kterém se mnohdy nově vzniklá rodina musí vypořádat s mnoha změnami a nekomfortními situacemi.

- **Prvotní uvažování o sobě jako o otci**

Každý respondent začal uvažovat o sobě jako o otci v určitý moment. Mohl to být okamžik, který jako mezník odstartoval změnu v pohledu na sebe i na svou roli. Zároveň z dat vyplývá, že měla většina respondentů těchto významných prožitků vzhledu hned několik. Dá se tedy předpokládat, že s prvním uvědoměním si toho, že „jsem otec“ se muž ještě automaticky otcem ve svém vnitřním světě nestává. Často se právě jedná o jednotlivé drobné krůčky, které vnitřní svět mužů postupně proměňují.

Můžeme se podívat na konkrétní případ Štěpána, který těchto kroků popisuje v různě dlouhém horizontu několik. S manželkou se o dítě snažili „pouhé“ tři měsíce. Poprvé u něj moment, o němž mluvíme, nastal jen pár týdnů po zjištění otěhotnění manželky. *„Přečetl jsem si nějaký článek, že chlap na to otcovství jakoby není připravený nikdy, dokud to nezažije. Ale byla tam jedna rada, ať jdeme třeba do koupelny do zrcadla, a do zrcadla řekneme sami sobě "táto.... ty budeš táta", nebo něco takovýho prostě. (smích) Jakože já budu táta, a tak se nad tím zamyslet. A tak jsem to udělal, a v tu chvíli mě naplnil takovej pocit štěstí a takovýho adrenalinu, jakože "tyvole, já budu táta!"... Jakože myslím si, že jsem si to úplně neuvědomoval, když se to miminko dělalo, to jsem se soustředil na úplně jiný věci (smích) Ale jako až dodatečně to přišlo... taková jakoby euforie.“* Další takovýto moment popisuje ve chvíli prvního dceřina kopnutí. *„To bylo 27. dubna 2019, minulej rok, že jo... tak mě poprvé Nina čutla. Já jsem to do té doby vůbec necejtíl (...) ale toho 27. teda, to byla řacha. (...) Jsem měl slzy v očích, a byl jsem z toho prostě úplně vyřízený no... Protože přece jenom je to takovej zas další jakoby krok. Že už vím, že to není jenom boule (smích), ale že už vím, že v té bouli něco je (smích) Že je to živý. A pak už čutala furt.“* Jako poslední, a již „reálný“ moment ztotožnění se se svým otcovstvím popisuje Štěpán moment bezprostředně po porodu. *„Reálně jsem si uvědomil, že jsem táta v tu chvíli, když jsem jí držel v té zavinovačce, když jsem s ní šel po tom vážení, tak tam jsem si opravdu jako řekl „Tyvole, je to tady, seš táta!“ Jo? Tak tam jsem jakoby už věděl, že už není cesty zpět. (...) V tu chvíli, kdy mi jí dali do té ruky, a ta Nina se na mě těma oteklejma očičkama podívala! Absolutně odzbrojený jsem byl. V tu chvíli prostě mohl říkat, kdo chce, co chce... prostě to byla moje dcera, moje vlastní krev. Měl jsem normálně*

úplně husí kůži! A když jsme jí nesl, tak to bylo jakože jsem nesl... já nevím... přirovnám to třeba k výhře v loterii. Jako bych vyhrál třeba 30 milionů a nesl jsem to v ruce.“

Roman popisuje v souvislosti s porodem hodně podobné pocity jako Štěpán: *„No malá, jak se vlastně narodila a jak začala plakat, tak jsem začal i já. To už jsem jen brečel. (...) To se ani nedá popsat. Je to něco neuvěřitelného. Člověk fakt jakoby cítí takovou tu hrdost, že něco dokázal. To jestli má nějaký úspěchy, nebo neúspěchy v práci, cokoli, to všechno jde stranou. Najednou tady na to nemyslí a jenom čučí na to dítě a čeká až ho umejou a přinesou ho, že ho může pochovat“.* Byl to pro něj tedy hodně silný a zásadní zážitek. Zároveň si ale Roman otcovství hodně spojuje s výchovou. Vzhledem k tomu, že prozatím nevychovává, si tedy dle jeho slov nepřipadá jako otec ani nyní, když je jeho dceři 9 měsíců. *„Pořád nedochází, nepřipadá, že jsem jako otec. (...) Ona je ještě malá, tak mi spíš připadá jako taková hračka.“* Následně dodává: *„Ono samozřejmě víš, že jsi táta (smích). Ale spíš je to takový, že tím, že to dítě nevychováám, já se o něj starám. A tím, že ho nevychováám, tak si tak nepřipadám. (...) Nehledě na to, že rokama si na to nepřipadám. Já si furt nepřipadám, že už jsem natolik dospělej, že bych měl bejt rodič“.* Zároveň tedy dodává, že si nepřipadá ani natolik dospělý, aby byl otec, což je zajímavé. Nikdo další z respondentů tyto pocity nezmiňoval. V kontrastu ke zkušenosti Romana vystupuje Radim, který naopak zmínil: *„To jsem si uvědomil už dávno před porodem, že budu tátou. Takže to mě nepřišlo jako žádná nová informace“.*

Když ale vyloučíme Radima (potažmo Romana), je nutno konstatovat, že porod zde vystupuje jako jeden z nejvýznamnějších momentů tohoto uvědomění, a to téměř u všech respondentů. Pavel, Daniel a Tadeáš se ale shodují na tom, že pro ně tímto momentem nebyl pouze porod, ale že mělo vlastní uvědomění si otcovství dvě fáze, přičemž ta druhá, finální, přišla až ve chvíli, kdy už byli s partnerkou a dítětem doma. Daniel to popisuje takto: *„Asi po porodu“.* Dále se zamýšlí: *„Asi když ze mě opadnul spíš ten šok, no... asi tak. Jako asi to bylo silnější, když jsme byli najednou už doma, a teď najednou jsme my, jako rodina.... Asi jo, no... Asi až když jsme přijeli domů, tak to bylo takový silnější, no... Už jsme najednou 3 doma, v jedné fungující domácnosti“.* Podobně Pavel na otázku *„Kdy si uvědomil, že je otcem“* odpovídá: *„U toho porodu, když mi ji dali do ruky! Ale to je takový... jo dobrý, jsem táta, mám to miminko... ale jak s ní člověk není, tak si to asi až tak*

plně neuvědomuje. Ale jak s ní dojdeš domu... a teď to začalo.. ten koloběh prostě... to krmení, koupání, a ven s ní musíš, aby dejchala čerstvej vzduch... a tadyty věci.. tak to si najednou uvědomíš úplně plně“. Tadeáš v tomto případě uplynulému společně strávenému času přikládá ještě větší význam: *„Myslím, že to určitě nebylo hned po porodu. Protože to jsme se shodli se Zinou, že ano, máš ho rád, je to tvoje, nikam bys ho nedal... ale jako miluješ ho postupem času víc a víc no. (...) Možná v těch 2 měsících, kdy už začíná vnímat. Když na něj třeba uděláš nějakej ksicht a on se zasměje a chce to zpátky, tak asi tehdy no.“*

Na základě těchto ukázek vidíme variabilitu, s jakou se u otců uvědomění si a integrování svého otcovství objevuje. Můžeme tedy shrnout, že toto uvědomění může přijít kdykoli v celém procesu - od otěhotnění partnerky, až po již několikaměsíční péči o dítě, nebo i později. Zřejmé ale je, že se jedná o významné momenty s emočním nábojem - mezníky, které otcové většinou umějí jasně zaregistrovat a popsat.

- **Mezníky v procesu utváření a upevňování otcovské identity**

Tomu, aby k tomuto uvědomění otcovství mohlo dojít, většinou předchází právě již zmíněné mezníky v období prenatalním, perinatálním a postnatálním. Tyto mezníky hrají v procesu utváření, rozvíjení a upevňování otcovské identity velmi významnou roli.

Z dat vyplývá, že v procesu stávání se otcem, tedy procesu utváření otcovské identity, by se daly vyzdvihnout jisté významné fáze. Těmi jsou samotné rozhodnutí a chuť stát se otcem, období snažení se o dítě, období těhotenství partnerky, zážitek porodu a dny bezprostředně po něm a následně samotný vývoj dítěte.

Někteří respondenti vnímají tyto jednotlivé fáze spíše ve své komplexnosti, tedy jako významné v celé jejich šíři. Například Roman konstatuje: *„Ono to bylo významný celý. Ale že by během toho těhotenství bylo něco vyjimečného, víc než to samotný těhotenství, to asi ne“.* Podobně to vidí Daniel. Za nejzásadnější považuje samotné zjištění otěhotnění partnerky a následně celé období těhotenství. Konkrétní mezníky neměl. *„To bylo prostě tak, že jsme to zjistili, a v tu chvíli se to celý obrátilo... pak už nic.“* Alex zase v této komplexnosti popisuje období po narození dcery: *„Vidět ty malý každodenní změny, že je to takovej jako lineární vývoj. Že člověk by řekl, že takhle těch 6 měsíců, že není jako*

velká doba a že sám člověk se za 6 měsíců moc nezmění. Ale ten malej člověk se mění hrozně moc, že jo, a hrozně rychle. Takže vidět to jako na vlastní oči a být toho svědkem, to je dost dobrý“. Většina respondentů z těchto fází ale dokáže vyčlenit určité milníky, okamžiky, které jsou svým způsobem významnější než ostatní.

Co se týče období těhotenství partnerky, respondenti často jako tento mezník označovali první kopnutí dítěte (Štěpán, Roman) a zejména zážitky ze společného ultrazvuku (Alex, Roman, Tadeáš). Alex svůj pocit z ultrazvuku popisuje takto: *„Tak to byl docela silnej zážitek pro mě, protože jsem si představoval, že ten ultrazvuk je takovej jako nekvalitní a že je to na malý obrazovce, jak jsem to viděl ve filmech nebo seriálech. A tady ten Genet, to je špičkový pracoviště, takže tam mají velký obrazovky, větší než televize a tam byl velmi detailní 3D obraz toho dítěte a byl jsem překvapenej, jak reálný to je. Do té doby to působilo tak jako spíš imaginárně. A tam jsem si uvědomil, že jako je to skutečný“.* Tadeáš byl také překvapen a tuto chvíli vnímal podobně: *„Bylo to takový jakoby emotivní. Už ti tam ukazovali tu hlavu, nohy, ruce, prsty, že jo... počítal, že má všechny. Takže to už bylo takový jako hezký no. To je takový významný z toho těhotenství, když ho člověk poprvé viděl“.* Dále byly pro mnohé respondenty mezníkem také změny u partnerky – ranní nevolnosti, změna chuti k jídlu - nebo samotný jejich přístup k ní (Radim – pečování o dodržování jídelníčku atd.). Pro Alexe byly významným mezníkem také reakce okolí. Dlouho si totiž nechával novinu pro sebe, a když přišly pozitivní odezvy od jeho okolí, znamenalo to velkou podporu a větší povzbuzení do nové životní etapy pro něho samotného. Období těhotenství bylo završeno dnem narození potomka a samotným procesem porodu. Ten byl významnou událostí pro všechny respondenty. Alex okamžik narození dcery popisuje takto: *„Nejsilnější okamžik (...) Já jsem tam seděl vedle ní a měl jsem Niky u sebe v ruce a koukal jsem se jí do očí a ona mi přišlo, že mi taky koukala do očí. Tak jsem si uvědomil, že je moc dobře, že jsem tam byl. Že kdybych tam nebyl, tak by mě to mrzelo, že bych o tohle přišel“.*

Po narození dítěte obvykle nejvíce vystupuje zejména období tzv. šestinedělí, ve kterém se nově vzniklá rodina musí vypořádávat s mnoha změnami, přehozeným režimem a nekomfortními situacemi. Ani po těchto zmíněných intenzivních obdobích ale vývoj otcovské identity nestagnuje, nýbrž se dále rozvíjí a upevňuje. Otcovská identita prochází

vývojem paralelním s vývojem dítěte. Takto to vysvětluje Radim: „*Tak určitě to začaly být spíš ty milníky v tom vývoji tý Martinky. Že třeba začala zvedat hlavičku, tak to bylo velký vítězství, že jo. Tak byla taková opravdu hezoučká, jak se snažila se prostě vytáhnout, že jo, pak sezení. Potom třeba, když jí bylo nějakých 11 měsíců, tak začala chodit třeba, nebo necelejch 12, no... že utekla tomu roku. (...) A teďka prostě běhá jak splašená, skáče všude, že jo... všechno jí baví. (...) Najendou máš novou stránku toho, jak se to dítě chová, jak ty k němu můžeš přistupovat, a zase nový věci můžeš ukazovat. (...) Navrhnu třeba výlet a vyrazíme... a Martinku mám na koníčkovi, že jo.. a běžíme.. a „úhaháá“ ... Takže tyhle pěkný momenty... to je ono“.* Tadeáš dodává: „*To dítě umí každý měsíc něco jinýho. Takže když ti řekne třeba „tati“, tak je to hezký. Když začne chodit, tak je to taky hezký. Tyhle věci, když on se něco naučí, tak z toho má člověk radost, no“.* Obdobně to vnímá i Daniel nebo Pavel.

Roman vyzdvihuje jako takový mezník každý nový den, kdy se na něj jeho dcerka usměje. S každým tímto úsměvem u něj dochází k onomu upevňování otcovské identity. „*Ale jako každý den je nějak významnej. Ráno se probudíš, přijdeš v těch půl 8, najdeš jí v postýlce a ona tam sedí a směje se na tebe. Tak už v tu chvíli začíná být ten den prostě významný, no. Vypíchnout něco extra prostě nejde. Neumím si představit, co by se muselo stát, aby bylo něco víc, než to, že se ráno vzbudí a směje se na tebe. To je asi takový to nejvíc no.*“ Přece jen se mu ale vybavila jako mezník i jedna konkrétní událost: „*Největší mezník, že jsem jí z ložnice vystěhoval do svého pokojíku. Že už jsem se i já vyspal“.* Tato událost byla pro něj a jeho ženu obzvláště náročná, a odehrávala se celkově na několik pokusů. Pro Romana ale tato separace nesla velký význam, jelikož chtěl zabránit tomu, co se při výchově stalo jeho sestře, která je pro něj nyní „odstrašujícím případem“: „*Třeba sestra, co má děcka. Že jí chodí spát do ložnice a neusnou jinak než s ní. A to tý starší je 7 let a spí s nima, no. To já zas nechci tohle“.*

- **Otcovské figury**

Jak už trochu naznačuje předchozí kapitola, otcovská identita při svém utváření čerpá z mnoha faktorů. Jedním z nejzásadnějších z nich jsou vzpomínky na dětství a vlastní zkušenost a vztah s rodiči. Zažitá výchova a přístup rodičů, v tomto případě

zejména otce, často určuje orientaci otcovské role mladých mužů. Roman tuto skutečnost sám pojmenovává: „*Nejvíc člověka ovlivní ta rodina, jak byl vychovanej. Pak samozřejmě se snaží domluvit na tý výchově s manželkou*“. Tento vliv nikdo z respondentů nepopřel, i když někteří mu přičítají menší vliv než jiní.

Všichni respondenti se v rozhovorech měli zaměřit na figuru vlastního otce a zamyslet se nad tím, jak je v jejich roli ovlivnil, v čem jsou mu podobní nebo se naopak liší, co na svém otci oceňují a co naopak neměli nebo nemají rádi a co záměrně nebo i nezáměrně přejímají.

Často respondenti mluvili o tom, co dělají nebo chtějí dělat stejně jako jejich otcové. U Romana to je přísnost a spravedlivost: „*Táta byl sice přísněj, ale byl spravedlivej a netrestal zbytečně. Ta podobnost si myslím, že tam je, a že i co se týče tý výchovy, tak to budu dělat stejně*“. Ještě dodává: „*Vždycky, když jsem něco chtěl, tak tata řekl ,co řekla mama? – Mama řekla ne. Tak je to ne‘ Nikdy se nesnížil k tomu, že by on řekl jo, já ti to dovolím. Prostě měl daný pravidla a tím se řídil a to vnímám úplně stejně. Protože pak vzniká chaos a to dítě toho akorát využívá. Takže tohleto máme nastavený, bavili jsme se o tom se Zuzkou, jak dítě vychovat a tak, takže pravidla nějaký nastavený máme*“. Našel ale i to, co chce dělat jinak: „*Jsem se nechal prostě potetovat a on řekl, že jsem kriminálník. Hotovo. A dotedka jsem zaškatulkovanej jako kriminálník. Tohlencto je to, co mi trochu vadí no, že je takhle zakonzervovanej v nějakým svým směru a nechce ani trochu vybočit no. To doufám, že budu jinej*“. Z Romanových odpovědí se zdá, že má spíše pozitivní otcovský komplex¹¹, zatímco mateřský komplex je u něj negativní¹² (Kast, 2004). „*Třeba mama má úplně jinou povahu... tam jako vůbec... tam se s mamou vůbec netoo*.“ Štěpán to má velmi podobně: „*Já si беру příklad ze svého otce, kterej i když byl na mě někdy zbytečně moc přísněj, tak přesto ho mám radši než mamku, no. (...)Takže, můj vzor, můj otec asi... ale teda ne úplně ve všem samozřejmě*“. Stejně tak považuje za svůj vzor spíše otce než matku Pavel nebo Alex.

¹¹ Pozitivní komplex = konstelace vzpomínek obsazené silnou emocí, určující naše postoje, které měly pozitivní vliv na vývoj identity člověka. (pozitivní otcovský komplex = podpůrné významné zkušenosti proběhly spíše s otcem) (Kast, 2004)

¹² Negativní komplex = konstelace vzpomínek obsazené silnou emocí, určující naše postoje, které měly negativní vliv na vývoj identity člověka. (negativní mateřský komplex = problematické střety s matkou v dětství bez prožitku nosné mateřské blízkosti) (Kast, 2004)

Opačně svou zkušenost popisuje např. Tadeáš, který má někdy dokonce pocit, že ho otec považuje za rivala. U Tadeáše jde tedy spíše o negativní otcovský komplex a ve svém postoji k výchově se snaží od svého otce odlišovat. *„Já mám rád sport... a on to nikdy jako netoleroval. (...) Jako kdyby Tom sbíral motýly a chtěl koukat na nějaký dokument o tom, tak se na tom podívám s ním. Protože bych chtěl vědět, co to moje dítě zajímá, no... Takže to jsou asi ty věci, který chci dělat jinak.“* Popisuje ještě další příklad: *„Když jsem se o něco pokoušel doma udělat... tak třeba zatlouct hřebík... tak jsem se klepnul do prstu, že jo.. a hned jsem byl nešika a ,Dělej, prosím tě, dej to sem, já to udělám.‘ Joo, tak to pro mě, jako pro dítě, není dobrý. Už jsem prostě neměl chuť se s ním hádat, nebo ho ještě přemlouvat, ať to můžu zkusit, že jo. Já jako táta tu situaci teď vidím tak, že bych to dítě nevyháněl od toho hřebíku. Naopak bych po něm chtěl, aby ho zatloukl, protože nechci mít nešikovný dítě“.* Na základě (i) těchto zkušeností je pro Tadeáše důležité trávit se svým synem hodně času, zajímat se o jeho zájmy a rozvíjet ho.

V rozhovorech s respondenty zaznělo mnoho kvalit svých otců, ze kterých chtějí čerpat a inspirovat se. V souhrnu se jedná o tyto konkrétní vlastnosti a schopnosti: přísnost, spravedlivost, vtip, aktivně trávený čas s dítětem, nekonfliktnost, pracovitost, praktičnost, ochota pomoci, věrnost, liberálnost, respekt, cílevědomost a rozvážnost. Naopak to, v čem se od otců inspirovat nechtějí, je např. výbušnost a hysterie, přehnané trestání, nedostatek času na dítě, přílišná pracovitost, sobeckost, soupeřivost, vtip za každou cenu, netrpělivost, netolerantnost a přílišná konzervativnost.

Všeobecně se zdá, že většina respondentů má ke svým otcům poměrně dobrý vztah a více, či méně je považují za své vzory (kromě Tadeáše a Daniela). U žádného z respondentů se ale během rozhovorů neprojevovalo napodobování otce nijak rigidně. Všichni jsou si vědomi pozitiv i negativ, které výchova jejich otců přinesla a zároveň nechávají cestu svého dalšího směřování alespoň částečně otevřenou.

- **Otcovská láska**

Otcovská láska je cit, který chová otec ke svému potomkovi. Tento cit neprožívá každý otec stejně, stejně tak ani každý respondent v mém výzkumu. Nicméně jsou zde

velké podobnosti, které v popisu tohoto citu a celkového pohledu na otcovskou lásku mezi mými respondenty panují.

Lásku k dítěti velká část z nich definovala skrze lásku k partnerce (Roman, Štěpán, Pavel a Daniel). Liší se podle nich zejména větším důrazem na péči, starostlivost, ochranu, strach a zodpovědnost. Podle některých respondentů určitým způsobem tu lásku k partnerce překonává. Roman používá příměr partnerské lásky takto: *„Je to něco jinýho než ten vztah, kterej máš s partnerem. K tomu partnerovi cítíš nějaký cit. Ale za to dítě bys prostě dýchal, jo? Chce se ti brečet, když ona brečí, jo? Je to prostě najednou něco jinýho... to dítě je pro tebe na prvním místě. Už ne ten partner. Je to prostě úplně jiný. Ale ono se to blbě popisuje. Oba dva miluješ, ale to dítě miluješ jinak. Máš potřebu ho víc chránit“*. Pavel souhlasí s větší významností otcovské lásky: *„To je.. dcera moje! (smích) To je.. to je víc než ta přítelkyně snad... (Smích) ... Nebo jako.. není, že jo.. ale nastejno... Jako... je to něco jinýho trochu. Je to malej človíček, no... Co sám neudělá nic, no“*. Daniel souhlasí s tím, že se z dítěte stává nejdůležitější člověk v životě. Jako zásadní rozdíl vidí *„ty aspekty zodpovědnosti za tu osobu“*. Štěpán dodává: *„Otcovská láska je hodně podobná tý lásce, kterou cítí člověk k partnerovi, ale místo ty sexuality je tam ta starostlivost. Jakoby... ty to dítě vlastně tak miluješ, až se o něj bojíš“*.

Ve svém vysvětlení si tak tímto příměrem pomohli. Zdá se, že jde o nový druh citu, nebo lásky, který se tito respondenti snaží pochopit a poznat skrze to známé. Zároveň se s tímto citem prozatím setkali jen poměrně krátce. Pro respondenty tedy nebylo jednoduché ho definovat, jak sami přiznali. Navíc z úst respondentů padlo i vysvětlení, že tato láska není automatická, ale přichází a vyvíjí se postupně (stejně jako otcovská identita, se kterou je značně propojená). Alex: *„Je to něco, co člověk musí budovat a co třeba ne každějí získá. A není asi úplně standardní tu lásku získat ještě před porodem, protože to je ještě moc abstraktní. A člověk se spíš zaobírá jinýma pocitama. A že ten zlomovej moment je doopravdy až ten samotnej porod plus další 2 týdny, kdy v tom dítěti vidí třeba nějakou podobu, odraz sebe sama. To je asi něco, co podvědomě na člověka působí a co nejvíc se dá vyjádřit jako otcovská láska.“*

Alex doplňuje definici otcovské lásky ještě o hrdost. „*V tom dítěti vidí třeba nějakou podobu, odraz sebe sama. To je asi něco, co podvědomě na člověka působí a co nejvíc se dá vyjádřit jako otcovská láska. (...) Vím, že je to lehce ješitný, ale jsem na to hrdej.*“ Dá se zde tedy zaznamenat nádech narcismu, který je ale naprosto pochopitelný.

Všichni respondenti se zároveň ve svém pojetí otcovské lásky shodují na jejích základních aspektech, a to starostlivosti, zodpovědnosti za dítě a strachu o něj. Štěpán, Radim a Daniel také zdůrazňují, že je zde změna v tom, že dítě upřednostní na úkor sebe – nemyslí v první řadě na sebe, dítě je na prvním místě.

Analýzu otcovské lásky bych shrnula výrokem Romana, pro kterého je dítě smyslem života. „Škola, peníze, práce, to je jako hezký, ale ten správný smysl života je to dítě.“

DISKUZE

Tato diplomová práce mapuje význam otcovství a otcovské role a zkoumá, jak u mladých otců, prvorodičů, probíhá proces zrodu otcovství a otcovské identity.

V teoretické rovině jsem se otcovství věnovala v první části práce. V části druhé, výzkumné, jsem se pak snažila prozkoumat, jaká specifika s sebou nese prožívání celého procesu „stávání se otcem“ a to v prerodičovské i raně rodičovské zkušenosti a jakým způsobem se u mladých otců rozvíjí jejich otcovská identita, s porovnáním plánovaného a neplánovaného rodičovství.

Před realizací výzkumu jsem si kladla několik výzkumných otázek. V následující části práce se na ně pokusím zformulovat odpovědi. Některé odpovědi již byly nepřímo zodpovězeny v předchozí kapitole. Pro jasný a ucelený přehled o výsledcích výzkumu je ale zodpovím právě zde, jednu po druhé, a následně je porovnám s výzkumnými a teoretickými poznatky.

„Jaká specifika s sebou nese proces stávání se otcem u mladých mužů v jejich prerodičovské a raně rodičovské zkušenosti?“

Je třeba říci, že zkušenost každého respondenta mého výzkumu je jedinečná, stejně tak, jako on sám, a vykazuje tedy mnohá individuální specifika. Zároveň je ale možné mezi respondenty zaznamenat v rámci těchto specifík určité shodné body a opakující se témata. Těmito specifiky se jeví osobnostní změny respondentů, změny v jejich partnerském vztahu, postupné integrování otcovské role a utváření a rozvoj otcovské identity v jednotlivých obdobích rodičovské zkušenosti.

Co se týče osobnostních změn, které u sebe jednotliví otcové zaznamenali, jednalo se zejména o nově nabyté vlastnosti, jako jsou zodpovědnost, nesobeckost, starostlivost a strach o blízké. Některými z těchto vlastností respondenti oplývali již dříve, avšak v naprosto odlišné kvalitě. V procesu stávání se otcem se změnila, respektive zvýšila, intenzita a četnost jejich prožívání a naléhavost, s jakou se objevují. Kromě těchto

vlastností šlo také o nově nabyté, nebo rozvinuté schopnosti, jako jsou zvýšená sebereflexe a sebekontrola (směrem k partnerce) spojená s uvědoměním si nezastupitelné role partnerky v celém procesu, a o změnu priorit. Konkrétní změna priorit se týkala vnímání hodnoty peněz a finančního zabezpečení rodiny (obvykle zesílení), vnímání důležitosti času a zážitků strávených s rodinou a samozřejmě celková důležitost rodiny a její prosperity. Hlavní prioritou se pro páry stal jejich potomek, kterému přizpůsobují veškeré dění.

Tyto „osobností změny“ se postupně vynořovaly již od samotného rozhodnutí počít potomka (např. zodpovědnost, generativita). K tomuto rozhodnutí musel nastat „správný čas“, jehož aspekty jsou: délka a stabilita vztahu, vhodný věk, manželství, zařízené/ vlastní bydlení, finanční zabezpečení, ukončení školy a usazení se v zaměstnání, dostatek času, zdravotní důvody, tlaky z okolí nebo charakteristika blízkého okolí (manželské páry s dětmi).

Těhotenství partnerky se ukazuje jako velice významné období, co se těchto různorodých změn týče. Respondenti se se svými partnerkami/ženami mnohdy ještě více sblížili, prohloubila se jejich empatie vůči nim. Pro velkou část respondentů to bylo také období materiálního zabezpečování rodiny a tím pádem pracovního vytížení, péče o partnerku, nebo také zvýšené sebereflexe a usazování se v nové roli a přípravy na ni.

Samotná otcovská identita v období těhotenství i v následujících obdobích prošla u respondentů významnými změnami. Většina z respondentů si právě v období těhotenství poprvé reálně uvědomila, že se z nich stávají otcové a to zejména při významných meznících, jako jsou první kopnutí, účast na ultrazvuku, nebo jiné pro ně speciální momenty. Jako nejvýznamnější moment plného uvědomění si svého otcovství většina otců popisuje proces porodu a okamžik prvních interakcí s novorozencem a dále první dny v prostředí domova typické sžíváním se s novým členem rodiny. Dále z dat vychází, že se jejich otcovská identita rozvíjí a upevňuje s každým významným momentem stráveným s dítětem, kterým může být např. dítětem jim věnovaný úsměv, otcem zvládnutá činnost spojená s péčí o dítě, pozitivní odezvy dítěte na otcovy impulzy nebo jednotlivé pokroky dítěte ve vývoji. V rámci rozvoje své otcovské identity si také otcové konstruují představu o ideálním otci a snaží se jí naplňovat.

I vztah obou partnerů procházel specifickými změnami tkvící zejména v proměně partnerství na rodičovství. Všichni reflektují celkové nižší množství stráveného času tzv. jeden pro druhého, nebo oploštění variability společně trávených chvil a celkově možností, jakým způsobem spolu trávit čas. Zároveň se ale všichni shodují na zpevnění vztahu a také větší vzájemné důvěře a toleranci. O matkách svých dětí zároveň téměř všichni respondenti mluví s velkou úctou a obdivem a snaží se jí být oporou a v péči o dítě jí co nejvíce pomáhat. Všichni otcové se snaží dělat své maximum.

„Jakým způsobem mladí otcové svou roli otce tvoří? Jaké aspekty ovlivňují realizaci jejich role?“

Všichni respondenti se shodují na tom, že ve svém přístupu k výchově a pohledu na důležitost otcovské role čerpají zejména ze svých vlastních zážitků z dětství a za otcovské vzory považují své vlastní otce. Od nich odvíjí přístup k dítěti i ženě, který si upravují k obrazu svému. Ukazuje se významná tendence opakovat ty aspekty otcovské role, které na svých otcích oceňovali, a redukovat nebo obrátit v opak ty, které jim vadily. Svou roli také tvoří na základě vzájemné shody s partnerkou (např. denní režim, výchova dítěte atd.) a jejími vlastními zkušenostmi z původní rodiny. Dále se inspirují (negativně či pozitivně) blízkým okolím nebo literárními zdroji. Všichni se dále shodují na tom, že jednají podle toho, co všeobecně považují za správné a podle vlastní intuice.

Respondenti dali dohromady své představy o tom, jak by měl dobrý otec fungovat. Jde o představy otce jako vychovatele, otce jako učitele, otce jako zabezpečovatele financí, bezpečí a řádu, otce jako opory i autority, otce jako přítele, otce jako mužského vzoru, otce jako dobrého manžela a otce jako nepostradatelné součásti rodinného systému.

Za aspekty, které nejvíce ovlivňují realizaci jejich role, považují všichni otcové svou práci (příp. školu), respektive čas v ní strávený na úkor své rodiny. Čas strávený v práci je ale přímo úměrný vydělanému množství peněz, které potřebují, aby svou roli mohli naplňovat podle svých představ. Je to tedy o výrazném vyvažování kladů a záporů. Dále zaznívaly aspekty jako fyzické vyčerpání, pohlaví dítěte (tj. např. větší natěšení na dítě při zjištění, že se narodí preferované pohlaví), nebo např. sociální okolí.

Celkově jsou ale respondenti se svým dosavadním plněním otcovské role poměrně spokojeni. Dokázali uznat své přednosti i nedostatky. Jejich sebehodnocení se do velké míry odvíjelo od hodnocení, které zaznívá od jejich partnerek/manželek či blízkého okolí. Všichni respondenti se zároveň shodují na tom, že jejich „pravá“ role, role vychovatele a učitele, teprve přijde s vyšším věkem dítěte. O preferované výchově mají poměrně jasné představy, které ale považují za flexibilní.

„Jak se od sebe ve svých zkušenostech s procesem stávání se otcem odlišují plánování a neplánování otcové? Jak prožívání otcovské role ovlivňuje plánování rodičovství?“

Plánované a neplánované rodiče od sebe odlišuje jejich připravenost na rodičovství. To, aby člověk ke zmíněné připravenosti došel, rovněž trvá určitý čas - nestane se to lusknutím prstu. Tato připravenost by se dala popsat jako určité naplnění „správného“ času na zplození potomka. Z dat vycházejí tyto aspekty - délka a stabilita vztahu, osobnostní zralost partnerů, vhodný věk, manželství, zařízené/ vlastní bydlení, finanční zabezpečení, ukončení školy a usazení se v zaměstnání, dostatek času, zdravotní stav, tlaky z okolí a charakteristika blízkého okolí, vzájemná rozmluva a domluva s partnerem či sebereflexe toho, že „dítětem o nic nepřicházím“. Většina respondentů se přímo dohodla na plánování dítěte až ve chvíli, kdy byly všechny tyto podmínky naplněny. Neplánovaní rodiče si tedy oproti těm plánovaným výše uvedené podmínky museli zajistit až během samotného procesu, za značně zkráceného času, nebo se museli spokojit i s jejich nenaplněním a do rodičovství vstoupit bez této výbavy. Celkově se s celou nastalou situací museli neplánovaní rodiče vypořádávat za pochodu, v době oněch devíti měsíců. Zde je tedy zásadní ovlivnění

Jedním z klíčových aspektů, který plánované a neplánované otce z mého výzkumu odlišuje naprosto explicitně, je existence manželského svazku. U všech respondentů, kteří potomka plánovali, tomuto rozhodnutí předcházela žádost o ruku partnerky, přičemž samotná žádost o ruku pro ně byla jakýmsi vnitřním rozhodnutím, že se chtějí stát rodiči.

Pro neplánované otce bylo 9 měsíců (období těhotenství) zejména procesem praktické (materiální zabezpečení, zajištění bydlení, dokončení studia) a psychické

přípravy na neočekávanou životní změnu, přičemž hlavním úkolem tohoto období bylo s nově nastalou realitou se vyrovnat a sžít. Co se týče psychické přípravy, jeden respondent zažíval intenzivní a emotivní psychické změny. Popisuje střídání proaktivních a pesimistických postojů a rozděluje období těhotenství na 3 fáze – přičemž první byla v duchu derealizace, melancholie, pesimismu, nepochopení a pocitu ztráty radostí dosavadního života a absolutní změny. V druhé fázi došlo k uvědomění, že jsou věci, které se nemění a je možné je dělat stále, a některé změny mohou být k lepšímu. Poslední fáze byla ve znamení rovnováhy, stabilizace prožívání a sdílení s okolím.

Podobnými stavy, jako jsou výše popsané, pravděpodobně procházela většina respondentů, ale v naprosto odlišném časovém horizontu a za jiných okolností. To je jedna z odlišností mezi nimi. Respondenta, jehož stavy jsem výše popsala, odlišuje od plánovaných otců také plánování dalšího potomka. Všichni respondenti, oproti němu, potomky plánují, nebo o nich alespoň přemýšleli.

Prožívání otcovské role tedy plánování rodičovství ovlivňuje svou připraveností na proces, větším klidem a psychickou stabilitou plánovaných otců.

Pravděpodobně by se daly popsat další odlišující faktory mezi těmito dvěma skupinami otců, ale narážíme zde na limit mého výzkumu, ovlivněný tím, že se do něj nakonec naneštěstí zapojili pouze dva otcové, kteří potomka neplánovali. Pokud by byl tento soubor početnější, jsem přesvědčena o tom, že bychom získali na rozdíly mezi těmito dvěma skupinami komplexnější pohled, jelikož se v této skupině dle mého názoru mnohem více promítnou a mají mnohem větší význam osobnostní rozdíly a zralost nastávajících otců.

„Jak se otcovská identita mění s vývojem dítěte?“

Momentálně sami sebe otcové definují spíše jako pečovatele, než otce. O děti pečují, tráví s nimi čas, pozorují, jak se samy vyvíjejí. Respondenti ale chtějí mít na tomto vývoji příčinění. Všichni respondenti tedy změny spojené s realizací své role teprve očekávají (nástup té „pravé“ otcovské role) s rostoucím věkem dítěte. Největší důležitost otcovství vidí ve výchově svých potomků, o níž mají jasné představy. Tyto představy jsou,

stejně jako vnímání otcovské role, inspirované zejména vlastním dětstvím a výchovou jejich rodičů a zahrnují – udávání dítěti hranic a správného směru. Jde o představy výchovy jako udávání správného směru, stanovování hranic, výchova jako ochranné vedení ale zároveň ne hyperprotektivita, výchova jako spolupráce s partnerkou („tahání za jeden provaz“), přísnost a zejména výchova jako jít a být příkladem. Cílem dobré výchovy by podle nich měla být pýcha a hrdost na děti.

Jak jsem již zmínila výše, po samotném uvědomění si svého otcovství se ukazuje, že se otcovská identita respondentů rozvíjí a upevňuje s každým významným momentem stráveným s dítětem (např. dítětem jim věnovaný úsměv, otcem zvládnutá činnost spojená s péčí o dítě, pozitivní odezvy dítěte na otcovy impulzy nebo jednotlivé pokroky dítěte ve vývoji). S rostoucím věkem dětí s nimi mohou otcové více interagovat a tak se jejich city k nim více prohlubují. Na rozvoji otcovské identity hraje také roli postoj partnerky.

Ve svém výzkumu jsem ale měla pouze otce s dětmi do 2 let věku. U těchto otců se staršími dětmi (kolem 2 let věku) je zřejmé větší zapojení otců do aktivit, na které se sami těší a které pokládají za „otcovské“ (hraní si s dětmi, učení novým věcem, seznamování se světem atd. oproti přebalování, krmení či uspávání). Zároveň ale stále nejde o onu výchovu v pravém slova smyslu, o níž všichni respondenti hovoří – ta přichází až s pozdějším věkem. Pro komplexnější zodpovězení této výzkumné otázky by bylo vhodné tento výzkum s otci po jisté době znovu zopakovat a prozkoumat ony změny, které v jejich otcovské identitě v mezidobí nastaly.

Závěry mého výzkumu se ve velké většině shodují s dosud prezentovanými poznatky k tématu otcovství.

Součástí specifik otcovské zkušenosti byla i proměna priorit, jak jsem již uváděla výše. Analogická zjištění přináší Premberg, Hellström & Berg (2008), a sice že příchod dítěte na svět změnil priority otců. Jejich zájmy byly odloženy v zájmu trávení času s dítětem. Po narození a v období prvního roku péče o dítě získala v rodině výsadní postavení. Všechny aktivity byly naplánovány a přizpůsobeny potřebám dítěte.

Např. dle Shapira (in Diamond, 1986) se společné rozhodnutí partnerů začít se snažit o potomka vztahuje k načasování, připravenosti, finanční situaci, kariérnímu postu a představám o výchově dětí. Toto startovací období na cestě k otcovství je oproti obdobím následujícím typické svou racionalitou a kontrolovaností (Herzog in Cath, Gurwitt, & Ross, 1988). Obdobně moji respondenti specifikovali aspekty připravenosti, nebo správného načasování na plánování potomka.

Dále také popis ideálního otce, tak jak ho specifikuje Goetzová (1998) nebo také Morman a Floyd (2006) ve svém výzkumu kde zjišťovali, co pro muže znamená být dobrým otcem (viz kap. Ideální otec), je velice obdobný, jako to, jak ideálního nebo správného otce popisovali moji respondenti (vychovatel, učitel, zabezpečovatel financí, bezpečí a řádu, opora i autorita, přítel, mužský vzor, dobrý manžel).

Co se týče mých zjištění ohledně otcovské identity (viz výše, aspekty ovlivňující realizaci otcovské role), značná příbuznost je znát také s autorem Ihinger-Tallman a kol. (1995), kteří ji dávají do souvislosti s otcovskými rolemi. Podle jejich zjištění má s identitou otce velkou souvislost začlenění do sítě vztahů, které souvisejí s jeho otcovským statutem, zároveň závisí také na významu tohoto statusu pro sebe a pro druhé. Autoři dále zmiňují, že rodičovská identita a zapojení do péče o děti jsou na sobě vzájemně závislé. Otcovská identita souvisí s mírou zapojení otce do péče o děti, ale zároveň také zapojení otce do péče ovlivní budoucí otcovu rodičovskou identitu.

Autorka Karen Guzzo (2011) ve svém výzkumu zkoumala, jak se zkušenosti mužů s vlastním otcem vztahují k jejich postojům k němu a také k vlastnímu otcovství. Byly potvrzeny hypotézy, že muži používají vlastní zkušenost se svými otci jako model pro jejich vlastní přístup k rodičovství a zároveň, že není neobvyklé, že muži, kteří měli negativní nebo vzdálené vztahy se svými otci se budou chtít podobným opakováním chyb u vlastních dětí nejspíš vyhnout. Ke stejným zjištěním jsem došla ve svém výzkumu i já. Je tedy zřejmé, že postoje mužů k otcovství jsou modelovány zkušenostmi s vlastním otcem. K podobným zjištěním došla ve své studii také Habibová (2012), která na základě analýzy velkého množství výzkumů přišla na to, že se muži zapojují do péče o své dítě podobnou měrou jako jejich otec, ať už byla dostatečná či nedostatečná, a zároveň že se muži do péče o své děti více zapojují, pokud vnímali míru zapojení svých otců jako nedostatečnou. S tím

značně koresponduje zjištění Höfnera, Schadlera a Richtera (2011), kteří zjistili, že si muži v období těhotenství často představovali, jak budou s dítětem trávit čas, k čemuž obvykle došli skrze vymezení se vůči přístupu vlastního otce, který se v péči příliš neangažoval.

Dále dle výzkumu Palkovitze a kol (2001) často otcové mluví o změně života, rozvinutí generativity, usazení se (zklidnění, sebereflexe, zodpovědnost, nesobeckost, dospění) a orientaci na rodinu a zároveň o zátěži, kterou děti pro otce představují. Velmi podobnými reakcemi se vyznačovali i respondenti v mém výzkumu.

V mém výzkumu se také ukázalo, že respondenti se během celého procesu sblížili se svou partnerkou/manželkou. Jak jsem již uváděla v teoretické části mé práce, k podobným zjištěním dospěl i Kowlessar (2012). Autor stejně tak upozorňuje na vývoj porozumění a soucitu mužů k partnerce.

Těmito podobnostmi se potvrzují zjištění, která byla doposud učiněna a zároveň i zjištění, která jsem učinila já, nabývají na své platnosti.

Kromě těchto odpovědí na výzkumné otázky a výzkumů s nimi korespondujícími, mi ze sesbíraných rozhovorů vyvstala i spousta dalších témat, která původně nebyla předmětem mé práce, ale ráda bych je zde přiblížila.

Dále jsem došla ke zjištění, že fenomén nových tzv. aktivních otců, rozpracovaný v kapitole Otcovství, o kterém hovoří např. Maříková (1999), Dudová (2008), Richter a Schäfer (2007) či Genesoni a Tallandini (2009) a mnoho dalších, se do jisté míry projevuje u všech mých respondentů. Ti si sice ponechávají jisté aspekty tradičního přístup, tak jak o tom také hovoří výzkum „Podoby otcovství v ČR“ (2010), ale zároveň se dobrovolně aktivně zapojují do péče o děti tak, jak se definují aktivní otcové. Také Shirani a Henwood (2011) ve svém výzkumu dospěly k závěru, že model nového otcovství, poukazující na aktivního otce, zapojeného do života svých dětí, dnes začíná nahrazovat tradiční pojetí otcovství a stává se převládajícím kulturním ideálem. S tímto jejich zjištěním jsou data z mého výzkumu v souznění.

Ze sesbíraných dat se dá také potvrdit např. Frommem (2015) popisovaná podmíněná otcovská láska, a to např. v představách respondentů o cílech výchovy – „*Vychovat to dítě tak, abych se za něj nemusel stydět. Abych na ni byl pyšnej. Abych si*

neříkal... nezklopil hlavu a neříkal "ježiš, to je moje dcera...(...) Abychom já a manželka na ní byli hrdí a abychom si řekli ,prostě je taková, jakou jsme chtěli, aby byla'. Naučit ji něčemu" nebo „Aby věděla, že prostě když něco udělá špatně, tak za to bude nýst následky. Aby si nemyslela, že jí projde úplně všechno.“ Tato citace se dá velice dobře vztáhnout k Frommově (2015) popisu principu otcovské lásky: „Miluji tě, protože plníš má očekávání, protože konáš svou povinnost, protože jsi jako já“ (s. 48, ibid.).

Dále Lupton a Barclay (1997) ve svém výzkumu identifikovali faktory, které spoluvytvářejí otcovství. Na základě toho otce definují ochránce a živitele a otcovství a otcovskou lásku popisují jako otevření se intenzivním pocitům, jako něco, na čem je třeba pracovat, angažovat se, být „tam“, jako možnost tvarovat život někoho dalšího a tedy zdroj naplnění, radosti a lásky. Velmi podobné přístupy jsem našla i u respondentů ve svém výzkumu.

Jako přínos své práce vnímám naplnění cíle jejího vytvoření, tedy získání vhledu do konkrétních zážitků mladých mužů, kteří se poprvé stali rodiči, a zároveň prohloubení porozumění celému zážitku stávání se otcem.

Co se týče limitů mé práce, jako jeden z nejvýznamnějších z nich vnímám nevyrovnaný počet respondentů coby zástupců plánovaného a neplánovaného rodičovství. Jak jsem již uvedla v popisu Výzkumného souboru v metodologické části, bylo osloveno 12 mužů, z nichž 5 bylo zástupců neplánovaného rodičovství, nicméně 3 z nich nakonec účast odmítli, a tak se neplánovaní otcí účastnili pouze 2. Vnímám skupinu neplánovaných otců jako velice variabilní a jsem si jistá, že pokud bych zástupců této skupiny měla ve výzkumu více, obraz o této skupině by byl mnohem bohatší a komplexnější. Vnímám zkoumání otců, kteří potomka neplánovali jako velmi zajímavé a doposud neprobádané téma, a tak doufám, že může být můj výzkum odrazovým můstkem pro výzkumy další.

Co se týče počtu respondentů, vzhledem k designu výzkumu a pokynům k rozsahu práce se obávám, že by bylo velmi náročné výzkum realizovat s výrazně vyšším počtem respondentů, než tomu bylo u mě. Provádění a zejména transkripce hloubkových rozhovorů je velice časově náročná, stejně tak jako analýza dat z každého dalšího

rozhovoru. Bylo by tedy dobré se podobné problematice věnovat v rozsáhlejší výzkumu, mimo stanovy této práce.

Dalším limitem je samozřejmě nemožnost zjištěná data jakkoli generalizovat, jakožto typický limit kvalitativních výzkumných prací. Zjištění tohoto výzkumu se týká daných respondentů a o jejich přenositelnosti se dá pouze spekulovat. S kvalitativním rozměrem práce souvisí i další limit, a sice omezení, která může způsobit výzkumník sám, tedy já.

Ve velkém množství kódů a témat, je jistá pravděpodobnost přehlédnutí nějakého znaku, nebo naopak vyzdvihnutí jiného, než by volil jiný výzkumník. Možnost, že jsem se v analýze dopustila nějakého přehlédnutí, či chybného úsudku, se tedy bohužel nedá vyloučit. Zároveň také docházelo k tomu, že mnoho zajímavých poznatků bylo vypuštěno, i když s politováním, tak vědomě. Rozvíjení všech těchto zajímavých aspektů v sesbíraných datech se neslučuje se stanoveným rozsahem práce tohoto typu.

Do budoucna by bylo jistě vhodné více prozkoumat oblast neplánovaného rodičovství a porozumět tak lépe pochodům, které se odehrávají ve vnitřním světě neplánovaných otců. Dále by bylo velmi zajímavé longitudinálně prozkoumat změny v otcovské identitě daných respondentů v souvislosti s vývojem a růstem dětí. Tato varianta se mi zdá příhodná např. i pro pokračovací rigorózní práci.

ZÁVĚR

Moje diplomová práce s názvem Stávání se otcem mapuje význam otcovství a otcovské role a zkoumá, jak u mladých otců, prvorodičů, probíhá proces zrodu otcovství a otcovské identity.

Otcovství je jedna z nejdůležitějších rolí v životě muže. V teoretické rovině jsem se této roli věnovala v první části práce. Snažila jsem se pokrýt témata týkající se otcovství od fenoménu otcovství jako takového a jeho proměn napříč historií až doposud, kdy se setkáváme s tzv. novým otcem. Zároveň jsem formou statistiky poskytla náhled na současné otcovství a rodičovství v ČR. Dále jsem popsala důležitost role otce v rodině s jejími různými aspekty a nakonec jsem přiblížila pozici otce a specifika otcovské role v jednotlivých fázích prvorodičského a raně rodičovského období. V této části práce jsem čerpala z českých i zahraničních publikací a výzkumů.

Empirická část mé diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu, jehož cílem bylo prozkoumat, jaká specifika s sebou nese prožívání celého procesu stávání se otcem a jakým způsobem se u mladých otců rozvíjí jejich otcovská identita, s porovnáním plánovaného a neplánovaného rodičovství. V této části práce byl popsán její výzkumný design a dále byla analyzována a interpretována data, která jsem sesbírala prostřednictvím polostrukturovaných hloubkových rozhovorů se sedmi respondenty, mladými otci ve věku kolem 30 let. Nakonec byly výsledky mé obsahové analýzy porovnány s teoretickými a empirickými poznatky odborné literatury.

Přínosem uvedené práce jsou zejména výsledky analýzy dat, které přináší vhled do konkrétních zážitků mladých mužů, kteří se poprvé stali rodiči, a zároveň prohloubení porozumění celému procesu stávání se otcem. Ukázalo se, že během tohoto procesu u nich došlo k významným osobnostním změnám, změnám priorit, změnám v partnerství i k proměně na rovině identity.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

ADLER, Alfred. Smysl života. Praha : Práh, 1995. ISBN 80-858009-34-6

ARNETT, J. J. (2004). Emerging adulthood. New York: Oxford University Press

AUGUSTYN, Józef, 2004. Být otcem. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-581-0.

BADINTER, Elisabeth. Materská láska od 17. storočia po súčasnosť. Bratislava : Aspekt, 1988. 277s. ISBN 80-85549-04-2

BADINTEROVÁ, E. (2005). XY – O mužské identitě. Praha: Paseka.

BAKALÁŘ, E. (2002). Průvodce otčovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít. Praha: Vyšehrad.

BIDDULPH, Steve. *Mužství: jak zvládat všechny mužské role*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-209-6.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-775-5.

BRIZENDINE, L. (2010). Proč muži myslí tak, jak myslí, a proč jednají jinak než ženy. Computer Press. Brno.

BURGESS, A. Návrat k otčovství. Brno: Jota, 2004, 217 s., ISBN: 80-7217- 296-4.

ČECHOVÁ, B. Táta zase frčí. Rodina a škola, 2008, roč. 55, č. 6, s. 10-11.

ČERNÁ, P. (2001). Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia

DIAMOND, M.J. (1986). Becoming a Father: A psychoanalytic perspective on the forgotten parent. The Psychoanalytic Review, 73(4), 445-468.

DRAPELA, Victor J. Přehled teorií osobnosti. 6. vyd. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0040-6.

DUDOVÁ, R. (2006). Otčovství v pohybu. Praha:

DUDOVÁ, Radka. Otcovství po rozchodu rodičovského páru. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, 234 s. ISBN 9788073301361.

ŽULÍKOVÁ, Blanka. Diplomová práce. Aktivní otcovství aneb proměna otcovské role v současné rodině. Zlín, 2012

FROMM, Erich. Umění milovat. Přeložil Jan VINAŘ. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0806-8.

GENESONI, Lucia a Maria Anna TALLANDINI. Men's Psychological Transition to Fatherhood: An Analysis of the Literature, 1989–2008. *Birth*. 2009, roč. 36, č. 4, s. 305-318. ISSN 07307659. DOI: 10.1111/j.1523-536X.2009.00358.x.

GREGORA, M. (2005). Kniha o matce a dítěti. Praha: Grada

GUZZO, K., B. (2011). New father's experiences with their own fathers and attitudes toward fathering. *Fathering: A Journal of Theory, Research, & Practice about Men as Fathers*, 9, 3, 268-290. [Dostupné též z databáze Academic Search Complete, cit. 2020-07-22].

HABIB, C. (2012). The transition to fatherhood: a literature review exploring paternal involvement with identity theory. *Journal of Family Studies*, 18(2-3), 103-120.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

HENDL, J. (2005). Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál

HERZOG, J.M. (1982). Patterns of Expectant Fatherhood: A Study of the Fathers of a Group of Premature Infants. In S.H. Cath, A.R. Gurwitt, & J.M. Ross. *Father and child: Developmental and Clinical Perspectives*. Analytic Press.

HÖFNER, C., SCHADLER, C. & RICHTER, R. (2011). When Men Become Fathers: Men's Identity at the Transition to Parenthood. *Journal of Comparative Family Studies*. 42(5), 669-686.

HOLLWAY, W., JEFFERSON, T.. Doing qualitative research differently: free association, narrative and the interview method. Thousand Oaks, Calif.: SAGE, 2000. ISBN 0761964258.

CHMELAROVÁ, H. Tátové v historii. In PLESKOVÁ, K.; SEDLÁČEK, L. (Ed.). Aktivní otcovství. Brno: Nesehnutí Brno, 2008, s. 24-33.

IHINGER-TALLMAN, M., PASLEY, K., BUEHLER, CH. 1995. „Developing a MiddleRange Theory of Father Involvement Postdivorce.“ Pp. 57-77 in William Marsiglio (ed.). Fatherhood : contemporary theory, research, and social policy. Thousand Oaks : Sage Publications.

JAMBOROVÁ, Kateřina. Diplomová práce. Proměny českého otcovství: Generační rozdíly v projevech otcovské role. Brno 2013

CAST, Verena. *Otcové - dcery, matky - synové: práce s rodičovskými komplexi jako cesta k vlastní identitě*. Praha: Portál, 2004. Spektrum (Portál). ISBN isbn8071788384.

KOWLESSAR, O. (2012). A Qualitative Exploration of Men's Transition to Fatherhood and Experiences of Early Parenting. Faculty of Human and Medical Sciences, School of Psychological Sciences.

KOWLESSAR, O., Fox. J.R., & Wittkowski, A. (2015). First time fathers' experiences of parenting during the first year. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 33(1), 4-14.

KRAMULOVÁ, D. Jsme tři a všechno je najednou jinak.... Děti a my, 2010, roč. 40, č. 1, s. 41-42.

KREJČÍŘOVÁ, D., Langmeier, J. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada

KUBÍČKOVÁ, Klára. Pečující otcové. *Aperio – nezávislý rodičovský čtvrtletník*. 2004, 3, 1, s.21 - 22. ISSN 1214-7389.

KUCHAŘOVÁ, V. a kol. autorů. *Zpráva o rodině*. VÚPSV, Praha, 2017

KUNHARTOVÁ, Monika, Miloň POTMĚŠIL a Petra POTMĚŠILOVÁ. *Náročné otcovství: být otcem dítěte s postižením*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3600-9.

LAROSSA (1988). Fatherhood and Social Change. *Family Relations*, 37, 451-457.

LE CAMUS, J., ZAOUCHE – GAUDRON, Ch. (2000). Otec a socializace nejmenších. *Psychologie dnes*, 6 (1), 16-18.

LUPTON, D., & BARCAY, L. (1997). *Constructing Fatherhood. Discourses and Experiences*. London: Sage.

MARKOVÁ, H., KOZEROVSKÝ, V., GOLDMANN, P.; Význam a úloha otce v perinatálním období, *Sestra*, 1991, ročník 1, číslo 4, str. 11-15. ISSN: 1210-0404.

MARSIGLIO, William a Joseph H. PLECK. Fatherhood and Masculinities. In: KIMMEL, Michael S, Jeff HEARN a Raewyn CONNELL. *Handbook of studies on men*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, c2005, 249 - 269. ISBN 0761923691.

MARÍKOVÁ, Hana. Muž v rodině: Demokratizace sféry soukromé. Sociologický ústav AV ČR, 1999, 110s. ISBN 80-85950-69-3

MATĚJČEK, Z. (1999). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.

MATĚJČEK, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6

MATĚJKOVÁ, Noemi. Diplomová práce. *Dnešní otec*. Olomouc, 2010

MIOVSKÝ, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

MORMAN, M. T., & FLOYD, K. (2006). Good Fathering: Father and Son Perceptions of What It Means to Be a Good Father. *Fathering*, 4, 2, 113-136. [Dostupné též z databáze Gender Studies Database, cit. 2020-07-22].

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny [Možný, 2002]*. Vyd. 2.. upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.

MPSV ČR. 2010. Podoby otcovství v ČR - sociologický výzkum [online], [cit. 22. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.tatanaplnyuvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/zaverecna-zprava-podoby-otcovstvi.pdf>

- NOVÁK, Tomáš. O otcovské roli: [význam otce v rodině]. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.
- OSBORN, M.; SMITH, J.A. (2003). Interpretative phenomenological analysis. In Smith, J.A. (Ed.), Qualitative psychology: A practical guide to research methods. London: Sage.
- PALKOVITZ, R., COPES, M. A., WOOLFOLK, T. N. 2001. „It's Like... You Discover a New Sense of Being.“ Men and Masculinities 1 (4): 29-69.
- PARKE, R. D. (1996). Fatherhood. United states of America: Harvard University Press.
- PLICHTOVÁ, Jana. Obsahová analýza a jej možnosti využitia v psychológii. Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi. 1996, 40(4), 304-314. ISSN 0009-062X.
- Podíl otců na rodičovské roste jen nepatrně. Přispívá k tomu finanční nevýhodnost i stereotypy. Irozhlas. Praha, 2017.], [cit. 22. 7. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podil-otcu-na-rodicovske-roste-jen-nepatrne-prispiva-k-tomu-financni-nevyhodnost_1706161711_ph
- PREMBERG, A., HELLSTRÖM, A.L., & BERG, M. (2008). Experiences of the first year as father. Scandinavian Journal of Caring Sciences, 22(1), 56-63.
- PRŮCHA, Jan, 2009. Pedagogický slovník. Praha: Portál. 6. vydání. ISBN 978-80- 7367-647-6.
- REICHEL, J. (2009). Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada
- RHEINWALDOVÁ, E. (1993). Rodičovství není pro každého. Praha: Moto.
- RICHTER, Robert a Schäfer EBERHARD (2007). Kniha pro tatínky: Vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2083-8.
- ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SATIROVÁ, V. Kniha o rodině. 1. vyd. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901325-0- 2.
- SHAPIRO, J.L. (1985). The Lost Cord: Becoming a Father in the Age of Feminism. In Diamond, M.J. Becoming a Father. A psychoanalytic perspective on the forgotten parent. The Psychoanalytic Review. 73(4), 445-468.

SHIRANI, F., & HENWOOD, K. (2011). Continuity and change in a qualitative longitudinal study of fatherhood: relevance without responsibility. *International Journal of Social Research Methodology*, 14, 1, 17–29. [Dostupné též z databáze Academic Search Complete, cit. 2020-07-22].

SKOČOVSKÝ, K. O těhotenství tatínků. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2004, č. 12. s. 22-23. ISSN 1212-9607.

SOBOTKOVÁ, I. Rodičovství. *Lékař přítelem*, 2009, roč. 1, č. 1, s. 36-38.

Sociální podmínky otcovství v České republice. Zpráva Pracovní skupiny muži a rovnost žen a mužů, 2014.], [cit. 22. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/pracovni-skupina-muzi-a-rovnosti-zen-a-muzu/zprava-socialni-podminky-otcovstvi-v-ceske-republice-123768/>

STEARNS, P. N. (1991). Fatherhood in historical perspective: The role of social change. In F. W. Bozett & S. M. H. Hanson (Eds.), *Fatherhood and family in cultural context* (pp. 28–52). New York: Springer.

STEJNÁ, Alena. Diplomová práce. Funkce otce v rodině dítěte předškolního věku. Praha, 2011

ŠMÍDOVÁ, Iva. "Matkové". In *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. s. 157-176, 19 s. ISBN 80-86598-61-6.

ŠULC, F. Když jsou muži těhotní. *Lidové noviny*, 7. 1. 2006. ročník XIX, č. 6

ŠULOVÁ, L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum

ŠULOVÁ, L., Zaouche-Gaudron, Ch. et al. (2003). *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum.

ŠVARÍČEK, R., & ŠEĐOVÁ, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

TICHENOR, V., et al. (2011). The importace of fatherhood to U. S. married and cohabiting men. *Fathering: A Journal of Theory, Research, & Practice about Men as Fathers*, 9, 3, 232-251. [Dostupné též z databáze Academic Search Complete, cit. 2020-07-22].

TOWNSEND, N. W. (2002). The package deal: Marriage, work and fatherhood in men's life. Philadelphia: Temple University Press.

TRČA, S. Partner v těhotenství a při porodu. Praha: Grada, 2004, 108 s., ISBN: 80-247-0869-8.

VÁCLAVOVÁ, Olga. Otec – jeho vliv na vývoj dítěte a místo v rodině. In: Sborník konference Zdravé rodičovství na téma otcovství, Brno : CENAP, 2004. ISBN

VÁGNEROVÁ, M. (2008). Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří. Praha: Karolinum.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

VOHLÍDALOVÁ, M. & MAŘÍKOVÁ, H. (2007). Trvalá nebo dočasná změna?: Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Vývoj obyvatelstva České republiky 2018, ČSÚ, Praha, 2019. [cit. 22. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>

WARSHACK, R., A. (1996). Revoluce v porozvodové péči o děti. Praha: Portál

WULF, C. (2015). The Birth as a Rite of Passage from Man to Father. Journal of gender and power, 3(1), 11-23.

YABLONSKY, Lewis. Otcové & synové: [o nejnáročnějším rodinném vztahu]. Praha: Portál, 1995. Čtení o výchově. ISBN 80-7178-075-8.

ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Prostor, 2005. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-145-8.

SEZNAM PŘÍLOH